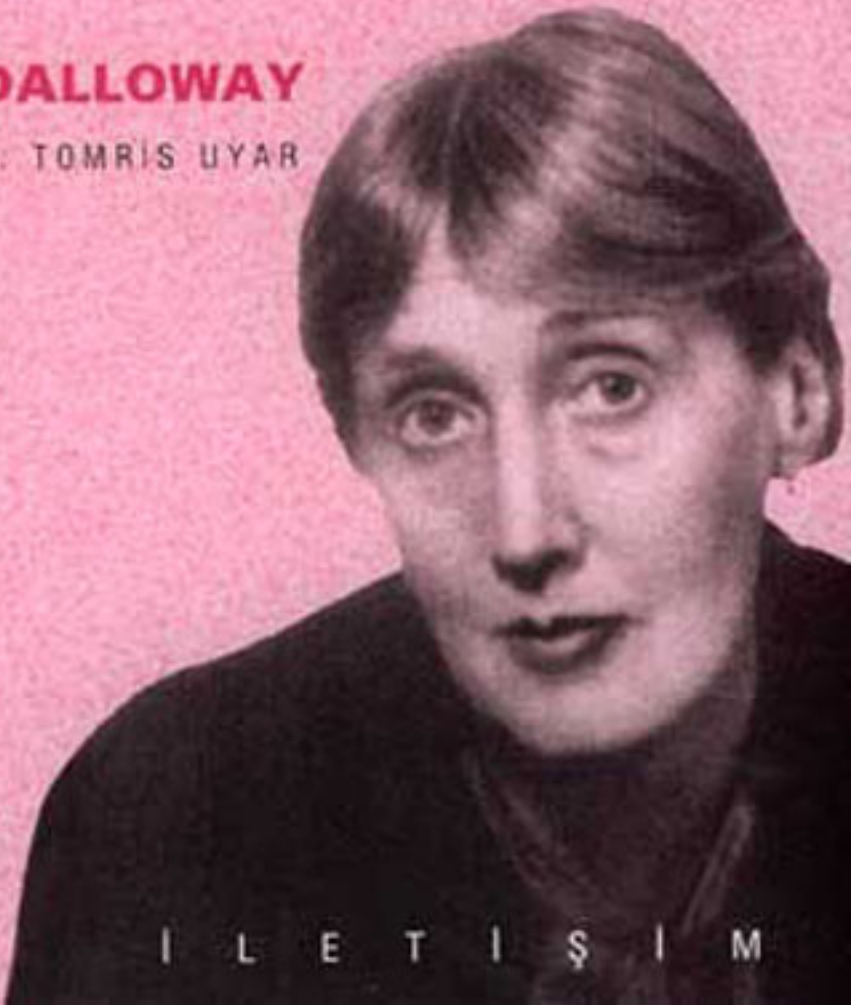
Virginia Woolf

TOPLU ESERLERİ 1

Mrs. DALLOWAY

ÇEVİREN: TOMRİS UYAR

İLETİŞİM

VIRGINIA WOOLF

Mrs. Dalloway

Mrs. Dalloway

ÇEVİREN ***Tomris Uyar***

iletişim

Virginia Woolf Üstüne

TOMRİS UYAR

"Felsefe bir romana yedirilmemişse, bu tümcenin altını kurşun kalemle çizebiliyorsak, güvenle diyebiliriz ki ya felsefede bir yanlışlık vardır, ya romanda ya da ikisinde birden."

Virginia Woolf böyle yazmış bir eleştirisinde. Kendi romanı Mrs. Dalloway konusunda da şöyle diyor: "Yaşamı ve ölümü vermek istiyorum, sağlığı ve çılgınlığı; toplum düzenini eleştirmek istiyorum, işler halinde, en yoğun biçiminde."

Virginia Woolf, yaşamı kendince keşfettiğinde, romancı olarak konusu da belirlenmişti: "İnsan zihninin herhangi bir günde algıladıkları." Bennett ya da Galsworthy gibi yazarların geçerli kıldıkları akımı yadsımak kolaydı; iki seçenek vardı önünde: yalnızca zihne doluşan izlenimleri kâğıda geçirmekle mi yetinecekti, yoksa "ikincil düşgücü"nü seferber edip bu izlenimleri belli bir düzen ve sıra içinde kullanarak yeniden yaratı'ya mı gidecekti? "İkinci yolu seçtiği içindir ki," diyor Joan Bennett, −bilinç-akışı yazarları arasına doğrudan doğruya katamayız onu." Gerçi Marcel Proust'la James Joyce'un "Ulysses" romanını okuduğu güne kadar −kendi deyimiyle

"bu unutulmaz kaza"ya kadar– daha çok eleştirileriyle göz dolduruyordu; kocasıyla birlikte yayım hayatına atılmıştı, izlenimcilerden oluşan seçkin bir çevresi vardı. Ne *The Voyage Out* (1915), ne de *Night and Day* (1919) onun yazar kişiliğini tam tamına yansıtan romanlardır. Derken bakıyoruz Virginia Woolf'u edebiyat tarihine oturtan romanlar izlemeye başlıyor birbirini: *Jacob's Room* (1922), Mrs. *Dalloway* (1925), *To The Lighthouse* (Deniz Feneri, 1927), *The Waves* (Dalgalar, 1931). Kısa hikâyeler ve taslaklardan oluşan *Monday or Tuesday* (1921), zaman üstüne şiirsel bir düzyazı girişimi diye nitelendirebileceğimiz *Orlando* (1928), kadın yazarların sorunlarını ele alan A *Room of One's Own* (1929) da önemli yapıtlarından sayılıyor. Ne var ki Flush (1933), *The Years* (1937), *Three Guineas* (1938) ve Between *The Acts* (1941), eleştirmenlerce pek tutulmuyor.

Woolf'ta yirminci yüzyıl aydınının bütün özlemlerini, bütün tedirginliğini görebiliriz. Artık psikoloji gelişmiştir, yazarın elinin altında yeni veriler vardır. Biyoloji de öyle. Oysa Woolf insanı yalnızca madde yanıyla algılamaya karşıdır. Bir arama içindedir o yüzden.

"İnsan zihninin yaşamı ve başka başka kişiliklerin karşılıklı etkilenmeleri; yatay olarak bir zaman-mekân ilişkisinde, dikey olarak da mekânla zaman sınırlarının artık varolmadığı psikolojik yansıtma yöntemiyle gerçekleşir." Bilinç-akışı yazarlarının belli başlı yöntemi sayılan iç-monolog bu anda gösterir işlevini: "Geleneksel monologdan şu özellikleriyle ayrılır" diyor Lawrence E. Bowling, "içerik bakımından en içten, bilinçsize en yakın düşüncelerin dile getirilmesidir, doğal nitelikleri bakımından düzenleyici mantıktan önce gelen, içten düşünceleri doğuşlarına, akışlarına göre sıralayan bir konuşmadır; şekle gelince, söz diliminin en küçük öğelerine indirilmiş dolaysız cümleler kullanılır..."

Virginia Woolf, garip bir rastlantı sonucu ülküdaşları James

Joyce ve Dorothy Richardson'la aynı yılda doğmuş: 1882'de. Gelgelelim, "değerleri bir yana atmak değil onun amacı, değerleri arılaştırmak." Burada Joyce'la aralarındaki kesin tutum farkı iyice belirleniyor.

Neyi anlatır *Mrs Dalloway*? Bir Türk okuru olarak, bir günün tarihi, diye özetleyebiliriz yazarın bu en başarılı romanını. Geride bırakılmış'lık damgasından kurtulmayan tarihi, gündelik yaşamın tam ortasında yakalamıştır yazar. İlk bakışta yalnızca "usta işi", "ince", "duyarlıklı" gelen gözlemlerin, izlenim aktarımlarının, çağrışımlar zincirinin, biraz yakından incelendiğinde koskoca bir tarihi −evet gelenekleri, görenekleri, sanatı ve diliyle bütün bir İngiliz toplumunu− yansıttığını görürüz. Regent Parkı'nda başlayan gün, sık sık parktan geçen, kimi zaman karşılaşan roman kişilerinin yaşamlarında bir dönüm noktadır: Mrs. Dalloway, "artık yalnızca Mrs. Dalloway olduğunu , Clarissa bile olmadığını" o gün anlar. Peter Walsh, sorunlarıyla ansızın o gün Hindistan'dan geliverir. Richard Dalloway, ancak o gün, karısına yıllardır onu sevdiğini söylemediğini anımsar. Elizabeth, Miss Kliman'ın −yani bağnazlığın, sevgisizliğin, bağışlamazlığın− boyunduruğundan o gün kurtulur. Delişmen Sally Selon o gece, partinin kargaşası arasında "duyguların" önemini kavrar. Ve Septimus Warren Smith, kendisini burjuvalarla bir örnekleştirmeye çalışan doktorun pençesinden kurtulmak amacıyla o gece canına kıyar.

Eleştirilerinde zehir gibi bir dil kullanan Woolf, roman kişilerine karşı çok sevecendir. Avam Kamarası'nın saygıdeğer üyesi Richard Dalloway'le evlenerek parti'lere sığınan, "bedenindeki olanakları görmezlikten gelen, büyük aşkı, büyük yaşamayı boşlayan Clarissa Dalloway bile "varolmayı" becerdiği için bağışlanır. Yazar, onun Septimus Warren Smith'le özdeşleşmesine bile izin verir. Çünkü yozlaşmış bir çevre içinde, durumu soylulukla, zarif hareketlerle geçiştirdiklerini

sanan kuklalar arasında yaşadıklarını ikisi de bilmektedirler. İletişim'in önemini, yaşama denilen korkunç olayı yalnızca ikisi derinlemesine kavramışlardır. Oysa Mrs. Dalloway "bir kerecik bir şiling" atmıştır. Serpentine'a, oysa o genç adam, onun tanımadığı o genç "bütün hayatını atabilmiştir."

David Daiches, "bir çözüm ya da varılan bir sonuçla bitmez roman" diyor, "başlıca öğeleri kişilik, bilinçlilik, zaman ve ilişki, ana teması ise yalnızca aşk arasındaki bağlantı olan düşünsel tartışmanın bir bölümüdür sadece."

Joseph Conrad, Henry James- Thomas Hardy, John Galsworthy gibi ünü yaygın yazarların sevilip okunduğu dönemde yepyeni bir soluktur Woolf. Arnold Kettle, yazara yöneltilen saldırıları −önemsiz şeylerle uğraştığı, sıradan insanı anlatmadığı vb.− yanlış buluyor, onun natûralistlere neden karşı çıktığı üstünde duruyor, yine de şöyle bir soru sormaktan alıkoyamıyor kendini; "Hayat parmaklarımızın arasından kaçıyor, diyor Mrs. Woolf. Ama acaba Bennett'in romanlarındaki hayat-kaçağı, Woolf'unkilere girebilenden daha çok değil mi?" Kettle'ın gözünde yazarın yanlışı, kişisel tedirginliğinin nedenlerini bulgulamaktaki yetersizliği ve ileri sürdüğü olumlu yanıtın kısıtlılığıdır.

Ama bakıyoruz, Bennet çok az tanınıyor günümüzde. Woolf'tan ise Hemingway'e, Faulkner'a, Wolfe'a, T.S. Eliot'a, yeni boyutlar edinerek Sylvia Plath, Erica Jong gibi gündeş yazarlara erişen bir çizgi kesinlikle var.

Mrs. Dalloway'ın kişiliğini çizerken, "Bir gün bile yaşamak çok tehlikeliydi onca," der Virginia Woolf. Kendisi de olanca yaşama sevgisine; insan onuruna, insan bedeninin olanaklarına beslediği büyük inanca karşın, II. Dünya Savaşı'nın zorbalıklarına, kıyımına katlanamadı. 28 Mart 1941'de Sussex'teki bir ırmakta intihar etti.

Mrs. Dalloway, çiçekleri kendi alacaktı.

Lucy'nin işleri sıraya konmuştu zaten. Kapılar menteşelerinden çıkarılacaktı; Rumpelmayer'in adamları geliyordu. Hem ne güzel bir sabah, diye düşündü Clarissa Dalloway, kumsaldaki çocuklara üleştirilmiş gibi taptaze.

Ne güzel ağış bu böyle! Ne dalış! Bourton'dayken, menteşelerin hafif gıcırtısıyla (şimdiki gibi), koca camlı pencereleri açıp temiz havaya uzanınca da hep bu duygular kaplardı yüreğini. Nasıl taze, nasıl sessiz; elbette buradakinden daha durgun olurdu o hava, ilk saatlerde: bir dalganın vuruşu gibi, bir dalganın öpüşü gibi, soğuk ve keskin ama (o zamanlar onsekiz yaşındaki bir kız için) gizemli; orada, açık pencerede dururken, korkunç bir şey olacak diye beklerken, çiçeklere, tepelerinden duman yükselen ağaçlara, bir yükselip bir alçalan ekin kargalarına bakarken; öylece durup bakarken, Peter Walsh karışana kadar: "Ne o? Sebzelerin arasında felsefe mi yapıyoruz?" −öyle miydi?− "İnsanlar karnıbaharlardan kat kat üstündür bence." −Öyle miydi? Galiba bir sabah kahvaltıda söylemişti bunu −Peter Walsh. Bugünlerde dönüyor Hin-

distan'dan. Artık Haziranda mı, Temmuzda mı, orasını unutmuştu; mektupları çok tatsızdı zaten; onun söyledikleriydi akılda kalan: gözleri, çakısı, gülümseyişi, hırçınlığı −ne tuhaf− milyonlarca şey yitip gittikten sonra bile lahanalar üstüne ettiği iki çift söz.

Kaldırımda doğruldu biraz. Durtnall'ın arabasının geçmesini bekledi. Güzel bir kadındı Scrope Pervis'e kalırsa (Westminster'da herkesin kapı komşusunu tanıdığı ölçüde tanırdı onu): kuş gibi, alakarga gibi bir havası var, öyle yeşil-mavi, çevik, canlı elli yaşını aştığı halde, hastalığından sonra epey soldu üstelik. İşte kaldırımın kenarına konmuş, dimdik, karşıya geçecek; kendisini görmüyor bile.

Çünkü Westminster'da oturunca −kaç yıl oldu? yirmi küsur− insan trafiğin ortasında bile, ya da geceyarısı uyanınca, Clarissa kalıbını basardı, garip bir sessizlik, daha doğrusu gizemli bir şeyler duyar, açıklanmaz bir kesinti (ama belki de kalbi hasta olduğu için öyle geliyordu, denilenlere bakılırsa), Big Ben vurmadan önce. İşte! Yine vuruyor! Önce tatlı bir uyarı, sonra asıl kaçınılmaz ses. Kurşundan halkalar havada eridi. Böyle budalalarız işte biz, diye düşündü Victoria Sokağı'nı geçerken. Ancak Tanrı bilebilir neden böylesine sevdiğimizi, nasıl böyle değerlendirdiğimizi, usul usul kurduğumuzu, çevremizde büyüttüğümüzü, yıktığımızı sonra, her an yeniden yarattığımızı; ama en düşkünler bile, sokak kapılarına çökmüş o en iğrenç yaratıklar bile (ölesiye içen), aynı şeyi yapmıyorlar mı; başa çıkılmaz bunlarla, öyle kanunlar falan çıkararak, Clarissa kalıbını basardı, neden mi: çünkü yaşamayı seviyorlar, İnsanların gözlerinde, bu çalkantıda, avarelikte, itişip kakışmada; bu gürültüde, bu şamatada: arabalar, otomobiller, otobüsler, kamyonlar, güçlükle ilerleyen, itişen gezginci satıcılarda, bando sesinde, tepelerden geçen uçağın o utkulu, kulak tırmalayan garip tiz homurtusundaydı sevdiği şey: hayat, Londra, bu Haziran dakikası.

Haziran ortasıydı gerçekten. Savaş bitmişti, Elçilikteki Mrs. Foxcroft gibileri için değilse bile; zavallı geçen gece nasıl üzülüyordu, o güzelim delikanlı ölmüş, malikâne şimdi yeğenlerden birine kalıyormuş diye; ya Lady Bexborough! Bir sergi açmış, elinde gözbebeği John'unun öldüğünü bildiren bir telgraf; yine de bitmişti çok şükür. Hazirandı. Kralla Kraliçe Saray'daydılar. Ve her yanda, vakit daha erken olduğu halde bir kımıltı göze çarpıyordu; dörtnala giden midilliler, kriket sopalarının sesi. Lord Ascord, Lord Ranelagh ve ötekiler, şimdi bedenlerini yumuşak bir ağ gibi saran, sonraları, gün ilerledikçe çözülüp, çimen tarlalarına, oyun alanlarına çökelecek boz mavi sabah havasına bürünmüşler; ön ayakları yere değer değmez sıçrayan midilliler, koşuşan delikanlılar; saydam, müslin giysileri içinde gülüşen genç kızlar, bütün gece dans ettikten sonra bu erken saatte budala, gülünç tüylü köpeklerini gezintiye çıkarmışlar, bu erken saatte saygıdeğer geçkin dullar arabalarına atlayıp gizli yolculuklara çıkmışlardır; dükkâncılar, ön camlarda yalancı taşlarla gerçek elmasları düzenliyorlar, onsekizinci yüzyıl kaş'larına yerleştirilmiş güzel deniz yeşili iğneleri, Amerikalıların gözünü boyamak için (ama saçıp savurmamak gerek, Elizabeth'e bir şeyler almakta acele etmemeli). Kendisi de, budalalığa varan sadık bir tutkuyla severdi bunları, bir parçasıydı bunların, dedeleri George'lar zamanında saraydaymışlar, demek kendisi de böyle parlayacak, ışık saçacaktı bu gece; partisini verecekti. Yalnız, Park'a girince ne tuhaftı sessizlik; sis; bu fısıltı; bu usulca yüzen mutlu ördekler; badi badi yürüyen kuşlar; şu karşıdan gelen kim olsa gerek? Sırtını Meclis binalarına vermiş (kelimenin tam anlamıyla), elinde Kraliyet Arması taşıyan bir evrak çantası −kim olacak, sevgili, eski dost Hugh− yakışıklı Hugh!

"Günaydın Clarissa'cığım!" diye haykırdı Hugh duygularını gizlemeden; çocukluk arkadaşıydılar. "Nereye böyle?"

"Londra'da yürümeye bayılıyorum" dedi Mrs. Dalloway

"Yazlıkta yürüyüşe çıkmaktan çok daha güzel aslında."

Yeni gelmişlerdi. Doktora görünmeye −maalesef. Herkes sinemaya, operaya gitmek, kızlarını gezdirmek için inerdi şehre, Whibread'lerse "doktora görünmeye." Clarissa, kaç kereler Evelyn Whitbread'i yoklamıştı bakımevlerinde. Yine hasta mıydı Evelyn? Oldukça bozuktu; Hugh, iyi giysilere bürünmüş, dimdik, yakışıklı erkek gövdesini biraz şişirerek, içini çekerek (her zaman iyi giyinirdi aşağı yukarı, Saray'da ufak bir görevi vardı, o yüzden belki.) karısının bir iç rahatsızlığı olduğunu çıtlattı; önemli bir şey değildi canım, Clarissa Dalloway gibi eski bir dost anlardı. Tabii anlıyordu, güç gerçekten; ansızın bir ablalık duygusu kapladı yüreğini, şapkasını uygunsuz buldu ansızın. Sabahın bu erken saati için biraz fazlaydı, değil mi? Hugh, biraz abartmalı bir hareketle şapka çıkarıp telâşlı adımlarla uzaklaşırken −onsekiz yaşında bir kızdan farkı yoktu Clarissa'nın, tabii gelecekti partisine bu gece; Evelyn de üstelemişti; biraz gecikirdi belki, Saray'daki baloya Jim'in oğullarından birini götürmeye söz vermişti de− onun yanında hep çekingen kaldığını düşündü, liseli kızlar gibi; yine de severdi Hugh'yu bağlıydı ona, belki eskidenberi tanıdığı için; ne olursa olsun kendi ölçüleri içinde iyi bir insandı onca; Richard'ın sinirine dokunsun varsın. Peter Walsh'a gelince... hâlâ bağışlamamıştı Hugh'yu beğenmesini.

Bourton'daki günler, olaylar bir bir geliyordu aklına; Peter, öfkeden deliye dönmüş; Hugh, hiçbir şekilde karşılaştırılamazdı onunla elbet, yine de Peter'ın dediği gibi "salak" değildi, hödüğün biri değildi. İhtiyar annesi avlanmaktan vazgeçmesini, ya da kendisini Bath'a götürmesini istediği zaman sesini çıkarmazdı; hiç bencil değildi. Peter'ın dediklerine gelince -ne yüreği varmış Hugh'nun ne kafası, bir İngiliz centilmenine yaraşan incelikten ve eğitimden başka hiçbir şeyi yokmuş- sevgili Peter kızınca gözü neyi görürdü ki; çekilmez olurdu; katlanılmaz olurdu, ama böyle bir sabah yürüyüşünü pay-

laşmada üstüne yoktu.

(Haziran, yaprakları bir bir çekmişti ağaçlardan. Pimlico'lu analar bebelerini emziriyorlardı. Donanmadan Bakanlığa mesajlar gidip geliyordu. Arlington Sokağı ile Piccadilly, Park'taki havayı kızıştırıyorlardı sanki, yaprakları sımsıcak, pırıl pırıl, Clarissa'nın bayıldığı o tanrısal diriliğin dalgalarına kaptırıyor, kaldırıyorlardı. Dans etmek, ata binmek; bayılırdı bunlara.)

Belki yüzlerce yıldır ayrı kalmışlardı −Peter'la; o hiç yazmamıştı, Peter'ın mektuplarıysa tatsız tuzsuzdu hep, ama arasıra düşerdi işte aklına, şimdi yanımda olsa, neler derdi?− bazı günler, bazı görüntüler, usul usul getirirdi onu aklına, o eski burukluktan uzak; insanları sevmenin ödülüydü bu belki; güzel bir sabah saatinde St. James Parkı'nın tam ortasında geliverirlerdi işte. Oysa Peter −hava, ağaçlar, çimenler, yanındaki pembe elbiseli kız ne kadar güzel olursa olsun− görmezlikten gelirdi çevresini. Söyleyince, gözlüğünü takar, bakardı. Dünyanın durumuydu onu ilgilendiren; Wagner, Pope'un şiirleri, insanların yapısı ve Clarissa'nın kişiliğindeki aksaklıklar. Nasıl azarlardı! Nasıl tartışırlardı boyuna! Bir Başbakanla evlenip merdivenin tepesinde duracaktı; kusursuz bir ev sahibesisin, derdi (gece yatağında nasıl ağlamıştı hu söze), kusursuz bir ev sahibesinin bütün nitelikleri var sende, demişti.

İşte bugün bile St. James Parkı'nın ortasında onunla evlenmemekle doğru davranıp davranmadığını −doğruydu üstelik evlenmemesi− düşünüyordu Clarissa. Çünkü evlilikte birazcık özgürlük, birazcık bağımsızlık gereklidir her gün her gece aynı evde yaşayan insanların arasında: Richard bu hakları tanımıştı kendisine, kendisi de kocasına. (Sözgelimi bu sabah neredeydi Richard? Bir toplantıda; ne olduğunu sormamıştı bile.) Oysa Peter'la her şeyi paylaşmak, her şeyin derinine inmek zorundaydı. Dayanılır şey değildi bu; havuzun ya-

nındaki küçük bahçedeki olayı kesindi, ayrılacaktı ondan, yoksa ikisi de yıkılacaklardı, kesinlikle inanıyordu ikisi için de yıkımla bitecekti bu ilişki; yıllarca yüreğine saplanmış bir ok gibi taşımıştı bu acıyı, bu azabı: hele bir konserde birinden Peter'ın Hindistan'a giden gemide bir kadınla evlendiği haberini duyduğu anki şaşkınlık! Unutamayacaktı bütün bunları. Soğuk, kalpsiz bir kadınsın, kendini beğenmiş züppenin birisin, demiş Peter; onu nasıl sevdiğini anlayamamışmış. Bu Hintli kadınlar anlarlardı herhalde −budala, güzel, sevimli ahmaklar. Ama boşuna üzülmesindi. Mutluydu Peter, emin olsundu bundan- son derece mutluydu. Gerçi birlikte sözünü ettikleri tasarılardan hiçbirini gerçekleştirememişti, hayatı tam bir başarısızlık örneğiydi. Clarissa'nın kızgınlığı depreşiyordu düşündükçe.

Parkın giriş kapısına gelmişti. Bir an duraladı, Piccadily'deki otobüslere baktı.

Artık kimse üstüne bir şey söylemeyecekti, kimseyi yargılamayacaktı. Çok genç, aynı zamanda anlatılmaz şekilde yaşlı buluyordu kendini. Hem her şeyi bir bıçak gibi delip geçiyor, hem de dışarda kalıp bakıyordu. Arabaları gözlerken hep böyle onulmaz bir duygu, sanki çok uzaklardaymış, denizin ortasında yapayalnızmış gibi bir duygu kaplardı yüreğini; bir gün bile yaşamak çok, çok tehlikeliydi onca, hep böyle düşünmüştü. Yok canım, kendini pek akıllı ya da olağanüstü biri saydığından değil. Fraulein Daniels'in öğrettiği bilgi kırıntılarına tutunup nasıl geçirdiğine şaşıyordu hayatı aslında. Hiçbir şey bilmezdi; ne yabancı dil, ne tarih; hele şimdilerde, yatarken gözgezdirdiği "anılar"dan başka kitap filan okuduğu da yoktu; yine de şu gördükleri müthiş çekiciydi; her şey, geçen taksiler; ne Peter'ı yargılayacaktı artık, ne de kendi için şöyleyim − böyleyim diyecekti.

Yürürken, bir yandan da, tek yeteneğim, insanları anlamak diye düşünüyordu, neredeyse içgüdüyle sezmek. Bir odada

biriyle başbaşa kalınca kedi gibi ya sırtını kabartır ya da tatlı tatlı hırıldardı. Devonshire House, Bath House, çini papağanlı o rengârenk yer; bunların hepsinin ansızın pırıl pırıl ışıldadığını görmüştü zamanında; Sylvia'yı, Fred'i, Sally Seton'ı anmıştı −sürüyle insan; bütün gece dans etmeler; sonra ağır ağır pazar yerine doğru sürüklenen yük arabaları, Park'tan geçip eve dönmeler. Bir keresinde para atmıştı Serpentine'a hatırlıyordu da. Ama herkes hatırlayabilirdi; onun asıl sevdiği buradaydı, işte şuradaydı, işte şurada, tam önünde; arabadaki şişman kadında. Öyleyse ne önemi var yani, diye sordu kendi kendine Bond Sokağı'na doğru yürürken, ne önemi var bir gün mutlaka yitip gitmenin; bütün bunların kendisi olmadan da sürmesinin; nefret mi ediyordu, yoksa ölümün kesin sonucu avutuyor muydu? yine de nasılsa, Londra sokaklarında, günlük hayatın akışında, şurada burada yaşıyordu işte, Peter da yaşıyordu, birbirlerinde; kendisi, emindi bundan, doğduğu yerdeki ağaçların bir parçasaydı, oradaki çirkin, eski, dökülen evin bile, hiç karşılaşmadığı insanların bile bir parçası, sevdiklerinin arasına bir sis gibi dağılırdı, onlar da tıpkı sisi kaldıran ağaçlar gibi (kaç kere görmüştü), dallarında kaldırmışlar, yükseltmişlerdi onu; bak ta nerelere uzanıyordu hayatı, kendisi. Hatchards'ın vitrinine bakarken neler geçiyordu aklından? Neyi bulmaya çalışıyordu yeniden? Kitabın açık sayfasındaki dizeleri okurken yazlıktaki beyaz gündoğumunun hangi görüntüsünü?

Ne güneşin kızgınlığından kork artık
Ne de azgın kışın hışmından

Dünyanın geçirdiği deneylerin sonuncusu olan bu dönem hepsinde, bütün erkeklerin, kadınların yüreğinde bir gözyaşı kuyusu açmıştı. Gözyaşları ve hüzün; yiğitlik ve dayanıklılık; usanmayan bir direnç. Şu çok beğendiği kadın Lady Bexborough sözgelimi, bir sergi açmış.

Jorrock'un *Jaunts and Jollities*'i, *Soapy Sponge,* Mrs. Asquith'in *Memoirs*'ı, *Big Game Shooting* in *Nigeria* hepsi açık duruyordu. Ne çok kitap vardı; yazık ki bakımevinde yatan Evelyn Whitbread'e götürülebilecek türden bir şey yoktu içinde. Onu oyalayabilecek, yüzündeki o anlatılmaz kurumuş-kadın anlatımını Clarissa odaya girerken, bir an bile silip değiştirebilecek bir şey; kadınların bitip tükenmek bilmeyen hastalıklarını konuşmaya başlamadan önce. Nasıl isterdi − kendisini görünce sevinmesini, bunu düşünerek döndü, yine Bond Sokağı'na doğru yürüdü, canı sıkılmıştı, saçmaydı bir şeyi başka amaçla yapmak. Keşke Richard gibi her davranışında yalnızca o davranışın sonucunu amaçlayan insanlardan biri olsaydı, oysa kendisi (karşıya geçmek için bekledi) davranışlarının çoğunu karmaşık hale getirir, başka amaçlara sapardı; insanlar şunu bunu desinler diye; düpedüz ahmaklıktı bu biliyordu (işte polis elini kaldırıyor), çünkü bir an bile aldanmıyordu kimse. Ah yeni baştan yaşayabilseydim hayatımı! diye düşündü kaldırıma çıkarken, keşke görünüşüm bile başka olsaydı!

Bir kere Lady Bexborough gibi esmer olmak isterdi, buruşmuş deriyi andıran teni, o güzel gözleriyle. Tıpkı Lady Bexborough gibi ağır, soylu olacaktı; iri, erkekler gibi politikaya düşkün, yazlıkta bir evi var, çok ince bir kadın, çok da içten. Oysa kendisinin şimdi daracık, sırık gibi bir gövdesi vardı, küçücük gülünç bir yüz, kuş gagası gibi bir burun. Evet, tavırlarında bir incelik olduğu doğruydu, elleri ayakları düzgündü, sonra, az para harcadığı göz önünde tutulursa, iyi giyinirdi. Ama artık sık sık, yüklendiği bu gövde (bir Hollanda resmine bakmak için duraladı), bütün yetenekleriyle bu gövde, bir hiçmiş gibi geliyordu −bir hiç. Görünmüyormuş gibi bir acayip duyguya kapıldı; görünmüyordu; bilinmiyordu; artık yeniden evlenmek, çocuk yapmak falan olmadığına göre, herkesle birlikte Bond Sokağı'ndan yukarı bu ağır, şaşırtıcı,

ciddi ilerleyiş var yalnız, bu Mrs. Dalloway olmak; Clarissa bile olmamak; bu Mrs. Richard Dalloway olmak. Bond Sokağı büyülerdi; o mevsim sabahın erken saatlerinde; uçuşan bayraklarıyla; dükkânlarıyla; ne bir su sesi, ne bir yakamoz; babasının elli yıldır takım elbise satın aldığı dükkânda bir top tüvid; bir-iki inci, buz kalıbı üstünde alabalıklar.

"Hepsi bu kadar," dedi balıkçıya bakarak, "Hepsi bu kadar" diye yineledi eldivencinin vitrininde duralayarak, Savaş'tan önce kusursuz denilebilecek eldivenler vardı bu dükkânda. İhtiyar William amca, bir hanımefendi pabuçlarıyla eldivenlerinden belli olur, derdi. Savaşın ortasında bir sabah, yatağında doğrulmuş, öbür yana dönmüş, "Artık dayanamayacağım" demişti. Eldivenler ve pabuçlar; eldivene pek düşkündü gerçekten; ama kendi öz kızı, Elizabeth'i hiç aldırmazdı böyle şeylere.

"Hiç aldırmaz, diye düşündü Bond Sokağı'nın yukarlarına, parti verdiği zaman çiçek ısmarladığı dükkâna doğru ilerlerken. Elizabeth en çok köpeğine düşkündü galiba. Bu sabah bütün ev katran kokuyordu. Yine de zavallı Grizzle, Miss Kilman'dan iyidir, hırçınlık, katran falan yine de iyidir bir dua kitabıyla yatak odasına kapanmaktan! Ne olsa daha iyidir, diyecekti neredeyse. Ama belki de Richard'ın dediği gibi, bütün kızların geçirdikleri bir dönemdi bu. Aşık olmak gibi. Ama neden Miss Kilman'a? çok ezilmişti kadın, onu göz önünde tutmak gerek, Richard'a bakılırsa çeşitli yetenekleri, tarihe çok yatkın bir kafası varmış. Her neyse, bir an ayrılmıyorlar birbirlerinden; kendi öz kızı, Elizabeth'i, Kiliseye, dinsel törenlere gidiyor; ne biçim giyiniyor sonra, eve öğle yemeğine gelenlere nasıl davranıyor, hiç aldırdığı yok; dinsel tadların (yetişme koşulları gibi) insanları katılaştırdığını gözüyle görmüştü, nasırlaşıyordu duygular; Miss Kilman, Ruslar için kendini ateşe atmaya, Avusturyalılar uğruna açlıktan ölmeye hazırdı, gelgelelim başbaşa kalındığında nasıl azap verirdi insana, yeşil yağmurluğunun içinde nasıl duy-

gusuzdu. Bütün yıl o yağmurluğu çıkarmazdı üstünden; terlerdi; bir odada beş dakika yalnız kalsanız üstünlüğünü duyururdu, o üstündü, siz aşağılardaydınız; o yoksuldu, siz ne kadar zengindiniz; o yastıksız, yataksız, halısız v.b. bir gecekonduda neler çekiyordu, bütün ruhu acıdan pas tutmuştu sanki, Savaş sırasında okuldan atılışının acısı −zavallı küskün, talihsiz yaratık! Çünkü Miss Kilman'ın kendinden çok birlikte getirdiği kavramdan tiksinirdi kişi, bu kavramda kuşkusuz Miss Kilman'da var olmayan bir çok şey de toparlanmıştı ister istemez; gece yarısı düşlere giren, savaştığımız korkunç görüntülerden biri haline gelmişti zamanla; yanıbaşımızda durup hayatımızın yarı kanını emen düş yaratıkları, egemenliklerini sürdürenler, tiranlar; kuşkusuz, zar bir daha atılsaydı, yani beyaz yerine siyah üste gelseydi sevecekti Miss Kilman'ı. Ama bu dünyada değil. Asla!

Bu zalim canavarın içinde kımıldadığını duymak, törpülemişti sinirlerini! dalların çatırtısını, toynakların o yaprak-kaplı ormanın, ruhun, derinliklerine gömüldüğünü duymak, hiç dingin olamamak, hiç güven içinde, çünkü her an kıpırdayabilir canavar, bu kin; özellikle hastalanılalıberi içini kazıyan, omurgasında sancıyan bu kin; ona fiziksel bir acı verecek güçteydi; güzellikten, dostluktan, sevilmekten, evini güzelleştirmekten aldığı bütün tadları sarsıyor, titretiyor, bozuyordu; sanki bu gözalıcı örtü, bu hoşnutluk siperi aslında bencillikten başka bir şey değildi; bu kin!

Çiçekçi Mulberry'nin kapısından geçerken, saçma, saçma! diye söylendi kendi kendine.

Küçük adımlarla, uzun dik gövdesiyle ilerledi, düğme suratlı Miss Pym karşıladı onu; elleri hep kıpkırmızıydı bu kadının, sanki çiçeklerle birlikte suda duruyorlardı.

Çiçekler çeşit çeşitti, hezarenler, ıtırşahîler, leylâklar; sonra karanfiller, yığınla karanfil. Güller vardı; süsenler vardı. Ohh! diye içine çekti o tatlı toprak − bahçe kokusunu; orada yardıma

hazır bekleyen, kendisini çok ince, zarif bulan Miss Pym'le konuşurken −gerçekten de yıllarca önce çok zarifti ama bu yıl, süsenlerin, güllerin, usulca sallanan leylâk salkımlarının arasında gözleri yarı kapalı, başını bir o yana bir bu yana çevirirken, sokağın gürültüsünden sonra bu hoş kokuyu, tatlı serinliği içine çekerken, biraz yaşlı görünüyordu. Sonra gözlerini açınca, ne taze, tıpkı çamaşırhaneden sepetler içinde dönen tertemiz farbelâlı keten çamaşırlar gibiydi güller; esmer ve ağırbaşlıydı kırmızı karanfiller, başlarını dik tutuyorlardı; ıtırşahîler yayılmışlardı çanaklarında; hareli mor, kar beyaz, solgun− sanki akşam olmuştu da muslin giysili kızlar ıtırşahîlerle güller toplamaya çıkmışlardı, bulunmaz bir yaz gününün, kara-mavi göğüyle, hazerenleri, karanfilleri, yılan yastıklarıyla bir günün bitiminde, her çiçeğin −güller, karanfiller, süsenler, leylâklar− ayrı ayrı ışık saçtığı altıyla yedi arası bir an: beyaz, mor, kırmızı, koyu turuncu; her çiçek kendi başına yanmaktadır, usulca, tertemiz, sisli yatağında; Clarissa, çilekli pastanın, akşamüstü çuha çiçeklerinin üstünde dönenen o boz beyaz pervaneleri nasıl severdi!

Miss Pym'in yanısıra vazodan vazoya giderken, seçerken, saçma, saçma, dedi kendi kendine, gittikçe yavaşlayan bir sesle, sanki bu güzellik, bu koku, bu renk, Miss Pym'in gösterdiği yakınlık, üstünden keyifle aşırttığı bir dalgaydı; o kini, o canavarı, hepsini aşıp giden bir dalga; hazdan gittikçe yukarlara, yukarlara −ayyy! dışarda bir tabanca patlamıştı!

"Aman şu arabalar" dedi Miss Pym, pencereye gidip baktı, elleri ıtırşahîlerle dolu, özür dilercesine gülümseyerek döndü, sanki bu otomobiller, bu otomobil lastikleri hep "onun" suçuydu.

Mrs. Dalloway'i yerinden hoplatan, Miss Pym'i pencereye kadar götürüp özür dileten patlama, Mulberry'nin tam karşısındaki kaldırıma yanaşan bir otomobilden çıkmıştı. Doğal olarak durup bakan yayalar, boz döşemeye yaslanmış son

derece önemli bir yüz görebildiler yalnız sonra bir erkek eli pancuru çekti ve küçücük boz bir kareden başka bir şey görünmez oldu.

Söylentiler hemen yayıldı, bir yanda Bond Sokağı'ndan Oxford Sokağı'na, öte yandan Atkinson koku mağazasına, görünmeden, duyulmadan; tepelerin üstüne tül gibi çökelen aceleci bir bulut gibi; gerçekten de bir bulut ağırlığı ve dinginliğiyle bir saniye önce karmakarışık olan yüzlere çökerek.

Şimdi gizemin kanadı değmişti yüzlere; yetke'nin sesini duymuşlardı; dinsel inanç, gözleri sımsıkı bağlı, ağzı bir karış açık, ortalıkta kol geziyordu. Gelgelelim hiç kimse bilmiyordu, o yüzün kimin yüzü olduğunu Wales Prensi'nin miydi, Kraliçe'nin mi, Başbakan'ın mı? Kimin yüzüydü acaba? Hiç kimse bilmiyordu.

Kolunun altında kurşun borularla yürüyen Ergar J. Watkiss, yüksek sesle laf attı geçenlere. "Başbakan beyin makam arabası." Kendinde bir türlü karşıya geçecek gücü bulamayan Septimus Warren Smith, duydu söyleneni.

Septimus Warren Smith, otuz yaşlarında, solgun yüzlü, gagaburunlu bir adamdı, kahverengi pabuçlar vardı ayağında, eski püskü bir trençkot giymişti, koyu gözlerinde, kendini hiç tanımayanları bile korkutan o garip ürkünç bakış. Dünya, kamçısını kaldırdı işte; bakalım nereye indirecek?

Her şey yerli yerinde kalakalmıştı. Motor sesleri, bütün bedeni saran düzensiz bir nabız gibi atıyordu. Güneş, olağanüstü kızgınlıktaydı; çünkü araba, Mulberry'nin vitrini önünde durmuştu; otobüslerin üst katlarındaki ihtiyar kadınlar, siyah güneş şemsiyelerini açtılar; burada yeşil, şurada kırmızı bir şemsiye açıldı çıt diye. Kollarında ıtırşahî demetleriyle pencereye yanaşan Mrs. Dalloway, küçük pembe yüzü merakla büzülmüş, dışarı baktı. Herkes arabaya dikmişti gözlerini. Septimus baktı. Oğlanlar hemen atladılar bisikletlerinden. Trafik tıkandı. İşte araba şurada duruyordu,

pancurları çekilmiş, üstlerinde acayip bir desen var, ağaç gibi, diye düşündü Septimus; gözlerinin önünde her şeyin usul usul bir noktada yoğunlaşışı, (bir ürkü yüzeye çıkmıştı neredeyse, birazdan ateş alacaktı), korku saldı yüreğine. Dünya dönüyor, sallanıyor, ateş alacağım diyordu. Yolu tıkayan benim, diye düşündü. Bakmıyorlar mıydı, parmaklarıyla kendisini göstermiyorlar mıydı; burada kaldırıma çakılı kalışı bir şey yüzünden bir amaçla değil miydi? Ama hangi amaçla?

"Hadi gidelim artık Septimus" dedi karısı, çöküк, zayıf yüzünde gözleri kocaman duran ufak tefek bir kadın, bir İtalyan.

Ama Lucrezia, kendisi de gözlerini ayıramıyordu arabadan, pancurlardaki ağaç deseninden. İçerde Kraliçe mi vardı acaba - Kraliçe alışverişe mi çıkmış?

Bir şeyler açan, çeviren, kapatan şoför, sonunda yerine geçti.

"Hadi" dedi Lucrezia.

Kocası (dört, yok beş yıllık evliydiler), irkildi birden, sıçradı, sonra, "Peki, peki!" dedi öfkeyle, karısı sözünü kesmişçesine.

İnsanların gözünden bir şey kaçmaz; insanlar hep görmek isterler. Arabayı şaşkınlık içinde gözleyen kalabalığa bakarak, insanlar, diye düşündü Lucrezia; çocuklarıyla, atlarıyla, giysileriyle şu İngilizler, bir açıdan beğeniyordu da onları; ama şimdi "insanlar"dılar yalnızca, çünkü Septimus, "Kendimi öldüreceğim" demişti,; ne korkunç bir şey. Ya duydularsa? Kalabalığa baktı. Kasap çıraklarına, geçen kadınlara imdat! imdat! diye haykırmak geldi içinden. Yardım edin n'olur! Daha geçen güz Septimus'la aynı trençkota sarınmış. Embankment'ın orada durmuşlardı. Septimus gazete okuyordu konuşacağına, Lucrezia bir atılışta kapmıştı gazeteyi elinden, olayı gören ihtiyar adamın yüzüne bakıp gülmüştü! Ama kişi başarısızlıklarını gizler. Bir parka götürmeli Septimus'u.

"Karşıya geçiyoruz" dedi.

Bu kol üstünde bir hakkı vardı, her ne kadar duygusuz bir

kolsa da. Demek uğruna İtalya'dan ayrılan, İngiltere'de arkadaşsız bir başına kalan basit, içten, daha yirmi-dört yaşındaki karısına bu kemik parçasını uzatıyordu Septimus.

Pancurları çekili, gizemli ciddiyetine bürünmüş araba, Piccadilly'e doğru ilerledi; herkesin bakışları altında; hâlâ yolun iki yanındaki yüzleri o garip, anlaşılmaz saygı rüzgârıyla dalgalandırarak, Kraliçe'ye mi, Prens'e mi yoksa Başbakan'a mı, kimeyse o saygı. Yüzü üç kişi, bir an görebilmişlerdi. Cinsiyeti bile tartışılıyordu şimdi. Yine de içerde yüce bir şeyin varolduğu su götürmezdi; yücelik, gizem içinde geçiyordu Bond Sokağı'ndan, alelade insanlardan bir karış uzaktaydı ve onlar belki de hayatlarında ilk ve son kere, İngiltere Kraliçesi'nin −bir gün Londra otlar bürünmüş bir yola, bu Çarşamba sabahı kaldırımdan geçenlerse topraklarına bir-iki nikâh yüzüğüyle sayısız çürük dişlerin altın dolguları karışmış bir kemik yığınına dönüştüğünde, ancak zamanın yıkıntılarını karıştıran antika meraklılarının çözebileceği− devletin bu kalıcı simgesinin sesini duyabilecek kadar yakındaydılar −arabadaki yüzün kimliği de o zaman çözülecekti.

Kraliçe herhalde, diye düşündü Mrs. Dalloway, Mulberry'den çiçeklerle çıkarken, Kraliçe evet. Araba, tam önünden çekili pancurlarıyla geçerken, müthiş bir gururla parıldadı yüzü, çiçekçinin önünde, güneş ışığında dimdik durdu. Kraliçe hastaneye gidiyor. Kraliçe bir sergi açıyor, diye düşündü Clarissa.

Bu saatlerde böyle kargaşa görülmüş şey değildi. Lord Ascot mu, Hurlingham mı neydi bu? Yol bütün bütün tıkanmıştı. Paketleri, şemsiyeleri, evet, bu havada bile üstlerinden eksik etmedikleri kürkleriyle, otobüslerin üst katlarına yanlamasına kurulan İngiliz orta sınıfları çok daha gülünç, diye düşündü, insan aklına bile getiremez böyle inanılmaz bir şey, Kraliçe dimdik duruyor; Kraliçe bile geçemiyor tıkanıklıkta. Clarissa, Brook Sokağı'nın bir kaldırımında durmak zorunda kalmıştı;

yaşlı Yargıç Sir John Buckhurst'se karşı kaldırımdaydı, araba aralarında - (Sir John kaç yılın yargıcıydı, iyi giyimli kadınlardan pek hoşlanırdı); tam o sırada şoför, birazcık eğilerek polise bir şey fısıldamış ya da göstermiş olmalı ki polis arabayı selamladı, kolunu kaldırdı, başını salladı, otobüsü kenara çekti ve araba sıyrıldı aradan. Yavaşça, sessizce uzaklaştı.

Clarissa anlamıştı; biliyordu tabii, uşağın elinde beyaz, yuvarlak, büyülü bir şey görmüştü, üstünde bir ad kazılı olan bir levha −ama Kraliçe'nin adı mı, Wales Prensi'ninki mi, Başbakan'ınki mi?− pırıltısıyla kendini açığa vuruyordu ister istemez, (Clarissa otomobilin küçülüşünü, kayboluşunu izledi) şamdanların, ışıl ışıl yanan merdivenlerin, meşe yapraklarıyla dimdik duran göğüslerin arasına karışacaktı, Hugh Whitbread ve bütün görev arkadaşları, İngiltere'nin bütün centilmenleri o gece Buckingham Sarayı'ndalar. Clarissa da bir parti veriyordu. Doğruldu; işte böyle duracaktı merdivenlerin tepesinde.

Araba gitmişti, yine de Bond Sokağı'nın iki yanındaki eldivenlerden şapkacılara, oradan terzilere doğru akan ufacık bir esinti bırakmıştı arkasında. Otuz saniye kadar bütün başlar aynı yana çevrili kaldı − pencereye. Eldiven seçen kadınlar − dirseğe kadar mı olsun daha uzun mu, limon küfü mü soluk gri mi?− duraladılar; cümle biterken bir şey olmuştu. Benzersiz anlara özgü öyle ufak, öyle önemsiz bir şey ki Çin'deki sarsıntıları kaydedebilecek ölçüde gelişmiş bir araç bile yakalayamazdı bu titreşimi; dolgunluğuyla ürkünç, ortaklaşalığıyla duygusal; çünkü bütün şapkacılarda ve terzilerde yabancılar gözgöze geldiler ansızın, ölüleri düşündüler; bayrağı; İmparatorluğu. Arka sokaklardaki bir içki-evinde sömürgelerin birinden gelen biri, Windsor'lara sövünce küfürleşmeler oldu, sonra kırılan bira bardakları; karşı kaldırımda, çeyizleri için bembeyaz ibrişimle işlenmiş beyaz çamaşırlar satın alan genç kızların kulaklarında garip bir şekilde yansıyan genel bir kargaşa. Çünkü gelip giden arabanın yarattığı yüzeysel te-

dirginlik çöktükçe, en dipteki şeyleri de kazıyıp çıkarıyordu.

Piccadilly'den süzülerek St. James Sokağı'na saptı araba. Uzun boylu, iri yapılı genç adamlar, kuyruklu ceketleri, beyaz gömlekleri, geriye yatırılmış saçlarıyla iyi giyimli insanlar, kavranılması güç nedenlerle, White'ın cumbasında, elleri kuyruklu ceketlerinin arkasında, dışarıyı gözlerken, yüceliğin yanlarından geçtiğini sezdiler birden ve o ölümsüz varlığın soluk ışığı Clarissa Dalloway gibi onları da aydınlattı. Hemen doğruldular, ellerini arkalarından çektiler, Hükümdar'ın buyruklarını sonuna kadar dinlemeye hazırdılar artık, gerekirse topların ağzına sürülebilirdi tıpkı ataları gibi. Gerilerdeki beyaz büstler, üstlerinde *Tatler'ın* bazı sayılarıyla soda şişeleri duran ufak masalar onları onaylıyorlardı sanki; İngiltere'nin bereketli tahılını, malikânelerini hatırlatıyorlardı sanki; motorların cılız homurtusunu, tıpkı yankılarla dolu bir geçit, tek sesi bile büyüten kocaman bir katedralin gücüyle doldurup yansıtan bir geçitin duvarları gibi yankılanıyordu. Yeldirmesine bürünmüş, kaldırımın kenarında çiçeklerle duran Moll Pratt, sevgili oğlan'ın sağlığı için dua etti (mutlaka Wales Prensi'ydi geçen); muhafızın, yaşlı bir İrlandalının bağlılığını hiçe sayan o küçümser bakışını görmeseydi, sevincinden yoksulluğa olan kininden, bir bardak bira ya da bir demet gül parasını St. James Sokağı'na saçıverecekti. St. James Sokağı'ndaki muhafızlar selâm verdiler, Kraliçe Alexandra'nın koruyucuları katıldılar onlara.

O sırada Saray'ın kapılarında küçük bir kalabalık birikmişti. Tedirgin, güvenli, yoksullardan oluşmuş bir kalabalık; bekliyorlardı; tepesinde uçuşan bayrağıyla Saray'a bakıyorlardı; toprak yığınının üstünde kurumla duran Victoria'yı, onun üstlerinden sular akan kayalarını hayranlıkla gözlüyorlardı, sardunyalarını da; Mall'deki otomobillerden önce birini seçiyorlardı, sonra öbürünü; arabayla gezintiye çıkmış Avam

Kamarası üyelerine bol bol saçıyorlardı sevgilerini; her otomobile bir sevgi payı ayırmak görevleriydi, unutmuyorlardı; bu arada bırakıyorlardı damarları söylentilerle dolsun, bacaklarındaki heyecan bilensin Soyluluğun kendilerine baktığını düşündükçe. Kraliçe'nin eğilişi, Prens'in selam verişi; Krallara Tanrıca tanınmış o cennet yaşayış biçimi, nedimeler ve uzun reveranslar, Kraliçe'nin eski, kutu-gibi evi; bir İngilize varan Prenses Mary, ya Prens – ah o Prensi Tıpkı Kral Edward'a çekmiş diyorlar ama çok daha zayıfmış. Prens, St. James Sokağı'nda oturuyordu ama belki de bu sabah yoklamaya gelmişti anasını.

Sarah Bletchley, kucağında bebeği, kendi çamurlu sokağında, Pimlico'daymışçasına ayağını sallayarak bunları söyledi ama gözü Mall'daydı. Emily Coates, Saray'ın pencerelerini tarıyordu gözleriyle, hizmetçileri düşünüyordu, sayısız hizmetçi; yatak odalarını, sayısız yatak odası. Aberdeen cinsi köpeğini gezdiren yaşlı bir bayla, işsiz erkeklerle kalabalık yavaş yavaş arttı. Albany'de oturan ufak tefek Mr. Bowley -ki hayatının en özlü kaynakları balmumuyla sıvanmıştı artık- ama birdenbire yarıverdi balmumunu, hiç yeri yokken böyle şeyleri görünce –zavallı kadınlar, Kraliçe'nin geçmesini bekliyorlar– zavallı kadınlar, küçücük güzelim çocuklar, yetimler, dullar, Savaş! Ah ah bu savaş!– gözler yaşla dolardı Mall'daki cılız ağaçlardan, bronz anıtı, kahramanlara doğru akan ılık esinti, Mr. Bowley'nin İngiliz yüreğindeki bayrağı dalgalandırdı usulca; araba Mall'a dönerken, çıkardı şapkasını, yükseklere doğru kaldırdı, araba yaklaşırken çevresine doluşan yoksul Pimlico'lu anaların itişmesine bıraktı kendini, dimdik durdu. Araba yaklaştı.

Ansızın gözlerini göğe kaldırdı Mrs. Coates. Bir uçağın uğursuz sesi, kalabalıktakilerin kulaklarını yırttı. İşte ağaçların tepesindeydi, beyaz bir duman çıkıyordu arkasından; dönüyor, kıvrılarak, aaa! bir şeyler yazıyordu! göğe harfler çiziyordu! Herkes yukarı baktı.

Birdenbire dalışa geçen uçak, ansızın bulutlara yükseldi yine, bir halka çizdi, hızlandı, indi, kalktı ve ne yaparsa yapsın, nereye giderse gitsin o karmakarışık beyaz duman, göğe kıvrılarak bükülerek harfler çizen duman çizgisi ayrılmadı peşindenl. Ne harfleri bunlar? A C mi? sonra E, sonra L belki? Bir an bile durmuyorlardı ki yerlerinde, hemen kıpırdıyor, eriyor, yükseklerde siliniyorlardı, sonra uçak daha uzaklara, temiz bir gök parçasına doğru ilerliyor, yine bir K, bir E bir de Y mi yazıyordu?

Mrs. Coates, sinirli korkulu bir sesle, gözlerini tepeye dikmişti, "*Blaxo*" dedi, kucağında kımıltısız, bembeyaz duran bebeği de göğe kaldırdı gözlerini.

Bir uyurgezer sesiyle, "*Kremo*" diye mırıldandı Mrs. Bletchey. Şapkası hâlâ elinde duran Mr. Browley de göğe kaldırdı gözlerini. Mall boyunca herkes durmuş, göğe bakıyordu. Onlar bakarken tam bir sessizlik kaplıyordu dünyayı; bir martı sürüsü geçti gökten, önce bir martının önderliğinde, sonra bir başkasının ve bu olağanüstü sessizlik ve dinginlik ortamında, bu soluklukta, bu saflıkta çanlar on bir kere çaldılar, sesleri martıların arasına karıştı tepelerde.

Uçak gönlünce dönüyor, hızlanıyor, saldırıya geçiyordu, tek, özgür, tıpkı kayak yapar gibi−

"Şu E" dedi Mrs. Bletchey−ya da dansedercesine.

"Şekerleme reklâmı" diye mırıldandı Mr. Bowley− (araba kapılardan girerken kimse dönüp bakmadı bile), ve uçak, dumanını keserek uzaklara doğru atıldı; duman soldu, bulutların geniş beyaz dış çizgilerinde birikti.

Gitmişti, bulutların arkasındaydı. Çıt çıkmıyordu. Biraz önce K, E, ya da L harflerinin iliştiği bulutlar serbestçe kıpırdıyorlardı, Batı'dan Doğu'ya çok önemli bir görevle yollanılıyorlarmışçasına, hiçbir zaman açıklanmayacak bir görev ama besbelli − en önemlisinden. Sonra ansızın, tünelden çıkan bir tren gibi, yine çıktı bulutlardan uçak, Mall'deki, Green

Park'taki, Piccadilly'deki, Regent Sokağı'ndaki, Regent Parkı'ndaki herkesin kulaklarını yırttı sesi; duman çizgisi, arkasından kıvrıldı, sonra aşağılara indi, tepelere çıktı, birbiri ardından harfler yazarak– ne yazıyordu ki?

Brod Walk'taki Regent Parkı'nda kocasıyla bir sırada oturan Lucrezia Warren Smith tepelere baktı.

"Bak Septimus" diye haykırdı, "bak!". Çünkü Dr. Holmes, kocasının iç dünyası dışındaki şeylerle ilgilenmesi gerektiği, buna çalışılması gerektiğini söylemişti (aslında önemli bir şeyi yoktu, biraz keyifsizdi, o kadar).

Demek beni çağırıyorlar, diye düşündü Septimus göğe bakarak. Tabii bilinen sözcüklerle değil, daha doğrusu kendisi bu dili sökemiyordu daha; yine de açıkça ortadaydı bu güzellik, bu ince güzellik, gökte oyalanan, eriyen, o tükenmez sevecenlikleriyle, güleç iyilikleriyle, akla getirilmez güzellikte biçimler çizen, bağış yağdıran duman sözcüklerine, hiçbir karşılık beklemeden, yalnızca baktığı için üstüne hep güzellik, hep daha büyük bir güzellik yağdıracak sözcüklere bakarken, gözlerinden yaşlar akıyordu.

Şekerlemeymiş, şekerleme reklâmı yapıyorlarmış, dedi bir dadı Lucrezia'ya. Birlikte harfleri sökmeye çalıştılar k...e...r...

"Ke... Re." dedi dadı ve Septimus kulağının dibinde onun böyle usulca, yavaşça, tıpkı bir org sesi gibi, yine de bir çekirge düzensizliği içinde "Ke Re" dediğini duydu; omurgasını tatlı tatlı kaşıdı bu ses, beynine dalgalar yolladı; çakışınca kırıldılar. Gerçekten önemli bir buluş bu –yani insan sesinin belli atmosfer koşullarında (çünkü kişi bilimsel olmalı, her şeyden önce bilimsel) ağaçlara can katabilmesi! Lucrezia, sevinçle elini kocasının dizine dayadı; müthiş bir ağırlık, öyleki aşağılara çekildi Septimus, çakıldı; yoksa iki yana salınan, bir o yana bir bu yana, bir o yana bir bu yana salınan, bütün yaprakları

ışığa kesmiş, renkler maviden kof bir dalga yeşiline doğru seyrelip koyuluyor, tıpkı atların başlarındaki tuğlar gibi, kadınların tüylü şapkaları gibi, öylesine gururla salınan bu ağaçların, bu güzelim karaağaçların coşkusu çıldırtabilirdi onu. Yok çıldırmayacaktı. Gözlerini kapayacak, bir şey görmeyecekti artık.

Ama el ediyorlardı işte; yapraklar canlıydı; ağaçlar canlıydı. Ve kendisine milyonlarca telle bağlanan yapraklar, orda, sıranın üstünde oturan gövdesini usulca sallıyorlardı hafif bir esintiyle; dal uzanınca o da uzattı elini. Kanat çırpan, yükselip alçalan, kırık serpintilerle dökülen serçeler de birer ayrıntı-sıydılar bu resmin; beyazlarla maviler, kara – çubuklular. Sesler uzun uzun tasarlayarak katılıyorlardı uyuma; duraklar da seslerin kendileri kadar önemliydi. Bir çocuk ağlıyordu. Uzaklarda bir borazan uydu bu ağlayışa. Hepsi bir arada demek, yeni bir dinin doğuşunu–

"Septimus" dedi Lucrezia. Kocası sıçradı yerinde. İnsanların gözünden bir şey kaçmaz.

"Havuza kadar gidip geleceğim," dedi Lucrezia.

Dayanamıyordu artık. Dr. Holmes, bir şeyi yok desin istediği kadar. Bu duruma düşeceğine Septimus, ölseydi keşke! Böyle gözlerini uzaklara dikip, kendisini görmeden, her şeyi, gökle ağaçları; oynayan, araba çeken, düdük çalan, düşen çocukları bile katlanılmaz hale getirince oturamıyordu yanında; her şey katlanılmaz hale gelmişti. Öldüremeyecekti kendisini Septimus; Lucrezia, kimseye içini dökemiyordu. Annesine,"Septimus, son zamanlarda çok çalıştı," diye yazmıştı, o kadar. Sevmek insanı yalnız kılıyor, diye düşündü. Kimseye açılamazdı artık, Septimus'a bile, döndü, onun eski püskü paltosuyla iki büklüm, gözleri bir notaya dikili, sırada tek başına oturuşunu gözledi. Hem, kendini öldüreceğini söylemek, bir erkeğe yakışmazdı, oysa Septimus savaşa katılmıştı; cesurdu; ama artık eski Septimus değildi. Dantel yakasını,

yeni şapkasını takıyordu da görmüyordu bile; Lucrezia'sız da mutluydu. Oysa hiçbir şey Septimus olmadan mutlu edemezdi onu! Hiçbir şey! Demek bencildi kocası. Erkekler bencil olur. Hasta değildi ki. Dr. Holmes, hiçbir şeyi yok demişti. Elini uzattı. İşte! Nikâh yüzüğü kaydı parmağından –nasıl zayıflamıştı. Bütün acıyı kendisi çekmiyor muydu– kimseye açılamıyordu ki.

İtalya, o beyaz evler, kızkardeşlerinin şapka diktikleri oda, her akşam yürüyen, yüksek sesle gülüşen insanlarla dolup taşan sokaklar; buradakiler gibi şezlonglara kurulan, saksılara takılmış bir-iki çirkin çiçekten başka bir şey görmeyen içi geçmiş insanlar değil!

"Milano'daki bahçeleri görseydiniz," dedi yüksek sesle. Ama kime?

Kimse yoktu. Sözleri eriyip dağıldı havaya. Bir roket gibi. Kıvılcımlar geceyi yardıktan sonra, boyun eğerler ona, karanlık çöker, evlerin ve kulelerin dış çizgilerine dökülür, hüzünlü tepeler yumuşar, çökerler. Ama kıvılcımlar yittikten sonra da gece, onlarla doludur; renkler kaçmış, pencereleri yok da olsa nasıl daha kesin duyururlar varlıklarını; yalın günışığının iletemeyeceği duyguları açığa vururlar-karanlıkta toplanan şeylerin ürküsü, kuşkusu; karanlığa yığılan şeylerin; duvarları beyazlı grili boyayan, her pencereyi yerli yerine koyan, tarlalardaki sisi kaldırıp kızıl-kahverengi ineklere dingin otlakları gösteren şafağın rahatlığından yoksun şeylerin; şafakla her şey bir daha güzellenir gözlerde: varolur. Yalnızım, yalnızım! diye haykırdı Lucrezia, Regent Parkı'nda havuzun yanıbaşında Hintli ile haçına bakarak; geceyarısı bütün sınırlar silininceye toprak nasıl şeklini alır, tıpkı Romalıların ilk gördükleri gibi, ilk ayak bastıklarında, bulutlu, tepelerin adları yok; ırmaklar kestiremedikleri yerlere doğru kıvrılıyor-işte öyleydi Lucrezia'nın yalnızlığı; sonra ansızın, üstüne iliştiği çıkıntı çekilmişçesine, Septimus'un karısı olduğunu, yıllar önce Milâno'da evlen-

diklerini, evet karısı olduğunu ve kimseye hiç ama hiçbir zaman onun delirdiğini söyleyemeyeceğini düşündü! Dönünce, çıkıntı çöktü, aşağılara; aşağılara yuvarlandı. Kocası gitmişti −herhalde kendini öldürmeye!−bir arabanın altına atmaya belki! Ama yoo, oradaydı işte; sırada yapayalnız oturuyordu, üstünde eski paltosuyla, ayakları çapraz duruyor, gözleri aynı yere dikili, yüksek sesle konuşuyor.

İnsanlar ağaçları kesmemeli. Bir tanrı var. (Bu çeşit aydınlanmalarını, zarfların arkasına not ederdi.) Dünyayı değiştirin. Hiç kimse nefretten öldürmez birini. Duyurun (yazdı). Durdu. Dinledi. Karşı parmaklıklara konmuş bir serçe, Septimus, dedi, Septimus, dört kere, beş kere, notaların üstüne basarak, Yunanca sözcüklerle bir daha en dokunaklı şekilde nasıl suç diye bir şey olmadığını; başka bir serçe de katıldı ona ve ikisi birlikte Yunanca sözcüklerle uzayan, dokunaklı seslerle ırmağın ötesinde hayat çayırlarındaki ağaçların, ölülerin yürüdüğü o ülkenin, nasıl ölüm diye bir şey olmadığının türküsünü söylediler.

Şurada eli duruyordu işte, şurada da ölüler. Karşı parmaklığa beyaz şeyler birikiyordu. Ama bakamıyordu bir türlü. Evans vardı parmaklığın arkasında!

"Neler diyorsun sen?" diye atıldı Lucrezia ansızın, yanına oturdu.

Kesmişti yine! Boyuna kesiyordu.

İnsanlardan uzak − insanlardan uzaklara gitmeliyiz (sıçradı) oralara, ağacın altına iskemlelerin dizildiği yere; parkın boyutları, tepelerdeki mavi − pembe göksel döşemeye karışan uzun bir yeşil çuha gibi; dumana gömülmüş, uzak, düzensiz evlerin kargaşası duyuluyor, dönerek uğuldayan trafik ve sağda kül renkli hayvanlar, Hayvanat Bahçesi'nin parmaklıklarından uzatıyorlar uzun boyunlarını, böğürerek, kükreyerek. Orada bir ağacın altına oturdular.

"Bak" diye yalvardı Lucrezia kriket sopaları taşıyan küçük

oğlanları göstererek; çocuklardan biri sopayı salladı, topuğunun üstünde dönerek, tıpkı sirkte gösteri yapan bir soytarı gibi, salladı sopasını.

"Bak" diye yalvardı Lucrezia, çünkü Dr. Holmes, kocasının ilgisini somut şeylere çekmesini söylemişti, bir müzikhole giderlerdi, sonra kriket, tam kocasına göre bir oyundu, temiz bir açık hava oyunu.

Bak, diye çağırıyordu görünmeyen güç; kendisiyle, Septimus'la bağlantı kuran ses; insanların en büyüğü Septimus, geçenlerde öbür dünyaya göçtü, toplumu yenilemeye gelen Kurtarıcı, bir yorgan gibi, yalnızca güneşin yarabildiği kardan bir yorgan; hiç tükenmeyen hep acı çeken, kendisini başkalarına adamış, sonsuz acı çeken; ama istemiyorum ki, diye inledi, elini şöyle bir sallayarak o sonsuz acıları, sonsuz yalnızlığı bir kenara itti sanki.

"Bak" diye yineledi Lucrezia, böyle kendi kendine konuşmaması gerekir yüksek sesle, hele dışarda.

"N'olursun bak" diye yalvardı. Ama bakılacak ne vardı ki? Birkaç koyun. Hepsi o.

Regent Parkı Metrosu'na nerden −n'olur söyleyebilirler miydi Regent Parkı Metrosu'na giden yolu− Maisie Johnson soruyordu. Edinburg'dan geleli iki gün olmuştu daha.

"O yanda değil − şurdan!" diye haykırdı Lucrezia, önüne geçti hemen, Septimus'u görmesin diye.

İkisinde de bir gariplik var, diye düşündü Maisie Johnson. Zaten her şeyde bir gariplik vardı. Londra'ya ilk gelişiydi bu, Leadenhall Sokağı'nda amcasının yanında bir iş bulmuştu; şimdi, sabahleyin Regent Parkı'ndan geçerken gördüğü bu çift nedense tedirgin etmişti onu: (kadın ecnebiydi galiba, adamda da bir tuhaflık var) öyle ki ne kadar yaşlanırsa yaşlansın, unutmayacaktı, anıların çalkantısı içinden çekip çıkarabilecekti bu yaz sabahı Regent Parkı'ndan geçişini, elli yıl önce. Daha onsekizindeydi çünkü, bin güçlükle başara-

bilmişti Londra'ya gelmeyi; ama ne garipti yol sorduğu bu çift –kızcağız nasıl sıçramıştı yerinden, elini sallamıştı, ya erkek– çok acayip bir adam; kavga ediyorlardı belki; bir daha birbirlerini görmemecesine ayrılıyorlardı belki; bir şeyler dönüyordu yani; şimdi bütün bu insanlar (Broad Walk'u andı), o taş döşeli havuzlar, o düzenli çiçekler, şezlonglara kurulmuş ihtiyarlar, çoğu hasta – bütün bunlar çok garip geliyordu Edinburg'dan sonra. Ve Maisie Johnson, bu usul usul yürüyen, dalgın dalgın bakan, rüzgârla okşanan kalabalığa karışırken- dallara konan, yem gagalayan sincaplar; ekmek kabuğu arayan, kanat çırpan serçe sürüleri; parmaklıklarla, birbirleriyle oynaşan köpekler; sonra hepsini yıkayan, tazeleyen ılık rüzgâr, hepsini yaşama kazandıran o duruk, şaşmayan bakışa acayip, yumuşacık bir şeyler katıyor – Maisie Johnson az kalsın Ayyy! diye bağıracaktı (sırada oturan genç adamdan öyle korkmuştu ki. Bir şeyler düşünüyordu besbelli.)

Müthiş! Müthiş! diye haykırmak geldi içinden. (Ailesinden ayrılmıştı; başına neler gelebileceğini söylemişler, uyarmışlardı.)

Neden evinden ayrılmıştı sanki? ağlıyordu, demir parmaklığın topuzunu çevirdi.

Şu kızcağız, daha hiçbir şeyden haberi yok, diye düşündü Mrs. Dempster (ekmek kabuklarını sincaplara ayırır, öğle yemeklerini çoğunluk Regent Parkı'nda yerdi); aslında biraz sağlam, biraz rahat olmalı; azla yetinmeyi öğrenmeli. Perey içerdi. Yine de insanın bir oğlu olması daha iyi, diye düşündü Mrs. Dempster. Çok çekmişti; böyle bir kızcağıza gülümsemekten alamazdı kendini! Nasıl olsa evleneceksin, güzelsin, dedi Mrs. Dempster. Bir evlen, o zaman görürsün. Yemek pişirmek derdi falan. Her erkeğin yolu yordamı başka. Ama aklım erseydi böyle bir seçme mi yapardım, diye düşündü Mrs. Dempster, içinden Maisie Johnson'un kulağına bir öğüt fısıldamak geldi; buruşmuş, sarkmış ihtiyar yüzünde seve-

cenlikle dolu bir öpüş duymak. Gerçekten güç bir hayattı, diye düşündü Mrs. Dempster. Neler vermemişti ki? Güller; kendi bedeni; ayaklarını bile vermişti. (Eteğinin altında yanyana getirdi boğumlu bacaklarını.)

Güller, diye düşündü alayla. Hepsi çöpe güzelim. Yemeiçme, çiftleşme, iyi günler, kötü günler derken hayatın hiç de ilgisi yoktu güllerle, hem dahasını söyleyeyim mi sana, Carrie Dempster, alınyazısını hiçbir kadının, Kentish Town'daki hiçbir kadının yazgısıyla değişmez yine de! Tek istediği acınmak. Güllerin yitirilişi için. Sümbül tarhlarının yanıbaşında durarak sevecenlik bekledi Maisie Johnson'dan.

Şu uçak yok mu! Mrs. Dempster hep başka yerler görmek istememiş miydi? Bir yeğeni vardı, misyoner. Hızla yükseldi uçak. Margate'de girerdi denize, karadan fazla uzaklaşmadan ama yine de sudan korkan kadınlara katlanamazdı. Kaydı, alçaldı uçak. Midesi ağzına gelmişti. İşte yine yükseliyor. Genç, yakışıklı bir delikanlı vardı içinde mutlaka, Mrs. Dempster'a kalırsa, durmadan uzaklara gidiyordu, hızla, arasıra gözden kaybolarak, daha, daha uzaklara gitti uçak; Greenwich'in ve bütün direklerin tepesinden geçti, boz kiliseler adası St. Paul'ün, hepsinin, hepsinin üstünden; ta Londra'nın öbür ucuna, tarlaların açıldığı, serüven arayan ardıçların yiğitçe sıçrayıp, şöyle bir göz atıp çevreye, sümüklü böcekleri kaptıkları gibi taşa bir, iki, üç kere vurdukları, koyu kahverengi ormanlara.

Uzaklara, daha uzaklara fırladı uçak, parlak bir kıvılcımdı artık; bir düş; bir yoğunlaşma: bir simge (diye düşündü Mr. Bentley Greenwich'de, çimlerini keyifle biçerken), insan ruhunun bir simgesi, insanın kararlılığının, diye düşündü Mr. Bentley katran ağacın çevresinde dönerek, bedeninin, evinin dışına düşünce yoluyla çıkmak için, Einstein, kurgu, matematik, Mendel Yasası – uçak geçti gitti.

O sırada kılıksız, kolaylıkla tanıma gelmeyecek biri, deri bir çantayla St. Paul Katedrali'nin basamaklarında durdu, düşündü; kimbilir nasıl bir şifa vardı içerde, nasıl içten bir karşılama, dalgalanan bayraklarıyla kimbilir kaç sanduka; ordulara karşı kazanılan zaferlerin simgeleri değil bunlar, diye düşündü, şu anda beni işten güçten yoksun bırakan o bunaltıcı "gerçeği arama tutkusu"na karşı girişilmiş savaşların; üstelik, bütün bunlardan başka Katedral, elini uzatır kişiye, diye düşündü, bir derneğin üyeliğine çağırır; ünlü kişiler vardır içerde, nicesi hayatını vermiştir bu uğurda; niye girmemeli yani, diye düşündü, evrakla dolu şu deri çantayı bir sunağın, bir haçın, yani aramayı, araştırmayı, sözcüklerden çıkan uyumu çok gerilerde bırakan, artık bütün bütüne uçucu, gövdesiz, hortlaksı bir kimliğe dönüşmüş bir şeyin önüne niye atmamalı-niye girmemeli ki? diye düşündü ve o duraklarken uçak Lutgate Sirki'nin üstünden uçtu.

Ne tuhaf, her şey durgundu. Trafiğin gürültüsünü hiçbir şey bastıramıyordu. Kimse yoktu sanki dümende; kendi isteminden hız alıyordu uçak. Şimdi yukarılara, daha yukarılara doğru kıvrıldı, ta tepeye, hızı gittikçe artıyormuşçasına, katışıksız bir sevinçle; arkasında beyaz duman halkaları bir E, bir K, bir R yazdı.

"Neye bakıyorlar?" diye sordu Clarissa Dalloway kapıyı açan hizmetçiye.

Evin girişi, mezar gibi serindi. Mrs. Dalloway elini gözlerine siper etti; hizmetçi kapıyı kapatırken, Lucy'nin eteklerinin hışırtısını duyunca, çevresini bildik tüllerin usulca sarışını, eski sevgilere verilmiş karşılıkları tadan, dünyayı terk etmiş bir rahibe olmuştu. Yazı makinesinin tiktakları duyuluyordu. İşte buydu hayatı, masanın üstüne hafifçe eğildi bu etkilerle eğilircesine, kutsanmış, arınmıştı; telefonla verilen haberin kâğıdını alırken böyle anların nasıl hayatın tomurcukları olduğunu düşündü, karanlığın çiçekleridir bunlar, diye dü-

şündü (sanki güzelim bir gül, yalnız o görsün diye açmıştı); bir an bile Tanrı'ya inanmamıştı; yine de daha iyi ya, insan ödemeli bu borcu diye düşündü kâğıtları alarak, günlük hayatta hizmetçilere, evet köpeklerle kanaryalara ve en çok da kocasına, Richard'a −bu keyifli seslerin, bu yeşil ışıkların, bu ıslık bile çalan aşçının, Mrs. Walker İrlandalı olduğundan bütün gün ıslık çalardı çünkü, bütün bunların temelini oluşturan Richard'a− doyulmaz anların gizli hazinesinden ödemeli kişi borcunu, diye düşündü kâğıtları tutarak; Lucy yanında durmuş şeyi anlatmaya çalışıyordu.

"Mr.Dalloway, efendim."

Clarissa kâğıttaki yazıyı okudu: "Lady Bruton, Mr. Dalloway'ın öğle yemeğini kendisiyle yiyip yiyemeyeceğini soruyor."

"Mr. Dalloway, efendim, öğle yemeğini dışarda yiyecekmiş, size söylememi buyurdu."

"Öff!" dedi Clarissa; Lucy de açıkça katıldı bu hayal kırıklığına (acıya değil elbet); aralarındaki uyuşumu duyurdu; ipucunu aldı; orta sınıfın nasıl seviştiğini düşündü; kendi geleceği dingin parladı gözünde ve Mrs. Dalloway'in şemsiyesini alarak, kutsal bir silah gibi tuttu, savaş alanında büyük yiğitlik gösteren bir tanrıçanın sonunda elinden düşürdüğü bir silah gibi ve şemsiyeliğe koydu.

"Korkma artık" dedi Clarissa. Ne güneşin kızgınlığından kork artık; çünkü Lady Bruton'un Richard'ı öğle yemeğine tek başına çağırmasının yarattığı şaşkınlık, yaşadığı anı kökünden sarsmıştı; ırmak yatağındaki bir bitki, geçen bir küreğin titreşimini nasıl duyar da titrer, öyle; öyle sallandı Clarissa, öyle titredi.

Son derece eğlenceli öğle yemekleri vermekle ün yapan Millicent Bruton, kendisini çağırmamıştı. Kaba saba kıskançlıklar ayıramazdı onu Richard'dan. Ama zamandan korkuyordu, Lady Bruton'un aşınmayan bir taşa oyulmuş bir

pusulayı andıran yüzünde, hayatın sönüşünü gördü; her yıl payına düşen bölüm ayrılmıştı; geriye kalan bölüm nasıl yoksundu esneklikten, gençlik yıllarındaki gibi renkleri, tuzları, varoluşun bütün ayrımcılıklarını emme gücünden, öyle ki girdiği odayı doldurdu tepeden tırnağa, nasıl sık sık, oturma odasının eşiğinde duralarken, incecik bir kuşku, −bir yüzücünün dalmadan önceki kuşkusu, önündeki deniz koyulup patladıkça− ama çatlayacakmış sanılan dalgalar yalnızcı yüzeyden usulca ikiye ayrılır, yuvarlanır, gizlenirler ve tam dönecekleri sırada inciyle kaplarlar yosunları.

Kâğıtları masaya koydu. Bir eli trabzanda, ağır ağır çıktı merdivenleri, sanki bir partiden çıkmıştı; şu arkadaşında, derken öbüründe bulmuştu yüzünü sesini; kapıyı çekip çıkmış, tek başına durmuştu, korkunç geceye karşı yapayalnız biri, daha doğrusu, bu doğrucu Haziran sabahının dik bakışlarına karşı; kimileri için gül yapraklarının ışıltısıyla dolu bir sabah, biliyordu; içeri, uçuşan pancur sesleri köpek havlamaları getiren açık merdiven penceresinin önünde dururken duydu, gelsinler, diye düşündü, ansızın buruşmuş, yaşlanmıştı sanki, memesizdi; günün öğütülüşü, harmanlanışı, çiçeğe duruşu, dışarda, pencerenin dışında, artık kararmaya başlayan beyninin, bedeninin dışındaydı. çünkü son derece eğlenceli öğle yemekleri vermekle ün yapan Lady Bruton, kendisini çağırmamıştı.

Odasına çekilen bir rahibe gibi, kuleyi araştırmaya çıkan bir çocuk gibi çıktı yukarı, pencerede duraladı, banyoya geldi. İşte yeşil muşamba, bir musluk damlıyor. Hayatın yüreğinde bir boşluk vardı; işte tavan arası. Kadınlar süslü giysilerini çıkarmalıdırlar. Öğle üstü soyunmalıdırlar. İğne yastığını usulca deldi, tüylü sarı şapkasını yatağa attı. Çarşaf tertemizdi, sımsıkı gerilmişti iki yanda, geniş beyaz bir şerit halinde. Daha da, daha da daralacaktı yatağı. Mum yarıya inmişti; Baron Malbot'un Anıları'na dalmış. Gece, geç saatlere kadar Moskova

bozgununu okumuştu. Oturumlar öyle uzuyordu ki bazan; Richard üstelemişti, hastalığından sonra mutlaka kesintisiz uyuması gerekiyordu çünkü. Zaten aslında Moskova bozgununu okumaya daha fazla düşkündü Clarissa. Richard biliyordu. O yüzden odası tavan arasındaydı işte; yatağı dardı; orada yatıp okurken, −uyuyamıyordu bir türlü − çocukluğundan beri bedenini bir çarşaf gibi sarmalayan o el değmemişlik duygusunu atamıyordu üstünden. Güzel bir genç kızken bile ansızın bir an −sözgelimi Clieveden Ormanları'ndaki ırmakta olduğu gibi − içinde depreşen bu soğukluk yüzünden yarı yolda bırakmıştı kocasını. Sonra İstanbul'da, kaç kereler. Eksiği neydi, bilemiyordu. Güzellik değildi; kafa değildi. Derinlere kadar yayılan önemli bir şeydi yalnız, yüzeyi yırtıp üste çıkan, kadınla erkeğin ya da iki kadının arasındaki soğuk ilişkiyi kamçılayan sıcak bir şey. Bunu sezebiliyordu işte. Tiksinti duyuyordu bundan, kimbilir nerden aklına yerleşmişti bu kuşku, belki de Doğa'nın verdiği bir özellikti (Doğa hiç yanılmaz çünkü) kendisinin de inandığı gibi; gelgelelim bazan bir kadına, bir genç kıza, içini döken (sık sık açılırlardı ona) bir tökezlemeyi, bir deliliği anlatan kadınlara kapıldığı olurdu ister istemez. Acıma mıydı bu, karşısındakinin güzelliği miydi, kendisinin daha yaşlı oluşu mu, yoksa bir rastlantı mı − hafif bir koku, komşu odadaki keman sesi mi (bazı anlar ne tuhaf bir gücü vardır seslerin), o zaman erkeklerin duyduğunu duyardı işte. Bir an için; ama yetiyordu. Beklenmedik bir aydınlanmaydı, insanın önüne geçmeye çalıştığı bir utancın pembeliği, sonra yayılır bu pembelik ve insan boyun eğer onun egemenliğine, doruğa sıçrar birden, titreyip kalır, dünyanın üstüne doğru geldiğini duyar, şaşılacak bir anlamla yüklü, incecik deriyi yırtıp fışkıran, olağanüstü bir avutma gücüyle yaraların berelerin üstüne akan, bir hazzın basıncıyla. O zaman, o an için bir aydınlanma olmuştu; çiğdemin yüreğinde yanan kibrit; ne-

redeyse öz sözcüklerini bulacak bir iç anlam. Ama yakın olan, usulca uzaklaştı; sert, yumuşadı. Bitmişti -o an. Bu anlara karşı (kadınlarda olanlara da) şu yatağı koy şimdi (şapkasını attı), Baron Marbot'u, şu yarıya inmiş mumu. Uyanık yatarken, döşeme gıcırdardı; aydınlık ev, kapkara kesilirdi birden, başını kaldırır kaldırmaz yastığın, Richard'ın kapının tokmağını elinden geldiği kadar yavaş çevirişini, o tık sesini duyardı; çoraplarıyla çıkardı yukarı Richard ve sık sık sıcak su torbasını düşürürdü elinden, basardı küfürü! Nasıl gülerdi Clarissa!

Ama şu aşk sorunu (diye düşündü, paltosunu kaldırırken), şu kadınlara aşık olma sorunu. Sally Seton'ı alalım sözgelimi; geçmişte Sally Seton'la olan ilişkisi. Aşk değil de neydi?

Yere otururdu − Sally denince, ilk bunu anımsardı− kollarını dizlerine dolar, sigara içerdi. Neresiydi orası? Manning mi? Kinloch − Jones mu? Bir partide herhalde (neresiydi, tamtamına hatırlayamıyordu), yalnız yanındaki adama "Kim şu kız?" demişti, orası kesindi. Genç, cevaplandırmıştı sorusunu, Sally'nin annesiyle babasının hiç geçinemediklerini söylemişti (nasıl şaşırmıştı buna − anneyle babanın kavga etmeleri ne korkunç şeydi!). Ama gece boyunca gözlerini ayıramamıştı Sally'den. En çok beğendiği türden, olağanüstü bir güzellikti bu: esmer, iri gözlü, kendinde olmadığı için birazcık kıskandığı bir özellikle pekişmiş − bir çeşit coşkunlukla, her aklına geleni söyleyebilirmiş, yapabilirmiş gibi; İngiliz kadınlarında pek görülmeyen, ecnebilere özgü bir özellik. Sally, Fransız kanı taşıdığını söylerdi hep, atalarından biri Marie Antoinette'in sarayındanmış, kafası uçurulmuş, yakut bir yüzük kalmış ondan.Belki de Bourton'a geldiği yaz, bir akşam yemekten sonra birdenbire çıkıp geldiğinde (Zavallı Helena Hala öyle şaşırmıştı ki sonraları da bağışlamadı Sally'yi), metelik yoktu cebinde. Evde müthiş bir kavga kopmuş. O gece geldiğinde metelik yoktu cebinde, bir iğnesini rehine vermişti yol parası bulabilmek için. Deliler gibi koşmuştu oraya. Gece geç saatlere

kadar oturup konuşmuşlardı birlikte. İlk Sally'den öğrenmişti. Bourton'daki hayatın ne kadar güvenli olduğunu. Cinsel konularda hiç bilgisi yoktu, sosyal sorunlardan anlamazdı. Bir kere ihtiyar bir adamın bir tarlaya yıkılıp öldüğünü gör-müştü buzağı yavrulayan inekleri görmüştü. Helena Hala, hiçbir şeyin tartışılmasını istemezdi oysa (Sally, William Morris'i kahverengi bir kâğıda sarar, öyle uzatırdı). Orada, evin çatısındaki yatak odasında saatlerce oturmuş, hayattan, dünyayı nasıl düzelteceklerinden söz etmişlerdi. Özel mülkiyeti hepten ortadan kaldıracak bir dernek kuracaklardı, bir mektup bile yazmışlardı ama postalamamışlardı. Bu düşünceler Sally'nin kafasından çıkıyordu elbet, çok geçmeden kendisi de kapılıvermişti − kahvaltıdan önce Eflâtun'u okuyordu, Morris'i, Shelly'yi elden düşürmüyordu.

Sally'nin şaşılacak bir etkinliği vardı, yetenekleri, kişiliği. Çiçekleri ele alalım sözgelimi. Bourton'da küçük, sevimsiz vazolar dizilirdi yemek masasına, boydan boya. Sally fırlardı dışarı, hatmi çiçekleri, yıldız çiçekleri − birarada görülmemiş ne kadar çiçek varsa toplar, saplarını keser, geniş çanaklara su doldurup yüzdürürdü onları. Ne güzel olurdu güneş batarken yemeğe inmek. (Helena Hala çok kızardı çiçeklere böyle hainlik edilmesine). Bir bakardın, süngerini unutmuş Sally, koridorda çırılçıplak koşuyor. İhtiyar, asık yüzlü hizmetçi Ellen Atkins homurdanıp dururdu − "Ya erkeklerden biri görseydi?" Gerçekten ürkütürdü insanları Sally. Çok pasaklı, demişti babası.

Geriye dönünce, acayip gelen Sally'ye karşı duyduklarının saflığı, hastalığıydı. Erkeğe karşı duyulacak şey değildi bu; çıkara dayanmayan, üstelik yalnızca kadınlar arasında, yeni yetişen genç kızlar arasında serpilebilecek bir niteliği vardı. Kendi açısından koruyucu bir ilişki; bir şeyleri gizlice paylaşmaktan, eninde sonunda ayrılacakları korkusundan doğan (evlilikten bir "felaket" diye söz açarlardı hep) bir duygu yol

açıyordu bu şövalyece davranışa, Sally'den çok kendisinde görülen koruyuculuğa. Çünkü o günlerde gözü hiçbir şey görmezdi Sally'nin; gösteri olsun diye en saçma şeyleri yapardı; taraçayı çevreleyen korkulukta bisikletle gezinir, puro içerdi. Gülünçtü gerçekten – çok gülünçtü. Ama dayanılmaz derecede çekiciydi – hiç değilse Clarissa'nın gözünde, çünkü bugün bile evin üst katındaki yatak odasında elinde sıcak su torbasıyla duralayışını hatırlayabiliyordu, yüksek sesle, "O da bu çatının altında..." deyişini, "O bu çatının altında!"

Yoo, şimdi bir anlamı yoktu bu sözlerin. Eski duygusunun bir yankısını bile getiremiyorlardı. Öyleyken, heyecandan buz kesildiğini, büyük bir hazla (işte o eski duygu gelmişti yine; tokalarını çıkarıp tuvalet masasının üstüne koyarken, saçını toparlarken) pembe akşam ışığında yukarı – aşağı uçuşan ekin kargalarını, giyinişini, aşağı inişini ve holden geçerken "şu anda ölmek – şu anda en büyük mutluluk olacak" diye içinden girişini. Duygu buydu tamtamına – Othello'nun duygusu, Shakespeare'in Othello'ya duyurtmak istediği yoğunlukta duyuyordu üstelik, ama ne için? Beyaz bir elbiseyle yemeğe, Sally Seton'la buluşmaya iniyor diye!

Pembe tüllere bürünmüştü Sally – inanılacak şey değil. Her nasılsa ışık kesilmişti her yanı, odaya girivermiş bir kuş gibi, çalılara bir an takılmış bir top gibi pırıl pırıldı. İnsan aşıkken (aşktan başka ne denir buna?) başkalarının kayıtsızlığı çok garibine gider. Akşam yemeğinden sonra bir yana çekilirdi Helena Hala; babası, gazete okurdu. Peter Walsh olurdu bazan, ihtiyar Miss Cummings; Joseph Breitkopf mutlaka olurdu, her yaz gelirdi zavallı ihtiyar, haftalarca kalır kendisine Almanca okutmaya çalışırdı ama aslında piyano çalmaktı başlıca işi, o berbat sesiyle Brahms söylerdi.

Bütün bunlar, Sally'nin dekoruydu aslında. Şöminenin yanında durur, Clarissa'nın istemediği halde kendisine kapılmaya başlayan babasıyla (okuması için ödünç verdiği ki-

taplardan birini taraçada sırılsıklam buluşunu unutmamıştı ihtiyar) konuşurdu o güzel, söylediği her şeye bir okşama tadı katan sesiyle, sonra ansızın "Bu havada kapalı kalınır mı, ayıp!" diye haykırırdı; hepsi taraçaya fırlardı o zaman, gezinmeye başlarlardı. Peter Walsh'la Joseph Breitkopf, Wagner üstüne konuşurlardı. Kendisi ile Sally geriden geliyorlardı. İçinde çiçekler duran taş bir çanağın yanından geçerlerken hayatının en güzel anını yaşamıştı. Sally durmuş; bir çiçek koparmış; onu dudaklarından öpmüştü. Bütün dünya altüst olmuştu nerdeyse! Öbürleri kayboldular; yalnız kendisi vardı Sally ile başbaşa. Ellerine sıkı sıkı sarılmış bir armağan verilmişti sanki, saklayacaktı onu, bakmayacaktı ama – bir elmas, paha biçilmez bir şey, sarılı, ama onlar yürürken (bir aşağı bir yukarı gidip geldikçe) Clarissa usulca açıyordu onu ya da o, kendi ışığıyla yarıyordu geceyi; o açıklanış, o dinsel haz! – derken ihtiyar Joseph'le Peter çıkmıştı karşılarına:

"Yıldızlara mı bakıyorsunuz?" dedi Peter.

Karanlıkta yüzünü mermer bir duvara çarpmak gibiydi bu! Müthişti, korkunçtu!

Kendisi için değil. Sally'nin ezildiğini, horlandığını önceden de görmüştü; Peter'ın düşmanlığını seziyordu, kıskançlığını, dostluklarını bozmaya kalkışacağını. Bütün bunları şimşek ışığında bir an aydınlanan bir manzarayı görür gibi gördü - ama Sally (hiç bu kadar beğenmemişti onu!) yenilmeden kurtulmuştu durumdan. Gülmüştü. İhtiyar Joseph'e yıldızların adlarını saydırmıştı; Joseph ciddi ciddi, severek yapardı bu işi. Durmuştu orada; dinlemişti. Yıldızların adlarını dinlemişti.

"Off bu korku!" demişti kendi kendine, sanki baştanberi bu mutluluk anını kesecek, buracak bir şey olacağı doğmuştu içine.

Yine de sonraları az şey mi borçluydu Peter'a. Onu düşünür düşünmez nedense kavgaları gelirdi aklına – belki de onun

gözünde büyük bir değer kazanmak istediği için, belki "duygusal", "uygar" gibi sözcükleri de ona borçluydu; koruyuculuğu altında başlamasını sağlıyorlardı sanki gününün. Bir kitap duygusaldı; hayata karşı bir tutum duygusal bir tutumdu. "Duygusal"dı belki böyle geçmişini düşünmesi. Peter döndüğü zaman neler düşünecekti kimbilir?

Kendisinin yaşlandığını mı? Açıkça söyleyecek miydi bunu yoksa onun yüzünden mi sezecekti bunu düşündüğünü − döndüğünde? Doğru hastalanalıberi sapsarı kesilmişti yüzü.

İğnesini masanın üstüne koyarken ansızın bir titreme aldı içini; sanki düşünürken, buzlu pençeler bedenini kavrayabilme olanağını bulmuşlardı. Yok, ihtiyar değildi henüz. Elliiki yaşına yeni basmıştı. Sürüyle ay daha dokunulmadan duruyordu. Haziran, Temmuz, Ağustos! Hepsi tastamamdı daha ve düşen damlayı yakalarcasına Clarissa (tuvalet masasına doğru yürüyerek) yaşadığı anın ta yüreğine daldı düpedüz, çaktı onu yerine − bütün öbür gündüzlerin mührünü taşıyan bu Haziran sabahını; aynayı, tuvalet masasını ve o yepyeni şişeleri görünce, benliğinin bütününü bir noktada yoğunlaştırarak (aynaya bakarken), o gece bir parti verecek olan kadının pembe, ince yüzünü görünce; Clarissa Dalloway'ın yüzünü, kendi yüzünü.

Kaç milyon kere bakmıştı yüzüne, hep belli belirsiz buruşturarak! Aynaya bakarken büzerdi dudaklarını. Yüzünü sivrileştirmek için. Kendisi böyleydi çünkü, ok gibi, kaçınmasız. Böyleydi, ufacık bir çabayla, bir kendine gelme çağrısıyla parçacıkları biraraya getirdiğinde nasıl farklı, nasıl benzersiz, nasıl serinkanlıydı dünyayı bir merkezde, bir elmasta, bir kadında toplarken; odasında oturarak bir buluşma anı oluşturan, donuk hayatlara ışık saçan yalnızlara sığınaklık eden bir kadın belki birçok gencin elinden tutmuştu; borçluydular ona gerçekten; hep aynı gözükmeye çalışmıştı, ki-

şiliğinin öbür yanlarını hiç göstermemeye − kusurlarını, kıskançlıklarını, kibrini, kuşkularını, şu Lady Bruton gibi değil sözgelimi, kendisini yemeğe çağırmaması (saçını toparlamıştı artık) ne adilik! Elbisesi neredeydi ki?

Gece elbisesi dolapta asılıydı. Clarissa, elini yumuşaklığa usulca daldırarak yeşil elbiseyi askıdan kurtardı, pencereye götürdü. Yırtılmıştı. Biri eteğine basmıştı. Elçilikteki partide, beldeki kıvrımların arasında bir yerin yırtıldığını hissetmişti. Elektrik ışığında pırıl pırıl parlıyordu yeşil ama şimdi, güneş ışığında rengini yitirmişti. Onaracaktı. Hizmetçilerin işleri başlarından aşkındı zaten. Bu gece onu giyecekti. İbrişimlerini, makaslarını − şeyini, neydi canım? Yüksük tabii − oturma odasına götürecekti, çünkü yazması da gerekiyordu, her şeyi bir düzene sokmalı.

Acayip diye düşündü eşikte duralayarak, o elmas biçimi, o bulunmaz kişi niteliğine bürünerek, bir ev kadını evinin huyunu suyunu, anını nasıl bilir, kollar! Trabzanların dönemecinden hafif sesler yükseliyor; bir paspasın döşemeye değişi; tıptıplar; kapının vuruluşu; kapı açılır açılmaz bir gürültü; bir buyruğu ileten birses alt katta; tepsiye dizilmiş gümüşlerin şıngırtısı; parti için parlatılmış. Her şey parti için.

(Ve elinde tepsiyle oturma odasına giren Lucy, dev şamdanları büfenin iki yanına koydu, araya gümüş mahfazayı; kristal yunus balığının yüzünü saatten yana çevirdi. Gelip duracaklardı; burada; taklit etmeyi becerdiği incecik seslerle konuşacaklardı leydilerle centilmenler. Hanımı hepsinden güzeldi, şu gümüşlerin, ketenlerin, porselenlerin hanımı; çünkü güneş, gümüşler, menteşelerinden çıkarılmış kapılar, Rumpelmayer'in adamları hepsi bir başarı duygusu veriyordu Lucy'ye, kâğıt keseceğini kakmalı masaya koyarken. Bakın! Bakın! diyordu fırındaki iş arkadaşlarına, Caterham'de ilk çalıştığı yerde, gözlerini camekâna dikmiş. Prenses Mary'nin

nedimesi Lady Angela'ydı şimdi, tam o sırada Mrs. Dalloway içeri girdi.)

"Ayy Lucy," dedi, "Gümüşler ne güzel olmuş!"

Kristal yunus balığını doğru yöne çevirerek, "Peki" dedi, "dün akşamki oyun nasıldı?" "Bitmeden çıkmak zorunda kalmıştık!" dedi. Lucy, "Saat ondan önce evde olmak zorundaydılar ya. Sonunda ne olduğunu bilmiyorlardı." "Yazık" dedi Mrs. Dalloway (çünkü hizmetçilerine geç kalma izni verirdi, isteseler). "Yazık olmuş gerçekten" diyerek sedirdeki tüyleri dökülmüş eski yastığı eline sıkıştırdı Lucy'nin, arkasından hafifçe itip "Aman götür bunu" dedi. "Mrs. Walker'e sevgilerimle ilet. Hemen götür!"

Lucy, oturma odasının kapısında, kucağında yastıkla duraladı, utana sıkıla, biraz da kızararak sordu, elbisenin onarımına yardım edemez miydi acaba?

Ama, dedi Mrs. Dalloway, yeteri kadar işi yok muydu zaten, bunu yapmasa da olurdu.

"Teşekkür ederim Lucy, gerçekten teşekkür ederim" dedi Mrs. Dalloway, teşekkür ederim, teşekkürler, diye mırıldandı (elbisesini dizlerine yayıp sedire otururken, makasları, ibrişimleri), teşekkür ederim, teşekkürler diye mırıldandı hizmetçilerine içtenlikle, böyle olmasına, istediği gibi olmasına yardım ettikleri için - böyle ince, iyi yürekli. Hizmetçileri severlerdi onu. Şimdi şu elbise - yırtık neresindeydi acaba? İpliği geçirmek gerekiyordu. En sevdiği elbiselerinden biriydi bu. Sally, Faling'e yerleşmişti. Boş vakit bulabilirsem, diye düşündü Clarissa (ama artık boş vakti hiç olmayacaktı), gidip yoklayacağım onu Ealing'deki evinde. Çünkü gerçekten bulunmaz bir kişiliği vardı Sally Parker'ın, gerçek anlamıyla bir sanatçıydı. Ufacık, akla gelmedik ayrıntılar akıl ederdi, yine de hiç acayip olmazdı diktikleri. Hatfield'de de giyebilirdin; Buckingham Sarayı'nda da. Hatfield'de de giymişti onları; Buckingham Sarayı'nda da.

Bir sessizlik çöktü üstüne, bir dinginlik, bir hoşnutluk; iğnesi ipeği usulca durdurup yeşil kırmaları biraraya getirerek kemere hafifçe tuttururken. Bir yaz günü toplanıp, dengelerini yitiren, çatlayan dalgalar gibi; toplanıp çatlayan; ve sanki bütün dünya "işte hepsi bu" der, gittikçe daha derinden, öyle ki kumsalda güneşlenen bedendeki yürek bile, hepsi bu, diye atar. Korkma artık, der yürek. Ne güneşin kızgınlığından kork artık der ve yükünü bütün yaslar adına iç çeken bir denize boşaltarak yenilir, başlar, toplanır, bırakır. Beden yalnızca geçen arıya kulak kabartır artık, çatlayan dalgaya, havlayan köpeğe; uzaklarda durmadan havlayan bir köpek.

"Hay Allah, kapı çalınıyor!" diye haykırdı Clarissa iğneyi bırakarak. Kulak kabarttı.

"Mrs. Dalloway benimle mutlaka görüşür" diyordu holdeki orta yaşlı adam. "Yoo, bak beni görmezlik edemez" diye yineleyerek Lucy'yi bir yana itti tatlılıkla, koşarak çıktı basamakları. "Evet, evet" diye mırıldanıyordu çıkarken, "görecek beni. Beş yıl Hindistan'dan sonra Clarissa görecek beni."

"Bu saatte ne – kim olabilir–" diye düşündü Mrs. Dalloway (parti vereceği gün sabahın onbirinde işlerin aksaması korkunçtu gerçekten) basamaklardaki ayak seslerini duyunca. Kapının tokmağının çevrildiğini işitti. Dokunulmamışlığını koruyan, saygı isteyen bir bakire gibi gizlemek istedi elbisesini. Ama tokmak çevrildi. Ama kapı açıldı ve içeri – bir an adını hatırlayamadı karşısındakinin! Öyle şaşırmıştı ki onu gördüğünde, öyle sevinmiş, öyle kızarmış, öyle altüst olmuştu ki Peter Walsh'un sabahleyin böyle birdenbire çıkıp gelişine! (Hayır, almamıştı mektubunu.)

"Nasılsın bakalım?" dedi Peter Walsh tirtir titreyerek ellerini avuçları içine alarak, öperek. İhtiyarlamış oldukça, diye düşündü otururken. Bundan hiç söz etmeyeceğim ona, diye düşündü, çünkü gerçekten ihtiyarlamış. Beni inceliyor, diye düşündü; garip bir çekingenlik geldi üstüne ellerini öpmüş

olduğu halde. Cebine el atarak kocaman bir çakı çıkardı, yarı yarıya ayırdı kabzasından.

Hiç değişmemiş, diye duşundu Clarissa; yine o acayip bakışlar, damalı spor elbise; yüzü biraz bozulmuş yalnız, biraz incelmiş, biraz kurumuş belki yine de çok iyi görünüyor, hiç değişmemiş.

"Seni bir daha görebilmek nefis!" diye haykırdı Clarissa Çakısını açmıştı Peter. Eski huyu, diye düşündü.

Daha dün gece gelmişti, hemen yazlığa gitmesi gerekiyordu; herkes nasıldı peki, her şey nasıldı? Richard? Elizabeth?

"Bu da ne oluyor?" diyerek çakısıyla yeşil elbiseyi gösterdi.

Kendisinin giyimi yerinde, diye düşündü Clarissa; yine de beni eleştirmeden edemez.

İşte elbisesini onarıyor; her zamanki gibi elbisesini onarıyor, diye düşündü Peter; benim Hindistan'da bulunduğum süre içinde o oturmuş burada, elbise onarmış, dolaşmış, partilere gitmiş, bir Avam Kamarası'na bir şuraya bir buraya diye düşündü gittikçe büyüyen bir öfkeyle, çünkü bazı kadınlara hiç yaramaz evlilik - bir evlilik, bir politika hayatı, bir de sayın Richard gibi Muhafazakâr bir kocaya varmak. Evet, evet dedi, çakısını çıt diye kapadı.

"Richard iyi. Toplantıda" dedi Clarissa.

Makası kavradı; bir yandan elbisesini bitirse kusura bakmazdı, değil mi? Akşam partisi vardı da.

"Tabi seni çağırmayacağım Peter'cığım" dedi.

Onun "Peter'cığım" dediğini duymak ne güzeldi! Ne tatlıydı! Şu gümüşler, şu iskemleler!

Neden çağırmayacaktı?

Çekici adam, diye düşündü Clarissa, tepeden tırnağa çekici! Bu yüzden güç olmuştu ya ondan ayrılmaya karar vermek; neden o yaz onunla evlenmemeye karar verdim sanki?

"Bu sabahki gelişine bir türlü inanamıyorum" dedi, ellerini

üstüste koydu.

"Hatırlar mısın?" dedi. "Bourton'da pancurlar nasıl vururdu?"

"Vururdu ya" dedi Peter, Clarissa'nın babasıyla kahvaltı ederken çektiği acemiliği hatırladı; ölmüştü adamcağız; Clarissa'ya yazmamıştı. Onunla hiç geçinemezlerdi; mızmız, dizleri tutmayan bir adamdı Justin Parry, Clarissa'nın babası.

"Arasıra babanla keşke daha iyi geçinseydim derim" dedi.

"Ama o benimle - yani arkadaşlarımdan hiçbirini sevmezdi ki" dedi Clarissa, kendisiyle evlenmek istediğini Peter'a hatırlattığı için dili kopsaydı keşke.

Hem de nasıl istedim, diye düşündü Peter, az mı acı çektim; batan günün ışığında korkunç bir güzelliğe bürünen ayın balkondan görünümü gibi yükseldi acısı. Bir daha hiç öylesine mutsuz olmadım, diye düşündü ve sanki balkonda oturuyorlarmış gibi Clarissa'ya yaklaştı, elini uzattı ona, kaldırdı, bıraktı. Oracıkta tepelerinde duruyordu ay; Clarissa da kendisiyle birlikte balkondan ayışığında duruyordu.

"Orada Herbert kalıyor şimdi" dedi, "Artık hiç gittiğim yok."

Balkonda oturanlardan biri sıkıldığı için nasıl utanır da yanındakinin ses çıkarmadan durduğunu görünce bir şey söylemekten kaçınarak ayağını oynatır, boğazını temizler, masanın ayağındaki demire bakar, yaprakları eller ve ses çıkarmazsa, Peter Walsh da öyle yapıyordu şimdi. Neden eskileri düşünüyordu? Neden aklına getiriyordu? Bunca işkenceden sonra neden acı çektiriyordu yine? Neden?

Clarissa, "Gölü hatırlıyor musun?" dedi kısık bir sesle; yüreğini sıkıştıran, boğazının kaslarını sertleştiren, "göl" derken dudaklarının titremesine, büzülmesine yol açan duygularını dizginleyemiyordu. Hem göl kıyısında annesiyle

babasının yanında ördeklere yem atan bir çocuktu, hem de gölün kıyısında duran annesiyle babasına doğru koşan yetişkin bir kadın; kucağında hayatını taşıyordu. "İşte" diyordu onlara, yaklaşınca hayatı büyüyordu, derken önlerine bütün bir hayat, tam bir hayat koyuyordu. "İşte hepsi bu!" diyordu. Ne yapmıştı? Neler yapmıştı sahi? Oturmuş Peter Walsh'un yanında dikiş dikiyordu bu sabah.

Peter'a baktı;bakışı o uzun süreyi, bütün o gerilimleri aşarak Peter'ı kuşkuyla buldu, ağlarcasına yüzünde durakladı, kaydı ve konduğu daldan hemen kaçan bir kuş gibi uzaklaşıverdi. Gizlemek gereğini duymadan gözlerini sildi.

"Yaa" dedi Peter. Clarissa'nın usulca yüzeye çıkardığı şey belirdikçe yürekten örseleniyormuş gibi, Yaa, yaa" dedi. Yeter! diye haykırmak geldi içinden. Yeter! İhtiyar sayılmazdı, hayatı bitmemişti daha; her yönden gençti. Söylese miydi acaba? Ona açılmak istedi birden. Ama soğuk bir kadındı Clarissa, elinde makası, dikip duruyordu. Daisy sıradan bir kadın sayılırdı onun yanında. Başarıya ulaşamadığım kanısına varacak, diye düşündü; onların gözünde, Dalloway'lerin gözünde başarılı sayılamazdı zaten, şu kakma masanın, şu kakma kâğıt keseceğinin, şu şamdanların, şu yunusun, şu koltuk yüzlerinin, şu eski İngiliz baskısı değerli resimlerin yanında kendi başarısından söz edebilir miydi? Bu rahatlıktan tiksiniyorum, diye düşündü; suç Richard'da, Clarissa'nın onunla evlenmekten başka suçu yok. (O sırada Lucy dizi dizi gümüşler taşıyarak girdi; elindekileri dayamak için eğilirken, ne sevimli, ince, alımlı bir kız, diye düşündü Peter.) Bu düzen hep böyle sürüp gitmişti haftalar boyunca, Clarissa'nın hayatı buydu, oysa kendisi - ansızın sürüyle şey üşüştü kafasına yolculuklar, at gezintileri, kavgalar, serüvenler, briç partileri, aşklar ve bitmeyen bir çalışma! Cebinden çakısını çıkardı, avucunda sıktı; otuz yıldır aynı çakıyı taşıdığına Clarissa kalıbını basardı.

Ne tuhaf bir alışkanlıktı bu; çakısını elden düşürmezdi.

isteyen sıradan biri gelip görebilirdi onu (bu beklenmedik geliş, altüst etmişti); ben de bu arada diye düşündü, çabalarını, sevdiklerini yardıma çağırdı, kocasını, Elizabeth'i, kendi kişiliğini, kısacası Peter'ın bilmediği ne varsa hepsini düşmanını yenmeye çağırdı.

"Peki sen neler yaptın bakalım?" Savaş başlamadan önce atlar toprağı eşeler, başlarını sallarlar, böğürleri ışıl ışıl yanar; boyunları ince bir yay çizer. İşte Peter'la Clarissa mavi sedirde yanyana otururlarken böyle meydan okudular birbirlerine. Peter'ın birlikleri kızışıyor, silkiniyordu içten içe. Bütün karargâhlardan yardım geliyordu; topladığı övgüler, Oxford'daki yılları, evliliği (Clarissa bir şey bilmiyordu bu konuda), nasıl sevdiği, nasıl başarıya ulaştığı. "Milyonlarca şey!" diye haykırdı; bir o yana bir bu yana saldıran, artık yüzlerini göremediği insanların omuzlarında rüzgâr gibi geçiyormuş sanısını uyandıran kuvvetlerinin birleşmesi, bu yüceltici ve ürkütücü duyguyu uyandırıyordu; ellerini alnına götürdü.

Clarissa soluk almadan dimdik oturuyordu.

"Aşığım" dedi Peter, bunu sanki Clarissa'ya değil de karanlıkta yükselen elle dokunulmaz bir varlığa söylüyordu; onun için getirdiğiniz çelengi el yordamıyla otlara bırakmak zorundaydınız.

"Aşığım" diye yinelediğinde sesi kuruydu; artık Clarissa Dalloway'le konuşuyordu. "Hindistan'da bir kıza aşığım." Çelengini sunmuştu işte. Clarissa dilediğini yapabilirdi.

"Aşıksın ha!" dedi Clarissa. Bu yaşta aşk denilen canavarın oyuncağı olmuştu demek! Boynu kırış kırış, elleri kıpkırmızı, üstelik benden altı ay büyük ! (Kendini incelemeye çalıştı) Ama ne de olsa âşık. Orası öyle, bal gibi âşık.

Karşısına çıkanlara aman vermeyen bencillik duygusu, amaçsız da olsa bize hep hadi, hadi diyen, hadi diyerek sürükleyen ırmak, o yenilmez bencillik duygusu kanını yanaklarına çıkarmıştı; gencecik yapmıştı onu, pespembe;

kucağında elbisesiyle otururken gözleri parlıyordu; yeşil ipeklinin ucuna iliştirilmiş iğnesi hafifçe titriyordu. Aşıkmış. Kendisine değil. Daha genç bir kadına tabii.

"Kim bu kadın?" diye sordu.

Yontunun yere indirilip aralarına konulmasının zamanı gelmişti.

"Yazık ki evli bir kadın" dedi Peter, "kocası Hint ordusunda binbaşı."

Sevdiği kadını Clarissa'nın gözünde gülünç bir duruma düşürdüğü için tuhaf, buruk bir gülümseme yayıldı dudaklarına.

(Ne de olsa âşık, diye düşündü Clarissa)

Gerçekçi bir tavırla, "İki küçük çocuğu var" dedi, "biri kız, biri oğlan; boşanmak için avukatlarımla görüşmeye geldim."

Al Clarissa, diyordu. Al işte ne varsa söyledim sana! Her geçen saniye, Hint ordusundaki binbaşının karısıyla (Daisy'si) iki küçük çocuğu daha bir güzelleşiyorlardı Clarissa onlara baktıkça; sanki Peter tabaktaki boz kurşuna bir renk kalmış da aralarındaki özdenliğin keskin deniz-tuzu değmiş havasında güzel bir ağaç serpilivermişti (birçok yönden kendisini Clarissa kadar anlayan, Clarissa kadar anlaştığı bir insana rastlayamamıştı.)

Kadın ahmak yerine koymuştur Peter'ı, gönül eğlendirmiştir, diye düşündü Clarissa, Hint ordusundaki binbaşının karısını üç çentikle özetledi. Ne ahmaklık! Ne saçma! Peter bütün hayatı boyunca aptallık etmişti zaten. Önce Oxford'dan kovulmakla, sonra Hindistan a giderken gemide tanıştığı kızla evlenmekle, şimdi de binbaşının karısı −Kendisi, iyi ki evlenmemişti onunla! Ama ne yaparsın âşık işte, eski dostu, Peter'cığı tutulmuş.

"Ne yapacaksın peki?" diye sordu. Avukatları Lincoln's Inn'den Messrs Hooper ve Grateley uğraşacaklardı dâvayla.

Çakısıyla tırnaklarını törpülemeye koyuldu.

Clarissa az kalsın, ne olur bırak şu çakıyı diye haykıracaktı, Peter'ın bu olur − olmaz çıkışları, zayıflığı, başkalarının duygularını umursamaması insanı çileden çıkarıyordu; bu yaşta olacak iş mi yani?

Başıma gelecekleri biliyorum, diye düşündü Peter, hazırım; elini çakısında gezdirdi, ama Clarissa'ya da Richard'a da hepsine gösterecek... −ansızın dizginleyemediği duygulara kapılarak bir boşlukta, hüngür hüngür ağlar buldu kendini, sıkılmadan rahat rahat ağladı, ağladı; yaşlar damladı yanaklarından.

Clarissa kendisine doğru eğilmiş, elini tutmuş, öpmüştü − Peter'ın yanaklarını kendi yüzünde duyunca gümüş parıltılı tuğların göğsünde ılıman rüzgâra açık çayırlar gibi savruluşu duruldu; onun elini tutuyor, dizlerine vuruyordu; arkasına yaslandığında bir sevinç kaplamıştı yüreğini; nasıl rahattı artık; onunla evlenmiş olsaydım diye düşündü ansızın, bu sevinç bütün gün sürerdi!

Oysa bitmişti. Çarşafı kırışıksız, yalağı dardı. Kuleye tek başına çıkmış, onları güneşte böğürtlen toplarken bırakmıştı. Kapı kapanmıştı artık; bulunduğu yerden, sıva tozu ve kuş yuvalarının arasından her yer ne uzak görünüyordu; sesler ne soğuk geliyordu; bir kere (Leith Hill'delerken), uykusundan uyanarak, Richard, Richard! diye bağırmıştı; geceleyin karanlıktan yardım uman biri gibi. Lady Bruton'la yemekte, diye düşündü. Beni bıraktı; bundan sonra yapayalnızım; ellerini dizleri üstünde kenetledi.

Peter Walsh pencereye doğru yürümüş, sırtını dönmüştü, mendilini hafifçe sallıyordu. Güçlü, sert, darmadağınıktı; ince omuzları ceketini belli-belirsiz kaldırıyordu; mendiline gürültüyle sümkürdü. O an beni de götür diye düşündü Clarissa, sanki Peter önemli bir yolculuğa çıkıyordu birazdan, öyleyken nasıl olduysa, ansızın sürükleyici, dokunaklı bir oyunun

beşinci perdesi bitiverdi, Clarissa bu oyunda bütün hayatını yaşamış, kaçmış, Peter'la yaşamış ve hepsi bitmişti artık.

Kalkma zamanı gelmişti; paltosunu, eldivenlerini, opera dürbününü toparlayarak, dışarı, sokağa çıkmak için yerinden kalkan bir kadın tavrıyla sedirden kalkarak Peter'a doğru yürüdü.

Ne tuhaf, diye düşündü Peter, onun ayak sesleri ve hışırtısını yanıbaşında duyunca, ne tuhaf, bugün bile nefretle andığım o ayaydın geceyi, bütün yaz göğüne yayacak bir güç var onda.

Clarissa'yı omuzlarından yakalayarak, "söyle bana," dedi, "söyle mutlu musun Clarissa? Richard seni;

Kapı açıldı.

Clarissa duygulu, biraz da yapma bir sesle, "İşte benim Elizabeth'im" diye haykırdı.

Elizabeth yaklaştı, "Nassınız?"

Big Ben buçuğu büyük bir gürültüyle vurdu, sanki kaygısız, düşüncesiz bir genç keyfince gülleler savuruyordu.

Peter mendilini cebine sokuşturarak kıza doğru yürüdü, "Merhaba Elizabeth!" ve Clarissa'nın yüzüne bile bakmadan, "Hoşça kal, Clarissa" diyerek odadan çıktı; merdivenlerden koşarak indi; holün kapısını açtı.

Clarissa onun ardından kapıya koşarak, "Peter!" diye bağırdı. "Peter! Partim! Partim bu gece, unutma!" Dışarıdaki gürültüyü bastırmaya çalışan sesi, trafiğin ve buçuğu vuran bütün saatlerin gürültüsüne karıştı. Peter Walsh kapıyı arkasından kaparken, "Partim bu gece, unutma!" cılızdı, incecikti ve çok uzaklardan geliyor gibiydi.

Peter Walsh sokağa çıkınca, "Partim bu gece, unutma" bu gece, unutma diye yineledi üstüste, buçuğu vuran Big Ben'in kaçamaksız, kesin sesine uymaya çalışarak. (Kurşundan halkalar havada eridi.) Bildiğimiz partilerden biri, diye düşündü Clarissa'nın partilerinden. Neden böyle partiler verir?

Yok canım, ne Clarissa'yı suçluyordu ne de yaka iliğinde bir karanfille kendisine doğru gelen şu adam bozuntusunu. Dünyada kendisinin durumunda, yani âşık olan tek kişi vardı; kendisi. Bu imrenilesi kişi, Victoria Sokağı'ndaki bir otomobil yapımcısının vitrininde yansıyordu; arkasında Hindistan, boylu boyunca uzanıyordu, Hindistan, düzlük, dağlar, kolera salgınları, İrlanda'nın iki katı bir toprak parçası ve bir başına verdiği kararlar − Peter Walsh, yani kendisi gerçek aşkı ilk kere tadıyordu. Clarissa azıcık sertti, duygusallıktan sıyrılmamıştı, konuyu değerlendirirken; yanından kocaman otomobiller geçiyordu − kilometre başına kaç galon benzin yerler acaba? Mekaniğe aklı ererdi; Hindistan'da kendi bölgesinde kullanmak için yeni bir çeşit saban yapmıştı; İngiltere'den el arabaları getirtmişti ama Hintli çiftçilere kullandırtmamıştı, sözgelimi bunlardan haberi bile yoktu Clarissa'nın.

"İşte benim Elizabeth'im" deyişi sinirine dokunmuştu. Neden, "İşte Elizabeth!" demiyor? Yapmacık. Elizabeth de hoşlanmamıştı bundan üstelik. (Koca çanın son titreşimleri havayı hâlâ sarsıyordu; buçuk, daha erkenmiş, daha onbir buçuk.) Gençleri anlardı, severdi. Clarissa'da ötedenberi bir soğukluk vardı, diye düşündü. Kızken bile üstünde bir çekingenlik vardı; böyleleri orta yaşa varınca rahatına düşer, topluma kolaylıkla ayak uydurur sonra, sonra da tamam, diye düşündü; kalın camları sıkıntıyla incelerken o saatte gitmekle Clarissa'yı tedirgin edip etmediğini düşündü, ahmaklığından utanç duydu; ağlamış, duygulanmış, her zamanki gibi nesi var nesi yok açmıştı ona, her zamanki gibi.

Güneş, buluttan geçerken Londra'ya da düşüncelere de bir durgunluk çöker; çalışma durur. Zaman direklere çarpar. Kalakalırız. Duygudan yoksunuzdur, insanın gövdesini ayakta tutan, artık alışkanlıkların iskeletidir. Oda bomboştur zaten, dedi Peter Walsh kendi kendine; içi boşalmıştı, bu boşluğu

duyuyordu. Clarissa beni geri çevirdi, diye düşündü. Durup düşündü. Clarissa beni geri çevirdi.

St Margaret'ın çanı, tam saatinde odasına girip konuklarını kendisini beklerken bulan bir ev sahibesini andırıyordu. Gecikmedim, değil mi? Saat tam onbir buçuk, diyor. Haklı olduğu halde sesi bir ev sahibesinin sesi olduğu için kişiliğini gizlemek gereğini duyuyor. Geçmişin üzüntüleriyle şimdinin kaygılarıdır onu engelleyen. St Margaret'ın saat onbir buçuk diyen sesi, içini dökmek, açılmak, mutlu bir öpüşle rahata ermek isteyen canlı bir varlığı andıran sesi yüreğin körfezlerine sokuluyor. Tıpkı Clarissa gibi, dedi Peter Walsh, merdivenlerden tam saatinde inen Clarissa gibi. İyiden iyiye duygulanarak tıpkı Clarissa gibi, diye düşündü; eski Clarissa şaşılacak bir açıklıkla canlandı gözünde; sanki bu çan sesi yıllarca önce büyük bir özdenliği paylaştıkları an odaya girmiş, birinden öbürüne gidip geldikten sonra bala kanmış bir arı gibi yaşanılan anı yüklenerek çıkıp gitmişti. Ama hangi an? Çan çalınca neden böylesine bir mutluluk duymuştu? St Margaret'ın sesi usulca erirken, hasta herhalde, diye düşündü; çana bir bitkinlik bir acı çöktü. Kalbinden hastaydı, diye hatırladı ve çan hayatın ortasında bastıran ölüm adına son bir kere vurdu. Clarissa çalışma odasında yıkılıveriyor. Hayır! diye haykırdı. Olamaz! Neden ölsün? İhtiyarlamadım! diye haykırdı; yola koyulurken Whitehall, önünde, hayat dolu, sonsuz bir yarın gibi uzanıyordu.

Yoo hiç de ihtiyar değildi, yüzü falan buruşmamıştı. Hakkında neler dediklerine gelince – Dallowaylere, Whitbreadlere aldırdığı yoktu, hiç ama hiç aldırmıyordu, (yalnız bir ara Richard'a uğramalı, belki bana bir iş bulabilir). Yolda Cambridge Dükü'nın anıtı ilişti gözüne. Evet Oxford'dan atılmıştı, doğru. Sosyalist diye atmışlardı; evet bir bakıma başarısız sayılabilirdi, doğru. Yinede yarının uygarlığı bizim gibi gençlere bağlı diye düşündü, otuz yıl önceki Peter Walsh'a

benzeyen gençlere − soyut ilkelere tutkun, Londra'dan Himalayaların tepesine kitap getirten, durmadan bilim üstüne, felsefe üstüne yazılanları okuyan gençlere. Yarın bu gençlerin elinde, diye düşündü.

Arkasından ormandaki yaprakların pıtırtısını andıran bir ses geldi, bu ses düzenli bir hışırtıyla rap rap birleşince başka bir şey düşünemez oldu, ister istemez uygun adım yürümeye başladı. Üniformalı, silahlı gençler gözleri ilerde, kollarını dümdüz atarak yürüyüşe geçmişlerdi, yüzlerinde ödev duygusu, yüküm, bağlılık, İngiltere sevgisi gibi, bir anıtın dibine kazılmış kelimelerin harfleri okunuyordu.

Adımlarını onlara uydurarak, güzel eğitiliyorlar, diye düşündü. Yalnız sağlıklı görünmüyorlardı. Çoğu sevimsiz, onaltı yaşlarında oğlanlardı; yarın, sabun kalıplarının, pirinç kavanozlarının arkasına tezgâha geçerlerdi. Şimdi etin tadlarından, gündelik kaygılarından uzak; yalnız Finsbury Pavement'dan meçhul asker anıtına taşıdıkları çelengin ağırlığını duyuyorlar. And içmişlerdi. Trafik de saygı duyuyordu bu ant'a, kamyonlar durduruldu.

Whitehall'da ilerlerken, onlara ayak uyduramayacağım, diye düşündü Peter Walsh, gerçekten de tek adım aksamadan, bütün kollarla bacaklar tek buyrukla hareket ediyormuşçasına düzenli adımlarla Peter'ı ve bütün sokaktakileri geçip gittiler; hayat, çeşitliliğiyle, gürültüsüyle anıtlardan ve çelenklerden yapılma bir kaldırımın altına gömülmüş, gözleri açık kaskatı bir ceset haline getirilmişti zorla. Saygı uyandıran bir şeydi bu; gülebilirdiniz, gelgelelim saygı duymamak elinizden gelmezdi. Kaldırımın ucunda duraklayarak, işte gidiyorlar, dedi Peter Walsh, bütün o şanlı anıtlar, Nelson, Gordon, Havelock, o büyük askerlerin kara görkemli anıtları gözlerini ötelere dikmişlerdi; onlar da aynı özveriyi göstermişlerdi çünkü (Peter Walsh bu büyük özveriyi kendisinin de gösterdiğini, aynı çağrılara kendisinin de boyun eğdiğini ve

sonunda mermer bir bakış elde ettiğini düşündü.). Ne ki bu bakışı kendisi için istemiyordu Peter Walsh, hem de hiç istemiyordu, başkalarında gördü mü saygı gösteriyordu o kadar. Gençlerde gördü mü, saygı gösteriyordu. Onlar Strand'e doğru ilerlerlerken, daha etin oyunlarından haberleri bile yok, diye düşündü; oysa ben neler atlattım, dedi karşıya geçerken, çocukken taparcasına sevdiği Gordon anıtının önünde durdu; bir ayağını havaya kaldırmış, kollarını kenetlemiş tek başına duruyordu Gordon -zavallı Gordon, diye düşündü.

Clarissa'dan başka kimse daha Londra'da olduğunu bilmiyordu, üstelik o uzun yolculuktan sonra yeryüzü hâlâ bir ada gibi görünüyordu gözüne, böyle kimsenin haberi yokken saatin onbir buçuğunda Trafalgar Alanı'nda bulunmanın tuhaflığını düşündü. Ne bu? Neredeyim? Neden didiniyorum sanki? diye düşündü; karısından boşanmak saçma geldi birden. Yüreğinde üç büyük duygunun yeşerdiğini duydu: anlayış, uçsuz bucaksız bir insan sevgisi ve bu iki duygudan doğan ele avuca sığmaz bir mutluluk; sanki biri beynindeki perdeleri açmış, kepenkleri kaldırmış, kılını bile kıpırdatmadan keyfince dolaşabileceği sokaklar sermişti önüne. Yıllardır böyle genç olmamıştı.

Kurtulmuştu! Tam bir özgürlüğe kavuşmuştu - bir alışkanlık yıkılırken insan kafası nasıl delişmen bir alevle kıvrılıp bükülür, yerinde güç durur, işte öyle. Yıllardır böyle genç olmamıştım! diye düşündü, Peter, asıl kimliğinden (bir-iki saniyelik bir süre için) sıyrıldı, açık havaya koşarken dadısının yanlış pencereden el salladığını gören küçücük bir çocuktu artık. Trafalgar Alanı'nı geçerek Haymarket'a doğru yürürken bir kadın çıktı karşısına, "Amma da güzel kadın" diye düşündü Peter Walsh, kadın Gordon Anıtı'nı geçerken tüllerini bir bir atıyordu sanki, yıllardır düşlediği kadın oluveriyordu, genç ve ağırbaşlı, neşeli ve olgun, esmer ve büyüleyici. (Çabuk kapılırdı; doğru.)

Kendine çeki düzen verdi, çakısını yoklayarak kadının, yani sırtı dönük olduğu halde aralarında bir ışık köprüsü kuran, kendisini öbür insanlardan ayırıp bir vana koyan bu coşkunun ardından gitmeye başladı: trafiğin gelişigüzel uğultusu ve ağızları örten eller arasından kendi adını fısıldamıştı, Peter diye değil, kendi taktığı adla, "Sen-" diyordu kadın, yalnız "sen"; beyaz eldivenleriyle, omuzlarıyla konuşuyordu. Cockspur Sokağı'ndaki Dent's mağazasını geçerken rüzgârın dalgalandırdığı uzun paltosu, insanı hüzünlü bir anlayışla kaplıyordu, yorgun düşene açılmış bir çift kol gibi.

Evli olamaz, genç, oldukça genç bir kadın, diye düşündü; Trafalgar Alanı'ndan geçerken gözüne ilişen kırmızı karanfil gözlerinde yine yandı Peter'ın, onunsa dudaklarına bir kızıllık verdi. Kavşakta durdu kadın. Soylu bir hali vardı. Clarissa gibi rahatına düşkün değildi, zengin değildi. O önünden yürürken, acaba saygıdeğer biri mi, diye düşündü. Zeki olduğu belli, dedi, evet evet oynak bir zekası var (insan düşgücünü azıcık geniş tutabilmeli), kollayan, serin bir zeka; keskin, öyle gürültülü cinsten değil.

Kadın yürüdü, karşıya geçti; Peter da ardından. Onu güç duruma düşürmek aklının köşesinden bile geçmiyordu. Yine de bir an duracak olsa, yanına sokulacak, "Gelin de bir dondurma yiyelim" diyecekti. O da, "Olur" diyecekti düşünmeden.

Ne var ki yolda başkaları girdi aralarına, önüne geçerek onu görmesine engel oldular. Peter peşini bırakmıyordu, kadında bir değişiklik göze çarpıyordu. Yanaklarına renk, gözlerine alaycı bir bakış gelmişti, Peter bir serüvene atılmıştı; gözü bir şeyi görmüyordu; hızlı, cesurdu (dün gece Hindistan'dan gelmiş) şair yürekli bir korsandı, şu olmaz olası kurallara, vitrinlerdeki sarı gece elbiselerine, pipolara, oltalara aldırmıyordu işte, saygıdeğer kişilere, gece partilerine, ceketlerin altına beyaz kayışlar takan yaşlı adamlara da. Korsanın

biriydi dedik ya. Kadın ilerledi, Piccadilly'yi geçerek Regent Sokağı'ndan yukarı yürümeye başladı, tam önünde yürüyordu; paltosuyla eldivenleri, vitrinlerdeki püsküllerle dantellerle, sansar kürklerle birleşiyor, gece karanlığında çitlere vuran lamba ışığı gibi kaldırıma yayılarak bir incelik ve süs ortamı yaratıyordu.

Dudaklarında mutlu bir gülümsemeyle Oxford Sokağı'nı, Great Portland Sokağı'nı geçmiş, yan sokaklardan birine sapmıştı; işte önemli an gelip çatmıştı; kadın yavaşladı, çantasını açtı, Peter'a değil de onun bulunduğu yöne şöyle göz ucuyla bakarak hoşça kal dercesine işin içinden sıyrılıverdi; anahtarı soktu, kapıyı açtı, içeri girdi! Clarissa'nın "Partim bu gece, unutma; bu gece unutma", diyen sesi Peter'ın kulaklarında çınlıyordu. Basık, kırmızı boyalı, saksılarıyla uygunsuzmuş izlenimini yaratan bir evdi kadının girdiği. Ohh, kurtulmuştu.

Eğleneceğim kadar eğlendim, diye düşündü, soluk sardunya saksılarına bakarak. Ama sevinci bir anda dağılıverdi çünkü yarısı kendi uydurmasıydı zaten – kızla bir kaçamak yapmayı kurmuştu; insanın hayatının yarısı uydurmakla geçer, kendini uydurur, kızı uydurur, zararsız bir eğlencenin ötesine geçen bir şeyler yaratır. İşin tuhafı, bunu kimseyle paylaşamaz – işte dağılıvermişti sevinci.

Döndü, Lincoln's Inn'in açılma saatine kadar, yani Messrs Hooper ve Grateley işe gelene kadar oturacak bir yer araştırdı. Nereye gitseydi? Bakalım. Önce şöyle sokağın bitimine bir uzanacaktı, sonra ver elini Regent Parkı. Kaldırıma basan pabuçları, "bakalım" diyordu; çok erkendi daha.

Üstelik ne güzel de bir gün! Hayat aksamak bilmeyen bir yüreğin atışıyla sokaklara doluyordu. Ne bir bocalama – ne bir duraklama. Derken hızla dönerek, gürültü çıkarmadan kapıya yanaştı otomobil; tam saatinde. İpek çoraplı, yelekli, silik bir kız (Peter'a pek güzel gelmemişti doğrusu; hevesini

almıştı çünkü) indi. Peter açık kapının aralığından kibar uşaklar, kara Çin köpekleri, beyaz pancurlar, siyah beyaz taşlar gördü; hoşuna gitti. Bir bakıma önemli bir başarıydı bunlar: Londra, şu hava, çağdaş uygarlık. Son üç kuşağı bir kara parçasını yöneten İngiliz-Hint karışımı bir aileden geldiği için (Neden Hindistan'dan da, imparatorluktan da, ordudan da nefret ediyordu?) bazan uygarlığın bu çeşidi bile kendi özel eşyası gibi sevimli görünüyordu gözüne; İngiltere'yle övünüyordu, uşaklarla, Çin köpekleriyle, güven içinde yaşayan kızlarla. Gülünç olmasına gülünçtü ama ne yapayım ki böyle, diye düşündü, işlerinin başına koşan doktorları, işadamlarını, çalışan kadınları, an sektirmeyen bu titiz, sağlam insanları saygıdeğer buluyordu; iyiydiler; hayatınızı sakınmadan ellerine bırakabilirdiniz; yaşama sanatında dostunuzdurlar; size gözkulak olurlardı. Ne olursa olsun kaçırılmaya gelmezdi bu gösteri, gölgede oturup sigarasını tellendirecekti.

İşte Regent Parkı. Yaa. Çocukken dolaşmıştı buralarda − boyuna çocukluğumu hatırlamam ne tuhaf, diye düşündü − Clarissa'yı gördüğüm içindir belki de; kadınlar, geçmişi bizden daha çok yaşıyorlar. Yerlere bağlanıyorlar, bir de babalarına... Kadınlar hep babalarıyla övünürler. Bourton çok, çok sevimli bir yerdi, ama ihtiyarla hiç geçinemezdim, diye düşündü. Hele bir gece bayağı kavga etmiştik tartışırken − konu neydi sahi? Politika galiba.

Yaa Regent Parkı'nı hatırlıyordu; uzun, düz yolu, soldaki topsatan kulübeyi, bir yerinde acayip bir yazı olan anıtı. Boş bir sıra aradı. Saati soranlardan bile kaçmak istiyordu (uyku bastırmıştı). Geçkin bir dadıyla arabasında uyuyan bir bebek; buradan iyi yer bulamazdı, hemen dadının oturduğu sıranın öbür ucuna çökmeli.

Elizabeth'in odaya girişi, annesinin yanında duruşu geldi aklına; tuhaf bir kız, diye düşündü. İri; koca kız olmuş, güzel denilemez; hoş bir kız; olsa olsa onsekizindedir; Clarissa'yla

İnsanı hep uçarılıkla, kafasızlıkla, gevezelikle suçlardı. Clarissa iğneyi eline aldı; nöbetçileri uyuduğu için koruyucusuz kalmış bir kraliçeyi andırıyordu; çalıların sığınağı altında yatarken pek geçinemiyordur. "Benim Elizabeth'im" gibi birtakım laflar – neden "İşte Elizabeth" demiyor sanki? Bütün analar gibi olmayanı oldu gösteriyor. Çekiciliğine güveniyor herhalde; o kadarı da fazla.

Purosunun bol, tatlı dumanı boğazında kıvrıldı; ağzından çıkan halkalar bir süre yürekle karşı koyuyorlardı havaya, mavi ve yuvarlak – bu gece bir sırasını kollayıp Elizabeth'le azıcık konuşayım, diye düşündü– sonra titreyerek kum saati biçimini alıyorlardı, inceliyorlardı; ne garip biçimlere giriyorlar, diye düşündü. Ansızın gözleri kapandı, elini güçlükle kaldırarak purosunun kalan kısmını attı. Kocaman bir fırça süpürdü kafasının içini; kıpırdayan dallarla, çocuk sesleriyle, ayak parıltılarıyla, geçen insanlarla, uğuldayan, kabarıp kabarıp inen trafik doldurdu. Derinlere, uykunun kuş tüylerine, yumuşaklığına gömüldü.

Peter Walsh güneşte kızmış sıranın öte ucunda horlamaya başladığında ihtiyar dadı örgü örüyordu. Yorulmak bilmeyen elleri usulca kımıldarken uyuyanların haklarının bir numaralı savunucusu gibiydi; gri elbisesiyle, gökten ve dallardan yapılma ormanlarda alacakaranlıkta beliren bir düş yaratığını andırıyordu. Patikalarda beliren, eğrelti otlarını ürküten, büyük baldıranları bozguna uğratan kimsesiz yolcu, yolunun sonuna dev karaltının dikildiğini görür.

Tanrı tanımadığı için yedeğinde olağanüstü yücelmeler getiren bu anlara şaşıp kalır. Bizim dışımızda, bir ruh hâlinden başka hiçbir şey varolamaz, diye düşünür, yalnız kimsesiz kalma isteği, iç rahatlığına kavuşma isteği, bu çirkin, bu zayıf, bu donuk, bu zavallı cücelerin, bu kadınlarla erkeklerin ötesindeki bir şeye duyulan istek. Ama gözünün önünde canlandırabiliyorsa, o kadın yaşıyor demektir bir bakıma;

gözleri göğe ve dallara dikilmiş, yolda ilerlerken karşısına çıkanlara bir dişilik ekler; onların nasıl birdenbire önem kazandığına şaşar; rüzgârda sallanırken yaprakların koyu hışırtısıyla nasıl sevecenlik, anlayış, bağış dağılmakladırlar, birden ötelere sıçrayarak nurlu yüzlerini bir zevk şöleniyle utandırırlar.

Kimsesiz yolcuya yemiş dolu bereket küfeleri sunan, kulaklarına yeşil dalgalarda yüzen sirenlerin sesiyle fısıldayan, yüzüne gül demetleri gibi çarpan, balıkçıların derinliklerde kavramaya çalıştıkları soluk yüzler gibi yüzeye çıkan görüntüler böyledir işte.

Durmadan gerçeğin üstüne çıkan, yanında yürüyen, önüne dikilen görüntüler böyledir işte; çoğu kere kimsesiz yolcuyu avuçlarına alır, sılâ kavramını, dönme isteğini siler, bunların yerine genel bir iç rahatlığı verirler ona (ormanda ilerlerken düşünür), bu yaşama ateşi yalınlığın tâ kendisidir; binlerce şey kaynaşmıştır artık (ihtiyardır, ellisini geçkindir); gökten ve dallardan yapılma bu karaltı dalgalardan süzülerek, görkemli ellerinden acıma, anlayış ve iç rahatlığı yağdıracakmışçasına yorgun denizden yükselmiştir. Belki lamba ışığına, oturma odama dönemem bir daha diye düşünür, kitabımı bitiremem, pipomu silkeleyemem, sofrayı toplayan Mrs. Turner'ı çağıramam, en iyisi bırakın da başını bir sallayışta beni ışınlarının üstüne alıp hiçliğe savuracak olan bu karaltının üstüne gideyim.

Görüntüler böyledir işte. Çok geçmeden kimsesiz yolcu ormanı geride bırakır; kapıya gözleri örtülü olarak geldiğinde (belki de dönüş yolunu bulmak için), ellerini iki yana açmış, beyaz önlüğü rüzgârda dalgalanan geçkin bir kadın belirir önünde (kadının bitkinliğinde büyük bir güç vardır), çöllerde oğlunu arıyor sanırsınız, ölü bir atlıyı arıyor sanırsınız; dünyadaki bütün savaşlarda ölen oğulların annesi sanırsınız onu. Kimsesiz yolcu, kadınların örgü ördüğü, erkeklerinse

bahçelerde çalıştığı kasaba yolunda ilerler; akşama bir uğursuzluk, her şeye bir durgunluk çökmüştür; bildikleri ve korkusuzca bekledikleri güçlü bir yazgı birazdan bütün bütüne yok edecektir hepsini.

Odada olağan şeylerin dolabın, masanın, içinde sardunya saksıları duran pencerenin karşısında masa örtüsünü toplamak için eğilen pansiyoncu kadının gölgesi, ışık altında birdenbire yumuşar, soğuk ilişkilerden kalma anlar yüzünden bir arma haline gelir. Reçeli alır, dolaba kaldırır.

"Bir isteğiniz var mı, efendim?"

Ama kimsesiz yolcu kime karşılık versin?

Geçkin dadı uyuyan bebeğin başında böyle örüp duruyordu örgüsünü. Peter Walsh horluyordu. Ansızın uykudan fırlayarak, "İşte" dedi kendi kendine, "ruhun ölümü bu."

Gerinerek gözlerini açtı, "Tanrım!" dedi yüksek sesle. "İşte ruhun ölümü bu." Sözcükler belirli bir olaya, düşlediği bir geçmişe bağlandılar, giderek hepsi durulaştı: oda da, olay da, düşlediği geçmiş de:

Clarissa'ya iyice tutkun olduğu sıralardı, 1890 yıllarını Bourton'da geçirdiği o yaz. Çaydan sonra masanın çevresinde toplanmış gülüyor, konuşuyorlardı; oda sarı ışık altında sigara dumanıyla doluydu. Komşulardan birinin, hizmetçisiyle evlendiğini anlatıyorlardı, adı neydi adamın? Her neyse hizmetçisiyle evlenmiş, kadın da Bourton'a gelmiş -amma da sıkılmışlardı. Takmış takıştırmış, "tavus kuşuna dönmüş" demişti Clarissa, konuşmasıyla alay etmişti; kadın susmak bilmiyordu, çenesini kapamamıştı bir türlü. Sonra masadakilerden biri, Sally Seton evet, "Evlenmeden önce adamdan çocuk peydahladığını bilseydiniz yine alay eder miydiniz acaba?" diye sormuştu. (O zamanlar kadınlı erkekli bir toplulukta böyle sözler söylemek herkesin harcı değildi). Clarissa nasıl kızarmış, yüzü bir anda gerilerek, "Yaa" demişti, "öyleyse bir daha onun yüzüne bakamam!" Masadakiler ne

yapacaklarını şaşırmışlardı. Herkes tedirgindi.

Peter alındığı için kızmamıştı Clarissa'ya; onun koşullarında yetiştirilen bir kız hayatı bilmezdi, ama davranışına çok içerlemişti doğrusu; ne kadar çekingen, sert, saldırgan, titizdi. Ruhun ölümü buydu işte. Düşünmeden, o anı adlandırıverdi − Clarissa'nın ruhunun ölümü.

Ne yapacaklarını şaşırmış, o konuşurken başlarını önlerine eğmişlerdi; kaldırdıklarında yüzleri bambaşkaydı. Sally Seton geldi gözünün önüne; kızcağız yaramazlık yapmış bir çocuk gibi kızarmış, bir şeyler söylemek için çırpınmıştı, korkuyordu enikonu; Clarissa insanı korkutuyordu. (Sally baş dostuydu, yanından ayrılmazdı, alımlı, esmer, güzel bir kadındı; ataklığını söyleye söyleye bitiremiyorlardı, sözgelimi Peter'ın verdiği puroları yatak odasına kapanıp içerdi; biriyle mi nişanlanmıştı, yoksa ailesiyle mi kavga etmişti, her neyse ihtiyar Parry'nın ikisinden de hoşlanmaması aralarında bir bağın kurulmasına yol açmıştı.)

Clarissa odada bulunanların kabalığından kaçarcasına kalkmış, bir iş uydurup dışarı çıkmıştı. Kapıda, kıvırcık çoban köpeği çıkmıştı karşısına. Clarissa köpeğin üstüne atılmış, öpücüklere boğmuştu hayvanı. Peter bu gösterinin kendisi için olduğunu biliyordu, "Demin o kadın yüzünden beni gülünç buldun ama bak, sevgi dolu bir insanım aslında, bak Rob'umu nasıl seviyorum!"

Konuşmadan da anlaşırlardı. Clarissa, Peter'ın kendisini yargıladığını anlardı hemen. Savunmaya geçerdi −köpek olayındaki gibi; ama Peter yutmazdı, onu avucunun içi gibi bilirdi. Ağzını açıp bir şey söylemezdi tabii, suratını asar, otururdu. Çoğunlukla kavgalar böyle başlardı.

Clarissa odadan çıkarken kapıyı örtmüştü. Peter içinin ezildiğini duymuştu. Sevmek, kavga etmek, barışmak hepsi boşunaydı; o gün çiftlikte evlerin, ahırların arasında tek başına dolaştı, atlara baktı. (Çiftlik pek büyük değildi, Parrylerin

hiçbir zaman çok paraları olmamıştı ama seyisleri, at uşakları −Clarissa ata binmeyi severdi− bir de yaşlı bir arabacıyla, adı neydi sahi, yaşlı bir de dadıları vardı. Moody mi Goody mi ne; odasına gittiklerinde onu sürüyle resmin, sürüyle kuş kafesinin arasında bulmuşlardı.)

Kötü bir akşamdı! Bunalımı gittikçe artıyordu; yalnız bu duruma değil her şeye canı sıkılıyordu. Göremiyordu Clarissa'ya, söyleyemiyor, açılamıyordu. Hiç yalnız kalamıyorlardı −birileri varken Clarissa sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Şeytanlığı buradaydı− soğuktu, sertti; sabah onunla konuşurken çok derinlerde yatan bu katılığı duymuştu yine. Ama ne saklamalı, seviyordu onu. İnsanın sinirini bozmada üstüne yoktu, evet.

Gülünç bir göze batma isteğiyle Peter o akşam yemeğe geç inmiş, masanın başında oturan Miss Parry'nin yani Mr. Parry'nin kardeşi Helena Hala'nın yanına ilişmişti. Helena Hala sırtında beyaz yünlü şalı, yüzü pencereye dönük olarak oturuyordu −hırçın bir ihtiyardı ama eşine az rastlanır bir bitki bulduğu için Peter'a iyi davranırdı; bitkilere pek düşkündü; ayağına kalın çizmeler geçirir, omuzlarına kara bir teneke kutu asar, bitki toplamaya çıkardı. Peter onun yanına ilişti, konuşamıyordu. Olanları izleyemiyordu, yetişemiyordu; öylece oturuyor, yemeğini yiyordu yalnız. Yemeğin yarısında başını kaldırıp Clarissa'ya bakmıştı. Sağında oturan bir gençle konuşuyordu. Ansızın içine doğmuştu. "Clarissa bu adamla evlenecek" demişti kendi kendine. Adını bile bilmiyordu daha.

Tamam, o ikindi gelmişti. Dalloway, Clarissa boyuna "Wickham" diyordu ona; evet öyle başlamıştı. Dalloway bir tanıdıkla gelmişti; Clarissa adını yanlış duymuş olacak, herkese Wickham diye tanıtıyordu. Sonunda çocuk dayanamamış, "Adım Wickham değil, Dalloway'dir" diye patlayıvermişti. Richard deyince Peter'ın aklına "Adım Dalloway'dir" diye

haykıran beceriksiz bir genç gelirdi. Sally de takılmıştı bu söze, Richard'ın adı geçince hemen "Adım Dalloway'dir"i yapıştırırdı.

O günlerde Peter'ın içine hep bir şeyler doğardı nedense. Sözgelimi Clarissa'nın Dalloway'le evleneceği önsezisi yüzünden allak bullak olmuştu. Clarissa'nın Richard'a davranışında ne demeli – bir çeşit rahatlık vardı, bir yumuşaklık; bir anne tutumu. Politika konusunda tartışıyorlardı. Yemek süresince ne konuştuklarını duymaya çalışmıştı.

Yemekten sonra çalışma odasında Miss Parry'nin iskemlesinin başında durduğunu hatırlıyordu. Clarissa bütün inceliğini takınarak tam bir ev sahibesi gibi yanına yaklaşmış, onu biriyle tanıştırmak istemişti – daha yeni tanışmışlar gibi davranıyordu; Peter küplere binmişti. Yine de Clarissa'nın gösterdiği soğukkanlılığı, yürekliliği alkışlamış, ondaki kaynaşma içgüdüsüne, her şeyi düzene koyma yeteneğine şaşmıştı. "Kusursuz bir ev sahibesisin" deyince nasıl kızmıştı. Peter, ona gerçeği göstermek istiyordu. Dalloway'le konuşuş biçimini gördükten sonra onu incitmek için artık elinden her geleni yapardı. Charles yürüyüp gitmişti. Herkesin kendisine karşı birleştiğini sanıyordu Peter; sanki arkasından konuşup gülüşüyorlardı. Miss Parry'nin oymalı iskemlesinin yanında put gibi duruyor onunla kır çiçeklerinden konuşuyordu. Hayatında hiç böylesine acı çekmemişti; öyle ki dinliyormuş gibi bile yapamıyordu, neden sonra kendine geldiğinde Miss Parry'nin tedirgin, öfkeli bakışlarıyla karşılaşmıştı. Az kalsın, özür dilerim diye haykıracaktı, ne dediğinizi dinleyemedim çünkü cehennem azabı çekiyordum. Odadan çıkıyorlardı. Paltolarımızı alalım dendiğini duydu, hava soğuk. Ayağında sandalla gezeceklerdi – bu parlak fikir Sally'nindi. Onun ayışığının güzelliğini ballandırarak anlattığını duydu. Hepsi çıktılar. Bir başına kalmıştı.

Helena Hala, "Gitmiyor musun onlarla?" diye sormuştu

– zavallı ihtiyar– anlamıştı. Peter arkasını döndüğünde Clarissa'yla yüzyüze gelmişti. Kendisini çağırmak için gelmişti. Onun iyiliği, açıklığı bayağı utandırmıştı Peter'ı.

"Gelsene" demişti Clarissa, "bekliyorlar."

Hiç böylesine sevindiğini hatırlamıyordu. Tek söz söylemeden barışmışlardı. Göle doğru yürümüşlerdi. Peter yirmi dakika kadar tam bir mutluluk içindeydi. Clarissa'nın sesi, gülüşü, elbisesi (beyazlı kırmızılı, ince bir kumaş), cesareti, atılganlığı; herkesi kayıktan indirmiş, adayı araştırmaya koyulmuştu, bir tavuğu ürkütmüş, kahkahalar atmış, şarkı söylemişti. Bütün bunlar olurken Dalloway âşık oluyordu ona, o da Dalloway'e; Peter biliyordu bilmesine, yalnız aldırmıyordu artık. Hiçbir şeye aldırmıyordu. Yere oturup konuşmuşlardı – Clarissa'yla kendisi. Güçlük çekmeden birbirlerinin akıllarından geçenleri anlamışlardı. Sonra her şey bitivermişti. Kayığa binerlerken, "Clarissa bu adamla evlenecek" demişti, kin duymuyordu ama apaçık ortadaydı, Dalloway Clarissa'yla evlenecekti.

Kayığı iskeleye, Dalloway yanaştırmıştı. Tek söz söylemiyordu. Ormandaki yirmi millik yolculuğuna başlamadan önce eli ayağı birbirine dolaşarak bisikletine atlamış, onlara el sallayarak gözden uzaklaşmıştı; işte o gün müthiş, korkunç güçte bir sezi kıpırdanmıştı içinde – geçirdiği geceyi, aşkını, Clarissa'yı düşünmüştü. Richard neden evlenmesindi onunla?

Kendisine gelince; ne gülünç davranmıştı, Clarissa'dan çok saçma isteklerde bulunmuştu (şimdi düşünüyordu da). Yerine getirilmesi olanaksız şeyler istemişti. Ne kavgalar çıkarmıştı. Belki bu kadar gülünç davranmasaydı, kaybetmezdi onu. Sally öyle diyordu. Yaz boyunca uzun mektuplar yazmıştı Peter'a, Clarissa'yla hakkında neler konuştuklarını, kendisinin onu nasıl övdüğünü, Clarissa'nın nasıl ağladığını! Acayip bir yazdı doğrusu-mektuplar, kavga gürültü, telgraflar; sabah erkenden Bourton'a gelip hizmetçilerin uyanmasını beklemeler; kah-

valtıda Mr. Parry ile ürkütücü tète-â-tète'ler; hırçın, iyi yürekli Helena Hala; Sally elinden çeker, sebze bahçesine dertleşmeye götürür; Clarissa yataktan kalkmaz, başı ağrır.

Hele son kavga; hiçbir olay böylesine sarsmamıştı Peter'ı (büyütüyordu belki ama şimdi öyle geliyordu); çok sıcak bir günün ikindisi, saat üçtü. Bir hiç yüzünden kopmuştu kavga. Sally öğle yemeğinde, "Adım Dalloway" diye alay etmişti Richard'la; Clarissa birden sinirlenmiş, kızarmış, "Bu tatsız şaka yetsin artık" diye kestirip atmıştı. Hepsi bu; ne var ki Peter bu sözden, ben seninle gönül eğlendiriyorum, Richard Dalloway'Ie aramızda gerçek bir ilişki var, anlamını çıkarmıştı. Zaten kaç gecedir uyumuyordu. "Nasıl olsa eninde sonunda olacağı bu değil miydi?" demişti kendi kendine. Sally'e bir not yollamıştı Clarissa'ya, saat üçte havuzun başında olmasını bildirmişti. Sonuna, "önemlidir" diye eklemişti.

Havuz evden uzakta, çalılığın ortasındaydı; dört yanını ağaçlar, otlar sarmıştı. Clarissa erken geldi; havuzu aralarına alarak durdular; musluktan durmadan su damlıyordu (kırıktı). Bazı görüntüler nasıl yer ediyor insanın belleğinde – sözgelimi yosunun yeşili ne canlıydı.

Clarissa kıpırdamadan duruyordu. Peter, "Doğruyu söyle bana" diyordu durmadan, "doğruyu söyleyeceksin." Alnı çatlayacak gibiydi. Clarissa büzülmüş, sersemlemişti. Kımıldayamıyordu. "Doğruyu söyle bana" diyordu Peter; o anda ihtiyar Breitkopf başını çalıların arasından uzattı; elinde Times vardı; onlara baktı; şaşkınlıktan ağzı bir karış açıldı, sonra yürüyüp gitti. İkisi de yerlerinden kımıldamamışlardı. Peter, "Doğruyu söyle bana" diye yineledi. Sert bir kitleyi öğütmeye çalışıyordu sanki; Clarissa bir türlü boyun eğmiyordu. Demir gibi, çakmak taşı gibi sertti, kaskatıydı. Peter sanki saatlerce konuşmuş, gözyaşı dökmüştü; sonunda Clarissa, "Boşuna, çıkar yol yok" dediğinde yüzüne bir tokat yemiş gibi oldu. Clarissa onu bir başına bırakmış, çekip gitmişti.

"Clarissa!" diye bağırmıştı, "Clarissa!" Ama Clarissa dönmedi. Peter gece oradan ayrıldı. Onu bir daha görmedi.

Ne korkunçtu, diye haykırdı, ne korkunç!

Ama yine de sıcaktı güneş, insan yine de güçlükleri alt edebiliyordu. Yine de günler bağlanıyordu birbirine. Esneyerek, çevresindekileri inceleyerek, ne de olsa, diye düşündü, çocukluğumun Regent Parkı pek değişmemiş; yalnız sincaplar değişmişler biraz-birtakım takaslar olmuş galiba- Peter Walsh düşünürken, kardeşiyle şömine rafında biriktirdikleri taşlara yenilerini katmak için taş toplayan Elise Mitchell avucundakileri dadısının kucağına boşalttı ve koşayım derken bir kadının bacaklarına dolandı. Peter Walsh bastı kahkahayı.

Lucrezia Warren Smith, "Haksızlık bu" diyordu yoldan aşağı inerken, neden acı çekiyorum böyle? Septimus, Septimus olmaktan çıkmıştı, şuracıkta sıranın üstüne çökmüş, kendi kendine konuşuyor; bir ölüyle konuşuyor, ağzından hep kötü, sert acı sözler çıkıyor artık; o sırada çocuk bacaklarına dolandı, düştü, ağlamaya başladı.

İçi açılmıştı biraz. Çocuğu yerden kaldırdı, öptü, elbisesini süpürdü.

Ne kötülük yapmıştı? Septimus'la mutlu olmuştu, güzel bir evde oturmuşlardı; kızkardeşleri hâlâ şapka yapıyorlardı bıraktığı günkü gibi. Öyleyse neden acı çeksindi?

Çocuk dosdoğru dadısına koştu; Lucrezia dadının örgüsünü bırakışını, çocuğu azarlayışını, sonra avutmak için kucağına alışını, o temiz yüzlü adamın oyalansın diye saatini çocuğa uzatışını bir bir izledi – ama kendisi niye herkese rezil olsundu? Neden kalmamıştı Milano'da? Nedendi bunca işkence? Neden?

Park yolu, griler giymiş adam, çocuğun arabası, ıslak kirpiklerinin önünde titredi, gidip geldi. Yakasını bir türlü bırakmayan bu işkencenin elinde oyuncak olmuştu. Ama neden? Yaprağın ince kovuğunda barınak arayan, yaprak kımıldadıkça

güneşe göz kırpan, kuru dalın hışırtısından irkilen bir kuşa benziyordu. Açıktaydı; koca ağaçlarla kayıtsız bir evrenin kocaman bulutlarıyla çevrelenmişti; açıkta, acılar içinde. Peki neden acı çeksindi böyle? Neden?

Kaşlarını çattı, yere vurdu ayağını. Sir William Bradshaw'a gitme zamanı gelmişti, Septimus'un yanına dönmeliydi. Ağacın altındaki yeşil sırada habire mırıldanan, ölü Evans'la konuşan Septimus'a haber vermek gerekti; Evans'ı bir kere (o da dükkânda) görmüştü. İyi bir adama benziyordu; Septimus'un baş dostuymuş; Savaş'ta ölmüş. Bu çeşit olaylar herkesin başına gelebilir. Herkesin Savaş'ta ölmüş sürüyle dostu var. Herkes evlenirken birtakım şeylerden vazgeçer. Kendisi de evinden ayrılmıştı işte. Bu korkunç şehirde yaşamaya gelmişti. Ne var ki Septimus, işin hep kötü yanını düşünürdü, kendisi de pekâlâ düşünebilirdi istese. Sonra Septimus gitgide acayipleşiyordu. Yatak odasındaki duvarların arkasında birileri konuşuyor demişti de Mrs. Filmer'ın tuhafına gitmişti bayağı. Arasıra bir şeyler görüyordu − bir eğrelti otunun ortasında yaşlı bir kadın başı görmüştü. Ama istese pekâlâ mutlu olabiliyordu. Bir otobüsün üst katında Hampton Sarayı'nın oraya gitmişlerdi; ne mut uydular o zaman; çayırlarda kırmızı, sarı çiçekler açılmıştı; yüzen lambalar gibi, demişti Septimus, gülmüş, konuşmuştu, hikâyeler uydurmuştu. Gelgelelim ırmağın yanında dururlarken ansızın, "Şimdi kendimizi öldüreceğiz" demişti; gözlerine trenler, otobüsler geçerkenki bakış gelmişti − büyülenmişti sanki; Lucrezia onun aşağı sarktığını görmüş, kolunu yakalamıştı. Eve dönerlerken tam bir durgunluk çökmüştü üstüne − aklı yerli yerindeydi. Lucrezia'ya kendilerini nasıl öldüreceklerini anlatmıştı; insanların ne kadar kötü olduklarını; yolda yanından geçerlerken ne yalanlar uydurduklarını biliyordu. Akıllarından geçeni okuyordu; öyle demişti; bilmediği yoktu. Dünyanın anlamını biliyordu; öyle demişti.

Eve döndüklerinde adım atacak hali kalmamıştı. Yatağa uzanmış, elini tutmasını, alevlere düşmesine engel olmasını söylemişti; düşüyordu aşağılara, ta aşağılara! Alaycı yüzler dikilmişti karşısına, ağza alınmaz küfürler ediyorlardı, duvardan bakıyor, bölmenin oradan ellerini uzatıyorlardı. Oysa odada kimsecikler yoktu. Septimus birdenbire yüksek sesle konuşmaya, sorulara karşılık vermeye başlamıştı; gülmüş, ağlamış, coşmuş, bir şeyler yazdırmıştı. Saçma sapan şeyler, ölüm üstüne, Miss Isabel Pole üstüne. Lucrezia dayanamıyordu artık. Yurduna dönecekti.

İyice yanına yaklaştı; kocasının göğe bakışını, mırıldanışını, ellerini kavuşturuşunu izleyebiliyordu. Dr. Holmes, bir şeyi yok, demişti. Neydi peki – yanına yaklaşınca neden irkilmiş, kaşlarını çatmış, kaçınmış, elini avuçları arasına alarak neden korkulu gözlerle incelemişti böyle?

Nişan yüzüğünü çıkardı diye mi? "Parmağım çok incelmiş" dedi, "cüzdanıma koydum yüzüğü."

Septimus karısının elini bıraktı. Evliliklerinin sona erdiğini düşündü; acı acı rahatladı içi. İp kopmuştu, yücelmişti, insanların en uslusu Septimus'un özgür olması kararlaştırılmıştı demek; özgürdü, (karısı yüzüğünü atıp kendisini yüzüstü bıraktığına göre) tek başınaydı; yüce Septimus bir başına kalıyordu uygarlığın bütün çabalarından sonra – yani Yunanlılardan, Romalılardan, Shakespeare'den, Darwin'den sonra şimdi de kendisi – insanların önüne çağrılıyordu gerçeğini duymak, gerçeğin anlamına varmak için; gerçek kendisinin... "Kimin?" diye sordu yüksek sesle. Başının üstündeki hışırtı, "Başbakanın" diye karşılık verdi. Büyük giz önce Bakanlar Kurulu'na sunulacaktı: bir, ağaçlar canlıydı; iki, suç diye bir şey yoktu; üç, sevgi, evrensel sevgi diye mırıldandı; güçlükle günışığına çıkarmaya çalıştı bu gerçekleri; nasıl da derinlerdeydiler, nasıl güçtüler, ancak büyük bir çaba karşılığında sözcükleşebilirlerdi, oysa dünyayı köküne kadar değiştir-

mişlerdi.

Ceplerinde kartvizini araştırarak suç yok, sevgi var diye yineledi, o sırada bacağını bir İskoç köpeğinin koklamasıyla irkildi. Adama dönüşüyordu köpek! Bakamayacaktı, dayanamayacaktı! Bir köpeğin insan oluşunu gözlemek ne korkunç bir şeydi! Ansızın köpek yanından uzaklaştı.

Gökyüzü nasıl sonsuz bir iyilikle, sevecenlikle doluydu. Tanrı güçsüzlüğüne acımıştı, yine de bilimsel bir açıklaması olmalıydı bunun (her şeyden önce bilimsel olmalı.) Neden cisimlerdeki dış görünüşün ötesine geçerek köpeklerin insana dönüştüğü zamanı görebiliyordu böyle? Belki de evrendeki gelişim dönemlerinin basıncına uğramış beynine işleyen sıcak dalgaları yüzünden. Bilimsel deyimleri kullanmak gerekirse, et eriyip kopmuştu yeryüzünden. Gövdesi yalnız sinir lifleri kalana kadar soyulmuştu. Kayalara gerilmiş bir tül gibiydi.

Sıraya dayandı; bitkindi, güçlükle duruyordu. İnsanlığa karşı elçilik görevini yerine getirmesi için gerekli çabaya yeniden girişmeden, acılara katlanmadan önce uzandı bir süre, bekledi. Dünyanın üstünde ta tepelerde yatıyordu. Altında yeryüzü coşku içindeydi. Kızıl çiçekler fışkırıyordu etinden; diri yapraklar başının orada hışırdıyordu. Bu yükseklikte ezgiler kayalara çarpıyordu. Aşağıdan, sokaktan gelen bir klakson sesi, diye söylendi; ama bulunduğu yerde kayadan kayaya top sesi gibi vuruyor, bölünüyor, göğe pürüzsüz çubuklar halinde çıkan ses titreşimlerine çarpıyor, (müziğin gözle görünmesi gerektiğini ilk kendisi keşfetmişti) bir marş oluyordu; küçük çobanın kavalından fışkıran marş (İçkievinin orada ihtiyar borazan çalıyor, diye mırıldandı); çocuk durunca kavalından yükseliyor, üfleyince aşağılardaki trafik gürültüleri arasından ince ince yakınıyordu. Bu çocuğun ölüm marşı trafikte çalınıyor, diye düşündü Septimus. İşte şimdi karlara doğru çekiliyor, güller asılmış üstüne – benim yatak odamın duvarında büyüyen iri güller, diye zorladı belleğini. Müzik

kesildi. Bir metelik kazanmış olacak ki, dedi, öbür içkievine gitti.

Oysa kendisi kayaya vuran boğulmuş bir denizci gibi kayanın tepesinde kaldı. Sandaldan sarktım, düştüm, diye düşündü. Battım. Bir süredir ölüydüm ama şimdi dirildim; bırakın dinleneyim, diye yalvardı (yine kendi kendine konuşuyordu, ne korkunç!); uyanmadan önce kuş sesleriyle topuk tıkırtıları nasıl tuhaf bir uyumla çınlar, çatırdar, gittikçe artar ve uyuyan kişi hayatın kıyılarına yanaştığını anlar, işte öyle yaklaşıyordu hayata; güneşin ısısı yükseliyor, haykırışlar çoğalıyor; müthiş bir şey olacak birazdan.

Gözlerini bir açsa tamam, ama bir ağırlık var gözlerinde. Uğraştı, açtı, baktı; Regent Parkı duruyordu önünde. Güneşin ışınları ayaklarında oynuyordu. Ağaçlar sallanıyor, parıldıyordu. Yeryüzü, hoş geldin, diyordu sanki, ben benimserim, yaratırım. Güzellik diyordu yeryüzü. Ve sanki bu dediğini bilimsel yönden belgitlemek için (nereye baksa, evlere olsun, parmaklıklara olsun, çitlerden uzanan ceylanlara olsun) her yerden güzellik fırlayıveriyordu ansızın. Havanın kaynağıydı. Tepede, gökyüzünde, kırlangıçlar süzülüyor, sapıyor, bir o yana, bir bu yana atılıyor, kıvrılıyorlardı yalnız sicimle bağlıymışlar gibi bir an aksamadan, sinekler uçuşup duruyorlardı; güneş alayla bir şu yaprağı yakalıyor, bir bunu, yumuşacık altına boğuveriyordu yakaladığını şakadan, arasıra bir çan sesi (bir klakson sesi belki de) tanrısal bir çınlamayla dolaşıyordu çimenleri– bütün soğukkanlılığıyla akla yatkınlığıyla, yalınlığıyla gerçek buydu şimdi; şimdi gerçek güzellikti. Güzellik her yanı tutmuştu.

"Hadi," dedi. Lucrezia, "vakit geldi."

"Vakit" sözcüğünün kabuğu yarıldı, özü boşaldı üstüne ve dudaklarından kabuk gibi, uçaktan dökülen talaşlar gibi sert, beyaz, ölümsüz sözler döküldü; bu sözler uçarak Zaman'a yazılmış bir övgüde yerlerini aldılar. Zaman için yazılmış

ölümsüz bir Övgü'de. Septimus bir şarkı mırıldanmaya başladı. Evans bir ağacın arkasından karşılık verdi. Ölüler Tesalya'daydılar. Evans orkidelerin arasında şarkısını söylüyordu. Orada Savaş'ın bitmesini bekliyorlardı ve ölüler, Evans-

"N'olur gelme!" diye haykırdı Septimus. Ölülerin yüzüne nasıl bakardı?

Ama dallar aralandı. Griler giymiş biri geliyordu. Evans! Çamur yoktu yüzünde, yara da yoktu; hiç değişmemişti. Bütün dünyaya bildirmeliyim, diye haykırdı Septimus (griler giymiş ölü yaklaşırken) elini kaldırdı; yüzyıllardır çölde elleri alnında, yanaklarında derin çizgilerle öylece duran, insanların yazgıları için tek başına yas tutan bir yontu gibiydi; bu yontu şimdi çölün ucunda gittikçe genişleyen ve kendi demirden gövdesine vuran bir ışık görüyordu arkasında bir yığın bitkin insanla bu yaslı dev bir an yüzünde...

"Çok mutsuzum Septimus," dedi Lucrezia, onu yerine oturtmaya çalıştı.

Milyonlarca insan acı çekiyordu; hepsi yıllardır mutsuzdu. Arkasına dönecek, birkaç dakika sonra onlara, birkaç dakikacık daha dayansınlar, onlara bu iç rahatlığını, bu mutluluğu, bu şaşırtıcı gerçeği anlatacaktı.

"Vakit geldi Septimus", diye yineledi Lucrezia. "Saatin kaç?"

Habire mırıldanıyor, tuhaf hareketler yapıyordu; adamın dikkatini çekmiş olmalı; onlardan yana bakıyordu.

Çok yavaş, uykulu bir sesle ve griler giymiş ölüye gizemli bir gülümsemeyle bakarak, "Sana saati söyleyeyim," dedi Septimus. O gülümseye dursun, çan çaldı − onikiye çeyrek var.

Yanlarından geçerken, gençlik buna derler, diye düşündü Peter Walsh. Müthiş bir kavgaya tutuşmuşlar − kızcağızın yüzünden umutsuzluk akıyor− hem de günün bu saatinde. Neden acaba? diye düşündü, paltolu genç adam ne demişti de kızcağız bu hale gelmişti, bu güzel yaz sabahında nasıl bir

çıkmaza girmişlerdi ki, ikisinin de yüzünden umutsuzluk akıyordu? Beş yıl sonra İngiltere'ye dönünce her şeyi ilk görüyormuş gibi oluyordu insan; ağaçların altında kavga eden sevgililer, parklarda sürüp giden aile hayatı. Peter'a kalırsa Londra hiç bu kadar büyüleyici olmamıştı- Hindistan'dan sonra her uzaklıkta bir yumuşaklık vardı; her yanda bolluk, yeşillik, uygarlık diye düşünerek otların arasından karşıya geçti. Bu aşırı duygululuk yemişti başını. Bugün bile bir delikanlı, hatta bir genç kız gibi günü gününe uymazdı, hiçbir nedeni olmadan sevinir, yok yere üzülürdü; sözgelimi güzel bir yüz mü gördü, hemen içi ışırdı, rüküş bir kadın bütün gününü berbat etmeye yeterdi. Hindistan'dan sonra insan her gördüğü kadına âşık oluyordu. Her kadında bir tazelik vardı; en kötü giyinenler bile beş yıl öncesine göre gelişmiş sayılırlardı, Peter'a kalırsa moda hiç bu kadar çekici olmamıştı; uzun siyah paltolar, incelik, kıvraklık ve o insanın içini açan süslenme, boyanma geleneği. En saygıdeğer kadınların bile yanaklarında güller açmıştı, dudakları bıçakla yarılmıştı; lüleleri çini mürekke-bindendi; herkes süslenme sanatına kaptırmıştı kendini; kuşkusuz birtakım değişmeler olmuştu. Acaba gençler ne düşünüyorlar, diye sordu Peter Walsh.

Son beş yıl, 1918-1923 çok önemli bir dönemdi galiba. İnsanlar değişmişlerdi. Gazeteler değişmişlerdi. Sözgelimi bir yazar kalkmış ağırbaşlılığıyla ün salmış bir gazeteye helâlar üstüne bir yazı yazmıştı. On yıl önce böyle bir yazı yaza-mazdınız − ağırbaşlı bir gazeteye helâlar üstüne yazı yazmak nerde? Sonra herkesin içinde dudak boyamak, pudra sürmek meselesini ele alalım. Gemide delikanlılarla genç kızlar − özellikle Betty'le Bertie'yi hatırlıyordu − açıkça kırıştırmaktan kaçınmıyorlardı; ihtiyar anaları eline bir örgü almış, onları izliyor, bana mısın demiyordu. Kız arada bir çantasından pomponunu çıkarıyor, herkesin gözü önünde pudralanıyordu. Nişanlı falan da değildiler üstelik, gönül eğlendiriyorlardı;

incinmek söz konusu değildi. Sert bir kızdı Betty Falanca ama mertti doğrusu. Otuz yaşına gelince iyi bir ev kadını olurdu− yalnız canı istediği zaman evlenecekti, evet zengin bir adamla evlenirdi mutlaka, Manchester yakınlarına, kocaman bir eve yerleşirdi.

Biri daha böyle yapmıştı, diye düşündü Peter Walsh Broad Walk'a saparken- biri daha zengin bir adamla evlenmiş, Manchester yakınlarına kocaman bir eve yerleşmişti. Kim? Geçen gün bir tanıdıktan uzun, duygulu bir mektup almıştı, ortancalardan söz eden bir mektup. Ortancaları görmüş de Peter'ı, eski günleri anmış- Sally Seton canım! Tabii Sally Seton - onun zengin bir adamla evlenip Manchester yakınlarına, kocaman bir eve yerleşmesi hiç akla gelir miydi? Hey gidi ele avuca sığmaz, atak, duygulu Sally hey!

Clarissa'nın eski dostlarını düşünüyordu da- Whitbreadleri, Kindersleyleri, Cunninghamleri, Kinloch-Jonesları falan − içlerinde en kafalısı Sally'di galiba. Hiç olmazsa olaylara bakış açısı düzgündü. Hiç değilse Hugh Whitbread'i −biricik Hugh'yu− yutmamıştı; Clarissa'yla dostları bayılıyorlardı herife.

"Whitbreadler mi?" diyordu Salliy'nin sesi "Whitbreadler de kim oluyorlarmış? Kömür tüccarları. Saygıdeğer ticaret erbabından."

Nedense hiç hoşlanmıyordu Hugh'dan. Onun giyiminden başka hiçbir şey üstüne kafa yormadığını söylerdi. Bari bir dük olaymış. Garanti prenseslerden biriyle evlenirmiş. Gerçekten de Peter'ın tanıdıkları arasında İngiliz aristokrasisine Hugh kadar doğal, olağanüstü ve büyük saygı besleyen biri daha yoktu. Clarissa bile bunu kabul ederdi. Ama sevimli çocukmuş canım, hiç bencil değilmiş, tek ihtiyar anası sevinsin diye ava gitmekten vazgeçmişmiş, halalarının doğum günlerini hiç unutmazmış vb.

Ne saklamalı Sally yutmamıştı bunları. Bir sabah Bourton'da yaptıkları tartışmayı bugün gibi hatırlıyordu; kadın hakları

sorunu tartışılıyordu (yılan hikâyesi); Sally bir ara parlamış, Hugh'ya İngiliz orta sınıfının en iğrenç özelliklerini kişiliğinde topladığını söylemişti. Piccadilly'deki zavallı kızların durumundan Hugh'yu sorumlu tutmuştu. Kusursuz centilmen zavallı Hugh'nun o anda duyduğu şaşkınlığı kimse duymamıştır herhalde −Sonra, bile bile yaptım, demişti Sally (Sebze bahçesinde buluşur dedikodu ederlerdi). Hiçbir şey okumamış, düşünmemiş, kafasını hiç yormamış, diyordu Sally; sesi sandığından daha etkileyiciydi. At uşaklarında bile Hugh'dan daha çok yaşamışlık vardı. Özel okul damgası taşıyor, diyordu. Böyle bir adam ancak İngiltere'den çıkabilirdi. Ona karşı son derece katıydı; kin güdüyordu açıkça, Haa sahi, bir şey olmuştu, Hugh onu aşağılamış mı ne, evet evet sıkıştırıp öpmüş. İnanılır şey değil! Kimse Hugh hakkındaki dedikodulara kulak asmazdı tabii. Kim inanır? İşi yok da belki, ama anası mı babası mı Monte Carlo'da kumar oynayan meteliksiz, serseri ruhlu Sally'yi öper mi hiç? Hugh tanıdıklarının arasında en züppe olanıydı, yoo yaltaklanıyor sayılmazdı. Kendini beğenmişliği engel olurdu. Dense dense birinci sınıf bir uşak denirdi ona, haberleri zamanında iletir − ev sahibesinin sağ kolu. Kendine göre bir iş bulmuştu, soylu Evelyn'le evlenmişti, sarayda küçük bir görev almıştı; kralın kilerine bakıyor, kraliyet pabuçlarının tokalarını parlatıyor, golf pantolonla ve kırmalı dantelayla geziniyordu ortalıkta. Ne hain oluyor hayat! Sarayda küçücük bir görev!

Evet soylu bir kadınla evlenmişti, (Park'a bakan gösterişli evlere bir göz atarak) burada oturuyorlar galiba, diye düşündü Peter Walsh, çünkü bir zamanlar o evlerden birinde bir öğle yemeği yediğini hatırlar gibiydi; eşine rastlayamayacağınız özelliklerle doluydu ev; Hugh'nun özentisi, çamaşır dolabı mıydı ne, Yukarı kata çıkıp incelemek zorundaydınız hepsini, her gördüğünüzü beğenmek, övmek zorundaydınız, çamaşır dolaplarını, yastık yüzlerini, eski meşe ağacı oda takımlarını,

Hugh'nun çok ucuza düşürdüğü tabloları. Ama Mrs. Hugh arasıra bütün gösteriyi bozuverirdi. İri erkeklere tutkun, sıçan gibi ufacık silik kadınlardandı. Varlığını bile unuturdunuz. Sonra ansızın umulmadık bir söz söylerdi, vurucu bir söz. Belki de onda eski görgü geleneğinin kalıntıları vardı. Kömür kokusuna dayanamıyordu − odanın havası ağır oluyormuş. Yaa işte onlar çamaşır dolapları, usta ressamları, ucuna dantela geçirilmiş yastık yüzleriyle yılda beş-on bin sterlinlik bir hayat süredursunlar, kendisi, Hugh'dan iki yaş büyük olduğu halde, iş peşinde sürtüyordu.

Elliüç yaşında onlara başvurmak, kendisini yazmanlık ya da çocuklara Latince öğretmenliği gibi önemsiz bir işe yerleştirmelerini, o da olmazsa gelenekçi bir müdürün yedeğine sokmalarını istemek zorundaydı; yılda beşyüz sterlin kazansa yeter, çünkü Daisy'le evlenecek olursa şimdiki geliriyle geçinemezlerdi. Whitbread yapardı bu iyiliği; Dalloway de. İnsan Dalloway'den bir şey istemekten korkmazdı. Doğrusu tepeden tırnağa iyilik dolu mert bir adamdı Richard; azıcık sınırlı, azıcık kalın kafalıydı ama içi dışı birdi. Her işin altından başarıyla kalkardı, ne var ki, yaratıcı güçten, en ufak bir pırıltıdan yoksundu; kendi tipindeki adamlara özgü bir titizlikle başarıya ulaşırdı, o kadar. Tam bir çiftlik sahibi olabilirdi −politikada harcanmıştı aslında. Kırlarda, atlarla, köpeklerle uğraşırken ne rahattı; sözgelimi Clarissa'nın kıvırcık köpeği tuzağa düşüp de ayağının bir parçası koptuğunda Clarissa fenalaşmış, Dalloway soğukkanlılığını hiç kaybetmemişti; hemen hayvanın ayağını sarmış, kemiğini bağlamak için ince tahta parçaları yontmuş, Clarissa'yı yatıştırmıştı. Clarissa onun bu özelliklerini seviyordu belkide − aradığı buydu. "Kendini koyverme öyle. Al bakalım bunu. Şunu getiriver", o arada durmadan hayvanla konuşuyordu.

Peki ama şiir konusundaki zırvalarını nasıl yutuyordu Clarissa? Shakespeare'i öyle yorumlamasına nasıl göz yu-

muyordu? Richard Dalloway kimseye aldırmadan arka ayaklarının üstüne kalkıyor, kendini bilen, Shakespeare'in sonelerini okumaz diyordu, kapı aralığından dinlemek gibi bir şeymiş bu (üstelik bu çeşit ilişkileri hoş göremezmiş). Kendini bilen adam, yeni karısını ölmüş eski karısının kız-kardeşini yoklamaya göndermezmiş. İnanılır şey değil! Elinde bir elma şekeri eksikti. Yine de Clarissa sesini bile çıkarmazdı, ne açık sözlü çocuk derdi; apayrı görüşleri var; Tanrı bilir ya belki de karşılaştığı insanların en özgünü Richard'dı ona kalırsa!

Sally'le Peter'in anlaştıkları başlıca konulardan biri de buydu Duvarla çevrili, gül fidanlarıyla, karnıbaharlarla dolu bir bahçede dolaşırlar, yürürlerdi- Sally'nin bir gül koparışını karnıbahar yaprakları ayışığında ne güzel parlıyor deyişini hatırladı (ne tuhaf yıllardır aklına gelmeyen olayları bütün canlılığıyla hatırlıyordu bugün). Sally yarı-şaka Clarissa'yı kaçırması için yalvarmıştı; onu Hugh'lardan, Dalloway'lerden ruhuna karartacak, (sayfalar dolusu şiir yazardı o günlerde) tam bir ev sahibesi yapacak bu "kusursuz centilmenler"'den kurtarmalısın, demişti. Clarissa'ya da haksızlık etmemeli canım. Hiç değilse Hugh'la evlenmemişti. Ne istediğini biliyordu. Dışarıdan duyguluymuş gibi görünürdü, gelgelelim derine inince kurnaz bir kadındı çok- sözgelimi insanları değerlendirme konusunda Sally'den kat kat üstündü, sonra tepeden tırnağa dişiydi; nerede olursa olsun kendi dünyasını yaratabilmek gibi kadınlara özgü olağanüstü bir yeteneği vardı. Bir odaya girdi mi çevresine bir sürü insan toplardı, kapıda dururdu (gözünden kaçmamıştı), ama insan çevresindekileri değil yalnız Clarissa'yı hatırlardı. Göz alıcı bir yanı yoktu; güzel değildi; pek canlı sayılmazdı, ağzından olağanüstü bir söz de çıkmazdı ama oradaydı işte, oradaydı.

Yoo, hayır, hayır! Hâlâ âşık değildi ona. Yalnız bu sabah makasların, ipliklerin arasında partisine hazırlanır görünce

onu düşünmekten kendini alıkoyamayacağını anlamıştı; trende yanında uyuklayan biri gibi her sarsıntıda gövdesine çarpıyordu; aşk değildi bu; onu incelemek, düşünmek, otuz yıl sonra yeniden yorumlamaya çalışmaktı. Clarissa hakkında ilk verilecek yargı rahatına düşkün olmasıydı, toplumda yükselmeye aşırı bir önem verirdi. Haklısın demişti, kendisi de kabullenmişti (biraz uğraşınca ona gerçeği kabul ettirebilirdiniz, dürüsttü). Yalnız rüküşlerden, kalık kişilerden, Peter gibi dikiş tutturamayanlardan nefret ederdi; kimsenin öyle eli cebinde aylak aylak gezinmeye hakkı yoktu; bir şeyler yapmalı, bir şey olmalı insan, Peter'in değer vermediği şişirilmiş düşesler, eski kontesler evinden eksik olmazlardı; onun gözünde gerçekten önemliydiler. Lady Bexborough dik duruyor demişti bir keresinde (Clarissa da dimdik durur, en küçük bir gevşeme belirtisi göstermezdi; sopa gibiydi; o kadarı da fazla). Bu tür insanlarda, yaşlandıkça daha çok saygı duyduğu bir çeşit cesaret buluyordu. Bu görüşlerinde Dalloway'in parmağı vardı tabii, kamu çıkarını gözetenlerin, Britanya İmparatorluğu'nun, gümrük reformunun, yönetici sınıf bilincinin de üstünde etkisi olmamıştı değil; umulabileceği gibi. Kocasından iki kat akıllıyken onun açısından bakıyordu çevresine evlilik hayatının attığı kazık. Richard'ın papağanı olup çıkmıştı, oysa her sabah bir *Morning Post* alarak Richard uğruna, daha doğrusu onun kendi kafasında yarattığı Richard uğrunaydı (asıl Richard, Norfolk'da çiftçilik etse çok daha mutlu olurdu çünkü). Evini bir uğrak haline getirmişti; onunla bu konuda kimse boy ölçüşemezdi. Sık sık pek gelişmemiş bir genci uğraşıp yoğurduğunu, uyandırdığını, yola koyduğunu kendi gözleriyle görmüştü. Tabii çevresinde sürüyle donuk insan birikirdi yalnız arasıra beklenmedik birinin çıkageldiği olurdu, bir sanatçının, bir yazarın, kısacası o havaya uymayan birinin. Bütün bu yorgunluklardan başka bir de şunu bunu yoklamalar; kart bırakmalar; herkese yakınlık

göstermeler; çiçek demetleriyle küçük armağanlar alıp oraya buraya koşuşturmalar; Falanca Fransa'ya gidiyor, uçağa bir minder götürmeli! Gücünü boş yere tüketiyordu; onun gibi kadınlar sonsuz bir gidip gelme içindedirler; içinden geliyordu böyle davranmak, doğal bir içgüdüyle yapıyordu.

Öte yandan Clarissa kadar kuşkucu birine de rastlamamıştı Peter; onun bazen saydam, bazen de kapalı oluşunu açıklayabilmek için şöyle bir kuram ileri sürerdi, belki de Clarissa kendi kendine diyordu ki: Değil mi ki lanetlenmiş bir soyuz ve batan bir gemiye zincirlenmişiz (genç kızken en çok Huxley'le Tyndall'ı okurdu, onlar severler bu denizci benzetmelerini) demek bütün olanlar kötü bir şakadır; öyleyse biz de hiç değilse kendi payımıza düşeni yapalım, öbür tutsakların acısını hafifletelim (yine Huxley) hücremizi çiçeklerle, minderle döşeyelim, elimizden geldiğince dürüst olalım. Bu alçak Tanrılar hep kendi bildiklerini okuyamayacaklardır - ah o fırsat buldukça incitmekten, kırmaktan, bozmaktan kaçınmayan Tanrılar ancak bir leydi gibi davrandığınız zaman bozguna uğruyorlardı. Bu deyimi Sylvia'nın ölümünden sonra kullanmaya başlamıştı. İçler acısı bir ölüm! İnsanın kendi öz kızkardeşinin yıkılan bir ağacın altında kalışını görmesi (Justin Parry'nin dikkatsizliği); hayatının en verimli çağını yaşayan bir kız; içimizde en yetenekli oydu, derdi Clarissa, böyle olaylar insanı taş yürekli yapıyor hayata karşı. Sonraları iyimserliği kalmamıştı. Tanrılar yok, diyordu, suç kimsede değil; böylelikle tanrıtanımazların iyilik için iyilik yapma dinini benimsemiş oldu.

Hayattan büyük tad alırdı. En büyük özelliği tad alabilmesiydi (somurturdu da arasıra; bunca yıl sonra kendisinin bile Clarissa'yı şöyle kabataslak özetleyebildiğini fark ediyordu). Yalnız onda burukluktan iz yoktu, namuslu kadınlardaki iticilik de yoktu onda. Her gördüğünden tad alabilirdi. Hyde Park'ta yürürlerken lâle yataklarını, arabasında uyuyan

bir çocuğu gözden kaçırmaz, türlü hikâyeler uydururdu (o olsaydı şu mutsuz sevgililerle konuşurdu garanti); davranışlarında kıvrak bir zekânın belirtileri gizliydi; çevresinde kimse olmadı mı, açığa vurulamazdı bu belirtiler, işte insanlar bu yüzden gerekliydiler; bu yüzden akşam yemeklerinde bitmez tükenmez partilerde harcardı zamanını, saçmasapan konuşur, çelişkilere düşer, zekâsını körletip eleştiri gücünü yitirirdi. Masanın başına kurulur, Dalloway'e yararlı olabilecek bir bunakla konuşurdu − Avrupa'nın en sıkıcı yaratıklarıyla görüşürlerdi− derken Elizabeth girerdi içeri; bütün gözler onun üstünde toplanmalı. Elizabeth liseye gidiyordu son gelişinde; daha suskunluk dönemindeydi; yuvarlak gözlü, soluk, sessiz, içine kapanık, annesine hiç benzemeyen bir kız; annesinin, üstüne bunca düşmesine aldırmıyor sonra dört yaşında bir çocuk saflığıyla, "Gidebilir miyim şimdi?" diyordu; Clarissa ise kocasının uyandırdığı gururla karışık sevinçle, hokey oynamaya gidiyor, diye açıklıyordu. Şimdi Elizabeth "dışarı çıkmıştı" herhalde, Peter'ı geri kafalı bulmuştu, annesinin arkadaşlarıyla alay etmişti. Olsun. Elinde şapkasıyla Regent Parkı'ndan çıkarken, yaşlılığın tek avuntusu, diye söylendi Peter Walsh, tutkular eskisi kadar yoğun olduğu halde kişinin eninde sonunda yaşayışına nasıl eşsiz bir tad katan gücü elde edebilmesidir- deneyi yakalayıp ışıkta yavaşça döndürerek gözden geçirme yeteneğini kazanması.

Söylemesi güçtü ama (şapkasını yine giydi), elli yaşına varınca insan başkalarına gereksinme duymuyordu. Hayat, güneşli Regent Park'ındaki şu hayat, her anı, her yudumuyla doyuruyordu insanı, yetiyordu. Çok bile geliyordu. Her türlü tada varabilmek, anlamın bütün ayrımcıklarını kavramak için gereken ustalık elde edilince hayat kısalmış, kavramlar eskiye göre somutlaşmış, çok daha nesnelleşmiş oluyordu. Clarissa'nın çektiği acıyı bir daha çekebilmesine olanak yoktu. Bazen saatlerce, günlerce (iyi ki, böyle şeyleri kimse duymadan

söyleyebiliyordunuz) Daisy'yi aklına getirmiyordu.

Eski günlerdeki acıyı, işkenceyi, olağanüstü tutkuyu düşünüyordu da şimdi âşık mıyım diye soruyordu kendi kendine. Şimdiki büsbütün ayrı bir duyguydu- daha rahatlatıcıydı, belki şimdi âşık olan Daisy'di de ondan. Belki de gemi açılınca büyük bir rahatlık duyması, başını dinlemekten başka bir şey istememesi buna bağlanabilirdi; kamaraya girip de Daisy'nin getirdiği puroları, küçük halıyı, yazdığı notları görünce iyice sinirlenmişti. Elini yüreğine koyan herkes söylerdi bunu, insan ellisinden sonra kimseyi istemiyordu, kadınlara güzelsin demek ağır geliyordu; elli yaşındaki çoğu erkekler böyle derler ellerini yüreklerine koysalar.

Peki bu sabahki aşırı duygulanmasının, kendini tutamayıp ağlamasının nedeni neydi? Clarissa, ne düşünmüştü acaba? Belki de yüzüncü keredir, sersemin biri, demişti. Temelde kıskançlık yatıyordu, insanların bütün öbür tutkularından ağır basan kıskançlık, diye düşündü Peter Walsh çakısını ileri doğru uzatarak. Daisy son mektubunda Binbaşı Orde'la buluştuğunu yazmıştı, kıskandırmak için; onun elinde kalemi, ne yazsam da daha çok incitsem diye alnını karıştırarak düşünüşü gözlerinin önüne geldi; ama başarmıştı işte, sevinsindi; deliye dönmüştü Peter! Böyle alelacele İngiltere'ye gelerek avukatlarıyla görüşmesi, onunla evlenmek için değil onun başkasıyla evlenmesine engel olmak içindi. İçini kemiren buydu işte, Clarissa'yı dikişinin (elbise mi neydi?) başında görünce anlamıştı – ne kadar titiz, telaşsız, soğuktu, kendisini anlayamamıştı işte; durmadan sızlanan, gözü yaşlı bir eşekti Clarissa'nın gözünde. Çakısını kapatarak kadınlar, diye düşündü Peter Walsh, kadınlar ne anlarlar tutku denen nesneden?

Tutkunun erkekler için ne demek olduğunu bilmezler. Evet Clarissa bir buzul gibi soğuktu. Sedirde yanına oturmaktan, elini avucuna bırakmaktan, yanağına bir öpücük kondur-

maktan öteye gidemezdi- Yaya geçidine gelmişti. O sırada bir ses çarptı kulağına, cılız, titrek bir ses; bu güçsüz, başı sonu olmayan, cansız, tiz ve ses hiçbir yöne kaymadan dosdoğru göğe yükseliyor, insanlığın anlamını

ee um fah um so
foo swee too eem oo

diye dile getiriyordu, bu yaşı ve cinsiyeti olmayan ses topraktan fışkıran eski bir ırmağın sesiydi, Regent Parkı Metro Durağı'nın tam karşısında duran uzun, titrek bir gövdeden çıkıyordu, huni gibi bir gövde, paslı bir tulumba gibi, yaprakları gelmemecesine dökülmüş, rüzgârın dövdüğü dallarında uğuldayan

ee um fah um so
foo swee too eem oo,

diyerek yalpalayan, çatırdayan, sonsuz rüzgarda inildeyen bir ağaç gibi.

Çağlar boyunca-şu kaldırım daha bataklıkken, yaban domuzlarının, mamutların çağı boyunca bu yıpranmış kadın –çünkü eteklik giyiyordu– sağ elini açarak sol elini böğrüne koyarak öylece duruyor, aşkın şarkısını söylüyordu; milyonlarca yıldır süregelen aşkı anlatıyordu, hep egemen olan aşkı ve milyonlarca yıl önce şunca yüzyıldır ölü olan sevdiğini anlatıyordu; sevgilisi bir Mayıs günü yanıbaşında yürümüştü gelgör ki, yaz günleri kadar uzun, yıldız çiçeklerinin parıltısıyla yanan o çağların birinde ayrılıvermişlerdi birbirlerinden; tepeleri ölümün kocaman orağı biçmişti ve en sonunda bu kadın ağarmış, son derece yaşlanmış, artık bir buz külüne dönmüş başını toprağa dayıyor, son ışınların okşadığı tepelerdeki gömülme alanına mor fundalardan bir demet koymaları için Tanrılara yakarıyordu, çünkü evrenin son sayfası kapanacaktı o zaman.

Bu eski şarkı Regent Parkı Metro Durağı'nın karşısında yükselirken yeryüzü, yeşilliğini, çiçekliliğini sürdürüyordu, yine de böylesine aşınmış dudaklardan, yani topraktaki bir oyuktan, (üstelik çamur içinde, köklerin uzantılarıyla, birbirine dolanmış otlarla örülü) çıktığı halde köpüren, kaynayan, sonsuz çağların düğümlü köklerine, iskeletlerine, hazinelere sızan bu eski şarkı, kaldırımın üstünden Marylebone Yolu boyunca geçitler açıp aşağılara, Euston'a doğru akıyordu, geçtiği yerleri bitekleştirerek, ıslak bir iz bırakarak.

Bir zamanlar, ilk çağlardan bir Mayıs gününde sevgilisiyle nasıl yanyana yürüdüğünü, hatırlayan bu paslı tulumba, bir eli bozuk paralara açık, öbür eli böğründe duran bu ihtiyar, on milyon yıl sonra da burada olacak, çok eskiden bir Mayıs gününde şimdi denizin akıp gittiği yerde nasıl yürüdüğünü hatırlayacaktı; yanındakinin kim olduğu önemli değildi, bir erkekti, kendisini seven bir erkek. Ne var ki yüzyılların geçişi o eski Mayıs gününü bulandırmıştı; parlak renkli çiçekler ağarmış, gümüş kırağıyla kaplanmıştı; sevgilisine (şimdiki gibi) yalvardığı zaman "tatlı gözlerinle bak gözlerimin ta içine", kahverengi gözler, kara bıyıklar ya da güneş yanığı bir yüz görmüyordu artık, gözlerinin içine baktığı, o çok yaşlılara özgü kuş-tazeliğiyle "ver elini bana, usulca sıkayım" diye seslendiği; bir karaltı, bir bölge vardı önünde. (Peter Walsh taksiye atlarken birkaç kuruş sıkıştırdı zavallının avucuna.) "Görseler de ne olur?" diyordu kadın, yumruğu böğründeydi. parayı cebine indirirken gülümsedi, o anda bütün meraklı gözler ansızın siliniverdi, geçmiş kuşaklar silindi − kaldırım itişip kakışan İngiliz orta sınıfıyla doldu − ayaklar altında ezilecek, ıslanacak, sırsıklam edilecek o sonsuz ilkyazla yoğrulacak yapraklar gibi−

ee um fah um so
foo swee too eem oo

"Zavallı ihtiyarcık!" dedi Lucrezia Warren Smith.

Karşıya geçmek için beklerken, zavallıcık! dedi.

Yağmurlu bir gece oka? Babanız, ya da ne bileyim eski iyi günlerinizi bilen biri geçse - böyle çamurda dururken görse? Gece nerede yatıyor acaba?

Sevinçle, neredeyse coşkuyla, seslerin bükülmez sicimi bir kulübe bacasından çıkan duman gibi havaya yükseldi, tertemiz kayın ağaçlarından yukarı; mavi bir duman kümesi halinde en tepedeki yapraklara yayıldı. "Görseler de ne olur?"

Haftalardır mutsuz olduğu için olaylara başka anlamlar yüklüyordu; arasıra yoldan geçen temiz yüzlü, iyi yürekli kişileri durdurup "Mutsuzum" demek geliyordu içinden, yolda şarkı söyleyen bu ihtiyar kadın, her şeyin düzeleceğine inandırdı Lucrezia'yı. Sir William Bradshaw'a gidiyorlardı; adı bile hoş geliyor kulağa, hemen iyileştirecek Septimus'u. Şurada biracının arabası duruyordu işte, boz atların kuyrukları dimdikti, şurada da gazete ilanları. Ne saçma bir düştü mutsuzluk.

Mr. ve Mrs. Septimus Warren Smith karşıya geçtiler; bakışları kendilerine çekecek bir tuhaflık var mıydı üstlerinde? Yoldan geçen birinin aklına gelir miydi bu genç adamın dünyanın en büyük bildirisini yüreğinde gizli tuttuğu, sonra dünyanın en mutlu aynı zamanda da en mutsuz adamı olduğu akla gelir miydi hiç? Öbür insanlardan biraz daha yavaş yürüyorlardı belki de; erkeğin adımları kararsızdı; ayaklarını sürüyordu ama yıllardır haftanın herhangi bir iş gününde bu saatte West End'de bulunmamış bir memur için göğü gizlemekten, çevreyi incelemekten daha doğal ne olabilirdi? Sanki Portland Place'e gelmiş, aradığını evde bulamamıştı; her yanda şamdanlar, torbalar asılıydı ve bekçi kadın, uzun panjuru aralayarak bu bırakılmış, acayip görünüşlü koltuklara uzun ve tozlu ışınlar düşürüvermişti, buranın ne güzel bir yer olduğunu anlatıyordu gelenlere; ne güzel, diye düşü-

nüyordu Septimus, ama oldukça da acayip.

Görünüşünden memur olduğu sanılabilirdi ama öyle sıradan bir memur değil, çünkü kahverengi pabuç giymişti; aydın bir genç olduğu ellerinden, profilinden belliydi − köşeli, uzun burunlu, zeki, duygulu bir yüz, yalnız dudakları sarkıktı, gözleriyse (bütün gözler gibi) göz olmaktan öteye gidememişlerdi, koyu kahverengi ve iriydiler; kısacası kesin bir tanımı yapılamazdı; ilerde Purley'de bir ev bir de otomobil alırdı belki, ya da hayatı boyunca arka sokaklarda şimdiki gibi kirada otururdu, şu bildiğimiz yarı-aydın, kendi kendini yetiştirmiş, bütün eğitimi genel kitaplıklara, ünlü yazarlardan mektupla islenen bilgilere ve akşamları işten dönünce okunan kitaplara dayanan adamlardan biri.

İnsanların yatak odalarında, işyerlerinde, tarlalarda, Londra sokaklarında edindikleri yalnızlık gerektiren deneylere gelince, onlara da yabancı değildi; küçükken evden kaçmıştı, annesinin yüzünden; annesi çok yalancıydı; kahvaltıya belki ellinci keredir ellerini yıkamadan inmişti çünkü, çünkü Stroud'da bir şair için gelecek yoktu, küçük kızkardeşiyle gizlice anlaşarak Londra'ya kaçmıştı, saçmasapan bir not bırakmıştı giderken, hani büyük adamların yazdığı, sonradan onlar ün kazanınca herkesin okuduğu notlardan.

Londra, Smith adlı milyonlarca genci yutmuştu, anababaların Septimus gibi alışılmadık adlar takarak ayrıcalık kazandırmaya çalıştıkları gençlere de aldırdığı yoktu. Euston Yolu'nda otururken neler geçmişti başından, neler; iki yıl içinde pembe, kırışıksız bir yüze, çökük, düşmanca bir anlatım yükleyen deneyler. Ama bütün bu olanlara en gözlemci dostun söyleyeceği şeyler, bir sabah kapıyı açıp da serde yeni bir çiçeğin açmakta olduğunu gören bahçıvanın diyeceklerinden pek mi farklıydı sanki? Açtı işte; hırstan, ülkeden, tutkudan, yalnızlıktan, cesaretten, tembellikten güç alıp, boy attı, canım şu bildiğimiz tohumlar, dolanıp karışınca (Euston Yolu'nun

ötesinde bir odada) utangaçlık aşılayan, diline tutkunluk veren, kendini aşma isteğini kamçılayan, Waterloo Yolu'ndaki Shakespeare öğretmeni Miss Isabel Pole'a tutulmasına yol açan şeyler.

Keats'e benzemiyor mu? diye sorardı Miss Isabel Pole, ona *Anthony and Cleopatra*'yı nasıl sevdireceğini düşünürdü, kitaplarını ödünç verir, kâğıt parçalarına mektuplar karalardı; hayatta ancak bir kere tutuşturulabilecek cinsten korkusuz, elle tutulmaz, titrek kırmızı-altın aleviyle Miss Pole adına Anthony and Cleopatra adına, Waterloo Yolu adına yanan bir ince ateş yakmıştı içinde. Miss Isabel Pole'u çok güzel, inanılmayacak kadar zeki bulurdu; hep onu düşler, konuyu görmezlikten gelerek kırmızı kalemle düzeltmesine aldırmadan, şiirler yazardı ona; bir yaz akşamı bir alanda yeşil elbiseyle dolaştığını görmüştü. Bahçıvan kapıyı açıp içeri girecek olsa, Septimus'u gecenin bu saatinde yazarken, yazdıklarını yırtarken, sabahın saat üçünde büyük bir yapıtı bitirirken görse, "Açtı işte" derdi; sonra sokağa fırlardı Septimus, kiliseleri dolaşır, bir gün yemek yemeden bir gün deliler gibi içerek Shakespeare'i, Darwin'i, *The History of Civilization*'ı Bernard Shaw'u ezber ederdi.

Mr. Brewer bir şeylerin olacağını anlamıştı, Sibleys ve Arrowsmiths'in yöneticisi, emlakçı, alım-satım ve kira komisyoncusu Mr. Brewer, bir şeyler olacak mutlaka, diyordu, yanında çalışan gençlere baba gibi davranırdı, Smith'e çok güvenirdi; on-onbeş yıla kalmaz yan odadaki maroken koltuğa, tepe penceresinin tam altına kurulacaktı bu çocuk, dört bir yanında senet dosyaları olacak bir düşünün, "ama kendine bakarsa tabi", derdi Mr. Brewer, bu kadar çelimsiz olmasa, Septimus'a futbol oynamasını öğütlerdi, onu akşam yemeğine çağırırdı, aylığını da arttıracaktı; sırasını kolluyordu; derken Mr. Brewer'ın tasarılarını altüst eden bir olay patlak verdi, en usta gençlerini elinden aldı, gerçekten de Avrupa Savaşı'nın

sinsi, saldırgan parmakları sonunda Keres'i ayakta tutan alçı kalıbını kırdı, sardunya yataklarında bir delik açtı ve Mr. Brewer'ın Muswell Hill'deki konağında aşçının sinirlerini iyice bozdu.

Septimus ilk gönüllülerden biriydi. İngiltere onun gözünde Shakespeare'in oyunları, bir de yeşil elbisesiyle alanda dolaşan Miss Isabel Pole demekti; bunları kurtarmak için gidiyordu Fransa'ya. Siperlerde Mr. Brewer'in futbolla değiştirmesini öğüt verdiği özellikler bir anda değişiverdi; erkekleşti; rütbesi yükseldi; Evans adlı subayının ilgisini ve sevgisini kazandı. Evans'la ocak başında oynaşan köpek yavruları gibiydiler; biri kağıttan topla oynuyor, hırlıyor, iteliyor, arasıra da büyük köpeğin kulağını ısırıveriyordu; öbürü uykulu gözlerle ateşe bakıyor, ayağını kaldırıyor, dönüp hırlıyordu ama öfkelenmeden. Birbirlerinden ayrılamazlardı, mutlaka paylaşacaklar, kavga edecekler, tartışacaklardı. Evans (Lucrezia onu bir kerecik görmüştü, "sessiz bir adam"dı, iri yarı, kızıl saçlıydı, kadınların yanında eli ayağına dolaşırdı). Bırakışma'dan hemen önce İtalya'da öldüğünde, Septimus kendini koyuvermedi, dostluklarının sona erdiğine akıl erdirememiş, serinkanlı düşünebildiği için kutlamıştı kendisini. Demek Savaş'ın eğitici bir yanı vardı. Müthiş bir şeydi bu. Ne varsa öğrenmişti, dostluğu, Avrupa Savaşı'nı, ölümü yakından tanımıştı; rütbesi yükselmişti; üstelik otuzuna basmamıştı daha; yaşamını sürdürmekte kararlıydı. Düşündükleri doğru çıktı. Son bombalardan da sıyırdı yakasını. Onların patlayışını kayıtsız gözlerle izledi. Barış yapıldığında Milano'da kumandanlıktan aldığı konut belgesiyle bir otelde kalıyordu; avlusu, çanaklara dizilmiş çiçekleri, dışarıya sıralanmış masaları vardı otelin; otel sahibinin kızları şapka yaparlardı; bir akşam korkuya kapıldığında bu kızların en küçüğü olan Lucrezia'yla nişanlanmıştı.

Her şey olup bittikten, Bırakışma yürürlüğe girip ölüler

gömüldükten sonra, özellikle akşamları, korku bir şimşek gibi çıkıyordu içinde. Duygusuzlaşıyordu. İtalyan kızların şapka yaptıkları odanın kapısını açınca onları görebiliyor, işitebiliyordu; çanaklardaki boncuklara teller geçiriyorlardı, astarlık bezleri evirip çeviriyorlardı; masanın üstü tüylerle doluydu, pullarla, ipeklerle, kurdelelerle, makasların masaya değişinden çıkan gürültü duyulabiliyordu ama bir şey eksikti, duygusuzlaşmıştı. Yine de makas seslerinin, gülüşen kızların, dikilen şapkaların koruyucu bir yanı vardı; güven içindeydi burada, burası sığınağıydı. Ama bütün gece kalamazdı ya. Bazen sabah karanlığında yataktan fırlardı. Yatak çöküyordu, düşüyordu. Ah şu makaslardan, lamba ışığından, astarlık bezlerden hiç ayrılmasa! Küçük kıza, evlenme teklif etti, küçücük usta parmaklarını kaldırarak, "Bütün iş bunlarda", diyen neşeli, uçarı Lucrezia'ya; bu ellerin değdiği her şey canlanıyordu.

Birlikte yürürlerken Lucrezia, "En önemli giyim eşyası şapkadır", derdi. Her geçen şapkayı incelerdi, her paltoyu, her elbiseyi, kadınların duruşunu, yürüyüşünü. Kötü giyinmiş, aşırı süslenmiş, diye basardı damgayı, öfkelenmeden, iyi niyeti su götürmeyen bir ressamın modası geçmiş bir özentiyi telaşla başından savması gibi; öte yandan, elindeki ucuz kumaşa güzel bir biçim veren tezgahtar kıza sevgiyle bakar, onu hoşgörüyle eleştirmekten geri kalmazdı, arabasından inen sincap kürklü, inciler takmış bir Fransız kadınını uzman gözüyle incelerdi heyecanla.

"Ne güzel", diye mırıldanırdı, Septimus'u dürtüklerdi baksın diye Ama güzelliğin önüne bir duvar çekilmişti. Septimus'un tad alma duyusu bile (Lucrezia dondurmaya, çikolataya, tatlı şeylere bayılırdı) kalmamıştı. Bardağını küçük mermer masaya dayardı. Sokaktan geçenleri gözlerdi; mutlu görünüyorlardı, sokağın ortasında birikiyor, bağırıyor, gülüyor, hiç yüzünden kavga çıkarıyorlardı. Ne var ki, Septimus tad alamıyordu,

duygusuzlaşmıştı. Çayevinde masaların, gevezelik eden garsonların arasında her zamanki korku gelip çöreklenirdi yüreğine– duyularını yitirmişti. Sağduyusu çalışıyordu çalışmasına; sözgelimi Dante'yi okuyabiliyordu kolaylıkla ("Septimus, n'olur bırak şu kitabı," derdi karısı, *Inferno'yu* usulca kapayarak), toplama yapabiliyordu; beyninde en küçük bir aksaklık yoktu; demek dünyadaydı suç– yani duygularını yitirişinin suçu.

"İngilizler ne sessiz oluyorlar," derdi Lucrezia – sessizlikleri hoşuna giderdi. İngiliz erkeklerine saygısı vardı, Londra'yı görmek için can atıyordu, İngiliz atlarını, terzi elinden çıkma elbiseleri; evlenip Soho'ya yerleşmiş bir halasından orada dükkânların ne kadar güzel olduğunu duymuştu.

Newhaven'dan ayrılırlarken Septimus trenin penceresinden İngiltere'ye bakmış, belki de demişti, belki de dünya anlamsızdır.

Çalıştığı yerde önemli bir göreve geçmişti. Aldığı nişanlardan kıvanıyorlardı. "Sen kendine düşeni yaptın, şimdi sıra-", diye söze başlamıştı Mr. Brewer, arkasını getirememişti; coşmuştu. Tottenham Sarayı Yolu yakınlarında güzel bir eve yerleşmişlerdi.

O evde elini bir daha aldı Shakespeare'i. Çocukken kendinden geçerek okuduğu o güzelim İngilizce –*Anthony and Cleopatra*– kupkuru, yavan geliyordu artık, Shakespeare nasıl tiksiniyordu insanlardan –elbise giymekten, çocuk yapmaktan, ağzın ve midenin iğrençliğinden! Septimus şimdi anlayabiliyordu, sözcüklerin güzelliği altına gizlenen bildiriyi. Bir kuşağı süsleyip püsleyip kendinden bir sonraki kuşağa ilettiği bildiri, tiksinti, nefret ve umutsuzlukla doluydu. Dante de öyle, Aiskhylos da (çevirisi). Lucrezia masanın başında şapka yapıyordu. Mrs. Filmer'in dostları için saatlerce uğraşıyordu, saatlerce. Solgun, gizemli bir görünüşü vardı, zambak gibi, suda boğulmuş bir zambak gibi diye düşündü Septimus.

Lucrezia kollarını boynuna dolar, yanağını yanağına dayayarak, "İngilizler ne ağırkanlı oluyorlar", derdi.

Shakespeare erkek-kadın ilişkisini çok iğrenç buluyordu. Birleşme pis bir eylemdi baştan sona. Ne var ki, Septimus'un karısı çocuk istiyordu. Beş yıllık evliydiler.

Birlikte Kule'ye çıkmışlardı, Victoria ve Albert Müzelerine gitmişlerdi, kalabalıkta durup kralın, meclisi açışını izlemişlerdi. Sürüyle mağaza-şapkacılar, hazır elbiseciler, vitrinlerinde deri çantalar duran mağazalar; Lucrezia bakmaya doyamazdı. Bir oğlu olsa.

Septimus gibi bir oğlu olsun isterdi. Ama hiç kimse Septimus'a benzeyemezdi ki, hiç kimse onun kadar yumuşak, ağırbaşlı, akıllı olamazdı. Ben de okuyamaz mıyım Shakespeare'i? Shakespeare güç bir yazar mıdır? diye sorardı.

Böyle bir dünyaya çocuk nasıl getirilir? Acıyı ne hakla besleyebiliriz? Uzun sureli sevgilerden yoksun küçük duyguların ardına takılıp şuraya buraya sürüklenen bu zevk düşkünü hayvanların soyunu ne hakla sürdürebiliriz?

Çimenlerde sıçrayan, hoplayan bir kuşu gözlercesine, parmağını kıpırdatmaya cesaret edemeden onun kumaşları kesişini, biçişini gözlüyordu. Çünkü aslında (o istediği kadar anlamazlıktan gelsin), yalnızca yaşadıkları anın tadını arttıracak kadar bir incelik, bir bağlılık, bir sevecenlik vardır insanlarda. Sürüler halinde ava çıkarlar. Çölü tarar, haykırarak dalarlar bozkıra. Düşenlere dönüp bakmazlar bile. Yüzlerinde alçıdan maskeler vardır. Brewer'in boyalı bıyıkları, mercan kravat iğnesi, beyaz kayışı, taşkın duyguları gösterişli −oysa içi buz gibi soğuk, vıcık vıcık− sardunyaları Savaş'ta kavrulmuş, aşçısının sinirleri bozulmuş ya da Amelia Falanca'yı ele alalım; saat beş dedi mi çayı getirir, tepsiyi dolaştırır − sinsi, alaycı, iğrenç bir Harpi; ya kolalı yakalarından çirkef akan Tomlarla Bertie'lere ne demeli? Onların çırçıplak resimlerini çizmişti defterine; görmemişlerdi. Sokakta yük kamyonları hızla

geçiyordu yanından; gazete ilânları insanı ürperten haberlerle doluydu: erkekler madenlerde kıstırılmış, kadınlar diri diri yanmış; bir keresinde halkı eğlendirmek amacıyla zavallı bir deli sürüsü kullanılmıştı (halk kahkahayla gülüyordu); zavallılar başlarını usulca eğerek, gülümseyerek Tottenham Sarayı Yolu'nda yanından geçmişlerdi, özür diler gibiydiler ama yüksekten bakıyor, umutsuz bir yası açığa vuruyorlardı.

Karısı ağlıyordu ve Septimus hiçbir şey duymuyordu; yalnız onun derin, sessiz, umutsuz hıçkırıklarını her işittiğinde uçuruma biraz daha gömülüyordu, o kadar.

Düşünmeden, yapmacıklığını kendisinin de bildiği acıklı bir tavırla başını elleri arasına aldı. Artık bırakmıştı kendini; artık onlar kendisine yardım etmekle görevliydiler. Birilerine haber yollayacaklar. Kendinden geçti.

Septimus'u hiçbir şey kendine getiremezdi. Lucrezia onu yatağa yatırdı. Doktor çağırdı −Mrs. Filmer'in doktoru Dr. Holmes'u. Dr. Holmes Septimus'a baktı. Hiçbir şeyi yok, dedi. Oohh neyse! Ne ince, ne iyi bir adam, diye düşündü Lucrezia. Ben böyle durumlarda Music Hall'a giderim, dedi Dr. Holmes, karımla bir gün tatil yaparız, gider golf oynarım. Yatarken bir bardak suda eritilmiş iki bromür tableti içsin, bir denesin bakalım. Dr. Holmes duvara vurarak, bu eski Bloomsbury evlerinde ne güzel aynalık tahtaları vardır, dedi, ama sahipleri akılsızlık edip üstlerine duvar kâğıdı geçirirler. Daha geçen gün bir hastayı yoklarken, Sir Falanca, Belford Alanı'nda otu-

rur-

Denecek hiçbir şey yoktu artık; hasta değil demek, yalnız insan yaradılışı bir günahından ötürü ölüm cezası vermişti kendisine duygularını yitirdiği için. Evans öldürüldüğünde aldırmamıştı; en büyük suçu buydu işte; yalnız öbür suçlar da başlarını kaldırıyorlar, sabahın erken saatlerinde yatağın demirleri arasından parmaklarını sallıyor, alay ediyor, gü-

lüyorlardı; alçalışının bilincine vararak yatan aşağılık yaratığa gülüyorlardı, sevmediği halde nasıl evlenebilmişti Lucrezia'yla; düpedüz yalan söylemişti; kandırmıştı; Miss Isabel Pole'un onurunu kırmıştı, bayağılık belirtileriyle öylesine dolup taşıyordu ki, yolda kadınlar yüzüne bakınca titriyorlardı. Böylesine adi bir yaratığa insan yaradılışının vereceği tek ceza ölümdü.

Dr. Holmes bir daha geldi. İri, pembe-beyaz, yakışıklıydı; ayakkabılarındaki tozu hafifçe silerek, aynaya bakarak hepsini bir yana itiverdi – başağrılarını, uykusuzluğu, korkuları, düşleri – sinirlilik belirtileri, başka bir şey değil, dedi. Kendisi onbir buçuk stone'dan aşağı biraz düşecek olsa, kahvaltıda bir tabak yulaf lapası daha isterdi. (Lucrezia lâpa pişirmeyi öğrenecekti.) Yani, diye devam etti, sağlığımız çoğu kere kendi elimizdedir. Başka şeylerle ilgilenin, bir tutkunuz olsun. Shakespeare'i açtı- *Anthony and Cleopatra*'ya; Shakespeare'i bir yana itti. Herhangi bir tutku canım dedi Dr. Holmes, çünkü kendisi bunca sağlam olmasını (çalışma konusunda her Londralıyla boy ölçüşebilirdi) hastalarından antika eşyaya ayırdığı zamana borçlu değil miydi? Hem Mrs. Warren Smith içtenliğini hoş görsün, başındaki o ne güzel taraktı öyle!

Allahın belası herif bir daha gelince Septimus onun yüzünü görmek istemedi. Öyle mi? dedi. Dr. Holmes tatlı tatlı gülerek. Ufak-tefek, şirin bir kadın olan Mrs. Smith'i hafifçe itmek zorunda kaldı kocasının odasına girebilmek için.

Hastanın yatağına oturarak, "Demek korkuyorsun, ha", dedi tatlı tatlı. Kendini öldürmekten söz açmıştı karısına; güzel kadın doğrusu, ecnebi değil mi? İngiliz kocalar hakkında ne tuhaf şeyler düşünecekti kimbilir. Kocalık görevleri diye bir şey vardı, değil mi? Öyle boyuna yatacağına bir şeyler yapsa daha iyi olmaz mıydı?

Kırk yıllık deneyi vardı; Septimus inansındı-hasta falan değildi. Dr. Holmes bir daha gelişinde onu ayakta bulacağını

umuyordu; karısı da üzülmeyecekti artık.

Kısacası insan yaradılışı −burun delikleri kan kırmızı o canavar− bırakmıyordu peşini. Holmes bırakmıyordu peşini. Dr. Holmes gün sektirmeden geliyordu. Bir tökezleyecek ol, diye yazdı Septimus bir kartın arkasına, bir tökezleyecek ol, insan yaradılışı peşini bırakmaz artık. Holmes peşini bırakmaz. Tek kurtulma çaresi ona haber vermeden sıvışmaktı: İtalya'ya, nereye olursa, Dr. Holmes'in erişemeyeceği bir yer olsun da.

Gelgelelim karısı anlamıyordu ki. Dr. Holmes çok kibar bir adamdı. Septimus'la nasıl ilgileniyordu. Tek amacım size yardım etmek, diyordu. Dört çocuğu varmış; beni çaya çağırdı, dedi Lucrezia Septimus'a.

Demek bir başına bırakılmıştı. Kendini öldür, kendini öldür, diye haykırıyordu evren; bizim hatırımız için. Ama onların hatırı için neden öldürsündü kendini? Yemekler güzeldi, güneş sıcaktı; sonra kendini öldürmeye nasıl girişirdi insan, bıçakla mı, −ne kötü, her yan kana bulanır− yoksa havagazını açarak mı? Çok güçsüzdü; elini bile kaldıramıyordu. Üstelik şimdi ölmek üzere olan biri gibi yalnız, lanetlenmiş, bir başına bırakılmış olmasında dine bağlıların tadamayacağı bir özgürlük, bir lüks, görkem dolu bir ıssızlık buluyordu. Holmes kazanmıştı tabii; burun delikleri kırmızı canavar kazanmıştı. Ama Holmes bile, dünyanın ucunda yiten bu son kalıntıya, ardındaki yerleşme bölgelerine bakan, dünyanın kıyısında boğulmuş bir denizci gibi yatan bu sürgüne dokunamazdı.

Tam o sırada (karısı alışverişe çıkmıştı ki) büyük gerçeğe erdi. Bölmenin öte yanından bir ses duyuldu. Evans konuşuyordu. Yanında ölüler vardı.

"Evans, Evans!" diye haykırdı.

Mr. Smith kendi kendine konuşuyordu; hizmetçi kız, Agnes, mutfaktaki Mrs. Filmer'a seslendi. "Evans, Evans!" demişti tepsiyi götürdüğünde. Kız korkudan yerinden fırlamıştı.

Koşarak inmişti merdivenlerden.

Derken Lucrezia elinde çiçeklerle girdi içeri; odayı geçip gülleri bir vazoya, güneş ışınlarının dimdik vurduğu bir vazoya koydu, sonra gülerek, sıçrayarak dolandı odada.

Sokaktaki yoksul bir adamdan almak zorunda kalmıştı gülleri. Ne yazık ki, dedi gülleri düzenlerken, ölmek üzereler.

Demek bir adam vardı dışarda; Evans herhalde; ve Lucrezia'nın yarı-ölü dediği bu gülleri Yunan kırlarından toplamıştı o. İletişim sağlık getirir; iletişim mutluluk getirir. İletişim, diye mırıldandı.

"Ne diyorsun, Septimus" diye sordu karısı, korkudan çıldıracaktı; yine kendi kendine konuşuyordu işte.

Agnes'i koşturup Dr. Holmes'i çağırttı. Kocası çıldırmıştı. Kendisini tanıyamıyordu.

"Canavar! Canavar!" diye haykırdı Septimus, insan yaradılışının yani Dr. Holmes'in odaya girdiğini görünce.

Dr. Holmes dünyanın en tatlı sesiyle, "Ne oluyor bakalım" dedi. "Karını korkutmak için saçmalamaya mı başladın yine?" Onu uyutacak bir ilaç verecekti. Zenginseler buyursun gitsinlerdi Harley Sokağı'na, odayı alaycı gözlerle süzdü; her zamanki kibarlığını bırakarak bana güveniniz yoksa, dedi.

Saat tam onikiydi; çanının sesi Londra'nın kuzey kesimine doğru sürüklenen Big Ben'e göre tam oniki; bu ses öteki saatlerinkine karışıyor bulutlara, duman kıvrımlarına inceliğini katıyor, ta tepelerde martıların orada ölüp gidiyordu – Clarissa Dalloway yeşil elbisesini yatağının üstüne koyarken, Warren Smith'ler Harley Sokağı'na doğru yürürlerken, saat onikiyi çaldı. Onikideydi randevuları. Herhalde, diye düşündü Lucrezia, önünde gri bir otomobil duran şu evdir William Bradshaw'unki. (Kurşundan halkalar havada eridi.)

Gerçekten de Sir William, Brandshaw'un otomobiliydi; basık, güçlü, gri bir araba, camına sahibinin adının başharfleri

içiçe geçirilerek kazınmış; kraliyet armasının bu korkunç yardakçıya, bu bilim papazına aykırılığını ortaya koymak istercesine; otomobil gri olduğundan, ağırbaşlı görkemine uysun diye gri kürkler, gümüş grisi halılarla donanmıştı; sayın leydi, doktor beyi beklerken ısınsınlar. Çünkü Sir William, sık sık altmış mil ya da çok daha fazla yol aşarak, hakkıyla istediği yüksek bakım ücretini verebilecek güçteki zengin hastalarını yoklardı yazlıktaki evlerinde. Sayın leydi de dizlerine kürkler sararak bir saat, bazan bir saatten çok beklerdi kendilerini; arkasına yaslanır, arasıra hastayı, arasıra da ne yapsın, kendilerini her türlü değişimden, geçim sıkıntısından koruyan altın duvarının yükselişini, kocasını beklediği süre içinde boyuna yükseldiğini (sıkıntılara yiğitçe karşı koymuştu; birlikte ne güçlüklere göğüs germişlerdi), neyse ki şimdi durgun bir okyanusa varmıştı, yalnızca tatlı kokulu rüzgârlar esiyordu çevresinde; sayılıyor, beğeniliyor, kıskanılıyordu, sahip olmak istediği şeylerin tümüne erişmişti hemen hemen; ne var ki şişmanlığı canını sıkıyordu. Her Perşembe, meslektaşlara verilen akşam yemekleri; arasıra bir mağazanın açılış töreninde kurdeleyi kesmek; Saray çevresini hoşnut etmek; işi gittikçe artan kocasıyla başbaşa kalamıyordu yazık; oğlu başarılı bir öğrenciydi Eton'da; bir de kızı olsaydı keşke; çeşitli merakları vardı; çocuk sağlığı; eski saralıların bakımı, bir de fotoğrafçılık, öyle ki bir kilise yapılsa ya da yıkılsa hemen kayyuma rüşvet verir, anahtarı aldığı gibi profesyonellerinkinden güç ayırdedilen fotoğraflar çekerdi, bunları düşünürdü işte.

Sir William da genç sayılmazdı artık. Çok çalışmış, kendi yeteneğinden başka hiçbir şeye dayanmadan (bir dükkâncının oğluydu) bugünkü duruma gelmişti; mesleğini severdi; törenlerde hayranlık toplar, güzel konuşurdu – bütün bunlardan ötürü şövalye olduğunda, ağır, bitkin bir bakış gelmişti yüzüne (hastaların ardı arkası kesilmiyor, mesleğine özgü sorum-

luluklar, ayrıcalıklar altında eziliyordu), buna bitkinlik ve beyaz saçlar da eklenince görünümündeki soyluluk büsbütün artıyor, yalnız "sinir hastalıklarındaki uzmanlığı"yla değiş şaşırtıcı ustalığının, yanılmak bilmeyen teşhisinin yanısıra insancıllığı, yumuşaklığı, insanları anlamasıyla da ünleniyordu. Odasına girdikleri anda (adları Warren Smith'miş) gözü adama gitmişti; ağır bir hastayla karşı karşıyaydı, anlamıştı. Tam bir çöküntü – fiziksel ve ruhsal bir çöküntü tam anlamıyla, ileri bir dönemin bütün belirtilerini taşıyor, diye özetleyiverdi iki-üç dakikada (pembe bir kartın üstüne soruların karşılıklarını yazarak, usulca mırıldanıyordu.)

Dr. Holmes ne zamandan beri bakıyordu?

Altı haftadır.

Bromür vermiş miydi hiç? Bir şeyi yok mu dedi? Yaa (ah bu pratisyenler, diye düşündü Sir William. Vaktinin yarısı onların yanlışlarını düzeltmekle geçiyordu; bazıları da düzelmiyordu.)

"Demek Savaş'ta büyük yararlık gösterdin?"

Hasta, sorarcasına yineledi "savaş" sözcüğünü.

Simgesel bir öz taşıyan sözcüklere anlamlar katıyor. Bu önemli belirtiyi karta geçirmeli.

"Savaş mı?" diye sordu hasta. Okul çocuklarının barutla eğlenmeleri- Avrupa Savaşı. Büyük yararlık mı göstermişti? Unutmuştu. Ama Savaş'ta yenilmişti aslında.

"Evet, çok büyük başarı gösterdi" diye atıldı Lucrezia, "rütbesi büyüdü."

Mr. Brewer'in yazdığı övgü dolu mektuba bakarak, "İşinde de çok güveniyorlar sana, öyle mi? diye mırıldandı Sir William, "Yani bir derdin, para sıkıntın falan yok?"

Büyük bir suç işlemiş, insan yaradılışı tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştı.

"Ben-Ben" diye söze başladı, "Bir suç işledim."

"Hiçbir suçu yok" diye atıldı Lucrezia. Mr. Smith beklerse,

dedi Sir William, yan odada biraz konuşacaktı Mrs. Smith'le. Kocası çok ağır bir hastalığa tutulmuştu. Kendini öldüreceğini mi söylüyordu?

Evet, evet, diye haykırdı Lucrezia. Ama ciddi değil mi? Tabii değildi. Tek çıkar yol dinlenmektir, dedi Sir William, dinlenmek, dinlenmek, dinlenmek, yatıp uzun bir süre dinlenmek. Yazlıkta, kendi işlettiği güzel bir bakımevi vardı; orada çok iyi bakılırdı kocasına. Benden ayrılacak mı? diye sordu Lucrezia. Ne yazık ki öyle; sevdiklerimiz hastalanınca yanlarında olmamız iyi değildir bizim için. Ama deli değildi, değil mi? Sir William ben deli kelimesini hiç kullanmam, dedi, "ölçme yetisinin yokluğu" deyimini kullanırım. Ne var ki kocası doktorları sevmiyordu. Oraya gitmezdi. Sir William kibarca durumu özetledi. Kendini öldüreceğini söylemişti. Başka yol yoktu. Hukuki bir durumdu bu. Yazlıkta güzel bir bakımevinde yatağa uzanır, dinlenirdi. Hastabakıcılar da çok iyi insanlardı. Sir William haftada bir yoklardı onu. Mrs. Warren Smith'in başka soracağı yoksa −hastalarını hiç sıkıştırmazdı− kocasının yanına gideceklerdi. Yok, başka soracağı yoktu Sir William'a.

İnsanların en yücelmişinin yanına döndüler: yargıçlarının karşısında duran suçluya; dorukta yatar kurbana, sürgüne; boğulmuş denizciye; sonsuzluğa övgü yazan ozana; hayattan ölüme geçen Tanrı'ya; tepe penceresinin altındaki koltukta, Lady Bradshaw'un Saray giysileriyle çekilmiş bir fotoğrafına bakan ve güzellikle ilgili bildiriler geveleyen Septimus Warren Smith'in yanına.

"Biz konuşacağımızı konuştuk" dedi Sir William.

"Senin çok, çok hasta olduğunu söyledi" diye haykırdı Luczeriza.

"Bir bakımevine gitmeni kararlaştırdık" dedi Sir William:

Septimus alaycı bir sesle, "Holmes'un bakımevlerinden birine mi?" diye sordu.

Tatsız bir izlenim uyandırıyordu bu genç. Çünkü babası esnaf olan Sir William'ın, iyi ailelere ve giyime doğal bir düşkünlüğü vardı, kılıksızlık karşısında öfkelenirdi; sonra Sir William, okumaya yeterince zaman ayıramadığı için, odasına dalan, meslekleri gereği en önemli yetilerini durmamacasına zorlayan, doktorların aydın kişiler olmadıklarını çıtlatan kültürlülere çok daha derin bir kin beslerdi.

"Benim özel bakımevlerinden biri Mr. Warren Smith" dedi, "Size dinlenmeyi öğreteceğiz orada."

Hem bir şey daha vardı.

Mr. Warren Smith, sağlığı yerindeyken, karısını korkutacak en son adamdı, emindi bundan. Oysa bakın, kendini öldürmekten söz açıyordu.

"Hepimiz zaman zaman çöküntülere uğrarız" dedi Sir William.

Bir düşmeyegör, diye yineledi Septimus kendi kendine, insan yaradılışı peşini bırakmaz artık. Holmes ile Bradshaw peşini bırakmazlar. Çölü tararlar. Haykırarak dalarlar bozkıra. Çarklar, işkence araçları uygulanır. İnsan yaradılışı acıma bilmez.

"Bazı itilerin etkisine giriyor demek arasıra, ha?" diye sordu Sir William, kalemin ucunu pembe bir karta dayadı.

Bu beni ilgilendirir, dedi Septimus.

"Hiç kimse yalnız kendisi için yaşamaz" dedi Sir William, Saray giysileri içindeki karısının fotoğrafına bakarak.

"Hem önünüzde parlak bir meslek hayatı uzanıyor" dedi Sir William. Mr. Brewer'ın mektubu masanın üstündeydi işte. "Son derece parlak bir meslek hayatı."

Söylese miydi? Bir anlayış birliği kursa? Bırakırlar mıydı Holmes ile Bradshaw yakasını?

"Ben-Ben" diye kekeledi.

Ama suçu neydi? Hatırlayamıyordu.

"Evet?" diye yüreklendirirdi genellikle Sir William (ne var

ki geç kalıyordu.)

Sevgi, ağaçlar, suç diye bir şey yok-bildirisi neydi?

Hatırlayamıyordu.

"Şey-Ben-" diye kekeledi Septimus.

"Elinizden geldiğince az düşünün kendiniz üstüne" dedi Sir William kibarca. Aslında ortalıkta dolaşmamalı bu adam.

Kendisine soracak başka soruları var mıydı? Sir William gerekli bütün hazırlıkları yapacak, (Lucrezia'nın kulağına fısıldadı) akşam saat beş-altı sularında sonucu bildirecekti.

"Siz her şeyi bana bırakın" dedi; artık gidebilirlerdi isterlerse.

Hiç böylesine acı çekmemişti Lucrezia! Yardım istemiş; çağrısına kimse koşmamıştı! Umduklarını bulamamışlardı! Sir William iyi bir insan değildi.

Bu otomobil pahalıya oturuyordur ona, dedi Septimus sokağa çıktıklarında.

Lucrezia onun koluna sarıldı. Bir başlarına bırakılmışlardı.

Ama daha ne isteyebilirdi ki?

Hastalarına tam kırkbeş dakika ayırıyordu; Hem sonra bizim bilemediğimiz bir sürü şeyi kapsayan −sinir sistemi, insan beyni falan− ve titizliğe dayanan bu bilim dalında bir doktor ölçme yetisini yitirirse, bitmiş sayılırdı. Sağlam olmalıyız; sağlıksa ölçüye dayanır; bu yüzden biri gelip de İsa olduğunu (çok sık rastlanan bir kuruntu), bir bildiri taşıdığını, çoğu bunu ileri sürer zaten, kendini öldürmeyi düşündüğünü, çoğu düşünür zaten, söylerse, ölçüye başvurursunuz; yatakta dinlenmeyi öğütlersiniz; odana çekil dinlen, huzur ve dinlenme; arkadaşsız, kitapsız, bildirisiz başını dinle biraz; altı aylık bir dinlenme dönemi, sonunda yedibuçuk *stone* çeken bir hasta, bakarsınız oniki *stone* oluverir.

Ölçü, kutsal ölçme yetisi; Sir William'ın hastanelere koşarak,

alabalık yakalayarak, Harley Sokağı'nda oturan ve kendisi de alabalık yakalayan ve profesyonellerinkinden güç ayırdedilir fotoğraflar çeken Lady Bradshaw'dan bir oğul peydahlayarak uğruna kurbanlar adadığı Tanrıça Ölçü'ye taparken, yalnız benliği rahata kavuşmakla kalmıyor, İngiltere'yi de rahata kavuşturuyordu; ülkenin delilerini kapatıyor, doğumu yasaklıyor, umutsuzluğu cezalandırıyor, hastaların kendi kişisel görüşlerini sürdürmelerine olanak vermiyordu ta ki onlar da −erkekseler kendisinin, kadınsalar Lady Bradshaw'un (eşi iş işler, örgü örer, yedi geceden dördünü evde oğlunun yanıbaşında geçirirdi) ölçme yetisini benimsesinler; bundan ötürü sayıyordu onu meslekdaşları, astları ondan çekiniyor, bu arada hastalarının dostları ve akrabaları, dünyanın sonu ve Tanrı'nın doğuşu hakkında kehanetlerde bulunan dişi ve erkek İsaları yatakta süt içmeye zorladığı için ona büyük bağlılık duyuyorlardı; bu tür olaylardaki otuz yıllık deneyiyle, yanılmaz içgüdüsüyle koca Sir William; şu akla yakın, bu değil; hep kendi kişisel ölçüleri.

Ama Ölçü'nün daha az güleç, daha ürkünç bir ablası vardır şu anda bile Hindistan'ın sıcak kumlarında, Afrika'nın çamurunda batağında, Londra'nın dış mahallelerinde, kısaca iklimin ya da şeytanın insanları inanmamaya, kendisinden yan çizmeye kışkırttığı yerlerde işe girişen − şu anda bile tapınakları yıkmaya, putları parçalamaya, hepsinin yerine kendi asık suratını yerleştirmeye çabalayan bir Tanrıça. Bu Tanrıça'nın öz adı, Yola-Getirme'dir. Dine-Döndürme'dir ve zavallıların istemleriyle beslenir; gözboyamaya, zor kullanmaya bayılır, kendi çizgilerinin halkın yüzünde yansımasına bakmaya doyamaz. Bakarsınız Hyde Park'ta bir kürsüye çıkmış söylev veriyor; beyazlara bürünmüş, başı önünde, kardeşlik sevgisi kılığında geçiyor fabrikalardan ve millet meclislerinden yardım elini uzatıyor ama aslında baskı peşindedir; yoluna çıkan dik kafalıları, hoşnutsuzlukları kabaca iter bir yana;

ışıklarını kendisinin gözlerinden alan uysal kişileri bol bol kutsar. Bu Tanrıça da (diye düşündü Lucrezia Warren Smith), Sir William'ın yüreğinde bir yer tutmuştur mutlaka; gizli de olsa, çoğu kere gizlidir zaten, sevimli bir kılığa girmiştir; saygıdeğer bir ad edinmiştir; sevgi, ödev, özveri gibi. Nasıl durmadan çalışırdı Sir William-yardım kampanyaları açayım diye uğraşır, devrimleri yayar, demeklerin kurulmasına önayak olurdu! Ama o titiz Tanrıça, kanı tuğlaya yeğ tutar ve ustaca kemirir insan istencini. Lady Bradshaw sözgelimi. Onbeş yıl olmuştu boyun eğeli. Nasıl olduğunu tamtamına söyleyemezsiniz; ne bir olaya ne de bir tartışmaya bağlıydı; yalnız usulca su alan bir gemi gibi kişisel istenci kocasınınkine karışmıştı. Gülümseyişi tatlı, oyun eşiği çabuktu; Harley Sokağı'nda akşam yemeği −sekiz-dokuz kap yemek fakülteden on-onbeş dost da gelince, sessiz ve soylu bir hava içinde geçerdi. Yalnız gece ilerledikçe, çok hafif bir durgunluk ya da belki bir tedirginlik, bir seğirme, bir kekeleme, bir sendeleme, genel bir şaşkınlık, dile acı gelen gerçeği birden açığa vuruverdi-evet yalan söylüyordu zavallı kadıncağız. Çok eskiden gönlünce alabalık yakaladığı olmuştu; oysa şimdi kocasının gözlerini bürüyen hırsı doyurmaya hazır, ezilip büzülüyor, kesiyor, buduyor, geri çekilerek gözlerini kısıyordu, böylece gecenin neden tatsız geçtiğini iyice anlamadan, başlara çöken ağırlığı çözemeden (belki de meslekle ilgili konuşmalara ya da Lady Bradshaw'un deyimiyle "hayatı kendisine değil hastalarına ait olan" büyük bir doktorun duyduğu yorgunluğa bağlanabilirdi), tatsızlaşırdı gece ve saat onu vurduğu zaman konukları, Harley Sokağı'nın havasını keyifle içlerine çekerlerdi; oysa hastaları bu rahattan da yoksundular.

Duvarlarında resimler asılı gri bir odada, camı buzlu bir tepe penceresinin altında ve değerli eşyalar arasında, işledikleri suçların derecesini öğrenirlerdi; koltuklara çöker, Sir William'ın yararlansınlar diye yaptığı tuhaf kol hareketlerini

−kollarını açışını, çabucak kalçasına getirişini− gözlerlerdi; bu hareket Sir William'ın kaslarına söz geçirebildiğini, hastalarınsa bunu başaramadıklarını gösterirdi. Kimi güçsüzler boşalırlardı o anda, hıçkırarak ağlar, boyun eğerlerdi; ötekiler nereden estiği belli olmayan bir delilik rüzgârının etkisiyle Sir William'ın yüzüne kahrolası bir madrabaz olduğunu haykırırlardı; daha da ileri gider, hayatın anlamını tartışırlardı. Neden yaşıyorlardı sanki? Sir William hayatın güzel olduğunu söylerdi onlara. Tabii, Lady Bradshaw devekuşu tüyleri içinde duruyordu şöminenin üstünde; gelirine gelince yılda üç bin sterlin'i buluyordu. Ama hayat bize cömert davranmamış, diye karşılık verirlerdi. Kabul ediyordu Sir William. Onlar ölçme yetisinden yoksundular. Hem belki de Tanrı falan yoktur. Sir William yani? Yanılıyorlardı. Sir William'ın Surrey'de bir dostu vardı, doğrusunu söylemek gerekirse insana çok güç bir şey kazandırıyorlardı orada: ölçme yetisi. Hem sonra aile bağış, onur, cesaret, parlak bir meslek gibi değer ölçüleri vardı. Sir William, bütün bu sayılanların kararlı bir savunucusuydu. Bu ölçüler aksayacak olursa, polisi çağırırdı, yardıma, toplumun sağlığı söz konusuydu; Surrey'de görülen bu toplum-dışı davranışların, ki çoğunluk sütübozukluktan ileri geliyordu, denetim altında bulundurulması gerektiğini serinkanlılıkla belirtirdi. O zaman işte, direneni ezmek, başkalarının kutsal sığınağında silinmez bir imge bırakmak tutkusunu besleyen Tanrıça, hemen çıkardı deliğinden, tahtına kuruluverirdi. Çıplaklar, koruyucusuzlar, yorgunlar, dostsuzlar, Sir William'ın isteminin damgasını yerlerdi. Saldırırdı Sir William, yutardı insanları odalara kapatırdı. İnsanseverlikle kararlılığı böylesine birleştirebilmesi, kurbanlarının yakınlarının gözünde büyümesini sağlardı.

Gelgelelim Harley Sokağı boyunca yürüyen Lucrezia Smith, bu adamı sevmediğini haykırıyordu.

Harley Sokağı'nın saatleri, parçalayarak, ayırarak, bölerek,

ufalayarak Haziran sabahını kemiriyor, boyun eğmeyi öğütlüyor, yetke'yi yüceltiyor, bir ağızdan ölçme yetisi'nin üstünlüğünü belirtiyorlardı; sonunda, zaman yığını öylesine azaldı ki Oxford Sokağı'nda bir dükkânın önündeki esnaf, saat, sevinçle, olanca kardeşlik duygularıyla coşarak, Messrs Rigby ile Lowndes, bu haberi hiçbir ücret istemeden bildirmekle onur duyarlar dercesine birbuçuğu çaldı.

Yukarı bakınca, adlarının her harfi bir saat simgesiymiş gibi geliyordu insana; Rigby ile Lowndes'a Greenwich'e göre saat ayarını verdikleri için bilmeden teşekkür ediyordunuz; bu yüzden de (diye düşündü vitrinin önünde duraklayan Hugh Whitbread) Rigby ile Lowndes çoraplarından, ya da pabuçlarından alıyordunuz ister istemez. Düşüncelere dalmıştı. Alışkındı. Derine inmez, yüzeydekilerle ilgilenirdi: ölü dillerle, yaşayan dillerle İstanbul'daki, Paris'teki, Roma'daki hayatla, ata binmekle, tenisle; hepsini bilirdi. Kıskanç kimseler, ipek çorap ve golf pantolon giydiğini, Buckingham Sarayı'nda kimsenin akıl erdiremediği bir çeşit bekçilik görevi yaptığını söylüyorlardı. Ne olursa olsun başarılıydı işinde. Elli-beş yıldır İngiliz toplumunun kaymak tabakasındandı. Başbakanlar tanımıştı. Saray'a bağlılığı herkesçe bilinirdi. Zamanın önemli akımlarında büyük bir yeri yoksa da, önemli bir görevin başında değilse de bir-iki ufak devrim yapmıştı ya; bir kere genel sığınakları geliştirmişti; sonra Norfolk'taki baykuşların korunması sorununu ele almıştı; hizmetçiler de çok şey borçluydular ona; Times'ın mektuplar sayfasının sonunda halkı yardım kampanyasına katılmaya çağıran, çöplerin örtülmesi ya da kaldırılması, sigaradan vazgeçilmesi ve parklardaki ahlak-dışı davranışlara bir son verilmesi için önerilerde bulunan biri olarak adı saygı uyandırıyordu.

Bir an duraladı (o sırada saat buçuğu vurmuştu); vitrindeki çorapları, pabuçları incelerken güvenli tumturaklıydı duruşu; tertemiz, önemli bir görünüşü vardı, sanki dünyaya belli bir

yükseklikten bakıyor, giyinişiyle bunu anlatmak istiyordu; yine de yakışıklılığın, zenginliğin ve sağlamlığın gereklerine uyar, şart olmasa bile ufak centilmenlik fırsatlarını, modası geçmiş törenleri hiç kaçırmazdı; davranışına özellik katardı bunlar; bunlarla hatırlardınız onu, bu özelliklerine öykünürdünüz, sözgelimi yirmi yıldır tanıdığı Lady Bruton'un evine yemeğe giderken çiçek götürmeyi bir kerecik bile unutmamıştı, kimbilir kaç kere elindeki karanfilleri ona uzatmış, Lady Bruton'un sekreteri Miss Brush'a Güney Afrika'daki erkek kardeşinden haber sormuştu; Miss Brush dişilikten bütün bütüne yoksundu yine de bu soruya öylesine içerliyordu ki, altı yıldır Portsmouth'da dikiş tutturamayan kardeşi için "Teşekkür ederim" diyordu, "İşleri iyi gidiyor Güney Afrika'da".

Lady Bruton, Richard Dalloway'i yeğ tutuyordu tabii; o sırada Richard da geldi; kapıda karşılaştılar.

Lady Bruton Richard Dalloway'i yeğ tutuyordu tabii. Onun kumaşı başkaydı. Ama zavallı Hugh'cuğuna takılmalarına izin vermezdi. Bir keresinde gösterdiği inceliği unutamıyordu − büyük incelik göstermişti− şimdi olayı tamtamına hatırlayamıyordu ama-büyük incelik göstermişti. Aman canım ikisinin arasında çok da önemli bir ayrım yapılamaz zaten. İnsanları önce parça parça algılayıp sonra bütünlemekten bir tad almazdı Clarissa Dalloway gibi; hele altmışiki yaşından sonra. Her zamanki sert gülümseyişle Hugh'nun elindeki karanfilleri aldı. Başka gelecek yok, dedi. Aslında kandırmış, iş için çağırmıştı onları, akıl danışacaktı−

"Önce yemeğimizi yiyelim" dedi.

Böylece açılıp kapanan kapılar arasında beyaz başlıklı hizmetçilerle, pek gerekli sayılmayan yine de Mayfair'li ev hanımlarının göz boyamak, ya da bir gizem duygusu uyandırmak için saat bir-buçukla iki arası yanlarından eksik edemedikleri özel hizmetçilerin sessiz ve zarif geçit töreni

başladı; bu saatlerde geliş gidiş bir el işaretiyle durur ve onun yerine bir düş havası sarar ortalığı – yemek bedavadır; sonra sofra kristallerle, gümüşlerle, küçük tablalarla, kırmızı yemiş tabaklarıyla, açılır, yanık bir krema tabakası kalkan balığını örter; kâselerde parçalanmış piliçler yüzer; şömineden renkli ve sevimsiz bir ateş yükselir; şarapla kahveden sonra (ikisi de bedavadır) dalgın gözlerde iç açıcı görüntüler büyür: usulca düşlere dalan gözler, hayatta müzik ve gizem bulan gözler; Lady Bruton'un tabağının yanına koyduğu (hareketleri nasıl sertti) kırmızı karanfillerin gerçekten ne kadar güzel olduğunu değerlendirebilmek için ışıyan gözler; Hugh Whitbread'in üstüne öyle bir rahatlık çökmüş, durumu öyle sağlamlaşmıştı ki, çatalını elinden bırakarak, "Bu karanfiller sizin dantelinizi ne açarlar kimbilir," diyiverdi.

Bu çeşit senlibenlilikten hiç mi hiç hoşlanmıyordu Miss Brush, görgüsüz buluyordu onu. Lady Bruton'u epey güldürmüştü ama bu sözlerle.

Lady Bruton karanfilleri aldı, arkasındaki duvarda resmi duran General in elindeki kâğıt tomarını tutuşunu andıran bir sertlikle tuttu; kımıldamadan, büyülenmiş gibi durdu. General'in torununun kızı mıydı, torununun torunu mu, hangisi? diye düşündü Richard Dalloway. Sir Roderick, Sir Miles, Sir Talbot-tamam. Bu ailede kadınlar şaşılacak kadar benziyorlardı birbirlerine. Lady Bruton da bir süvari kumandanı olabilirdi pekâlâ. Richard seve seve girerdi kumandasına; ona büyük saygı duyardı, toplumda yer tutan yaşlı ve soylu kadınlarla ilgili romantik görüşler ileri sürer, tanıdığı bazı ateşli gençleri, olanca iyi niyetiyle Leydi'ye öğle yemeğine getirmeyi tasarlardı; sanki o sevimli çay– düşkünlerinden bu yaradılışta biri çıkabilirmiş gibi! Onun doğduğu yeri biliyordu, yakınlarını tanıyordu sonra. Lovelace'in mi Herrick'in mi altında oturduğu bir asması vardı ki, hâlâ üzüm verebiliyordu– Richard tek satır şiir okumazdı ama söylentiye göre bu

şairlerden biri asmanın altında oturmuş bir zamanlar. Lady Bruton, kafasını kurcalayan sorunu (halka bir çağrıda bulunma konusu; bulunacaksa koşullar ne olmalı falan) kahvelerini içtikten sonra açmalı onlara, diye düşünerek karanfilleri tabağınının yanına yerleştirdi.

"Clarissa nasıl?" diye sordu ansızın.

Clarissa, hep Lady Bruton'un kendisini sevmediğini söylerdi. Gerçekten de Lady Bruton insanlardan çok siyasete düşkünlüğüyle ün salmıştı; erkek ağzıyla konuşurdu; 1880'lerde adının kirli bir işe karıştığını bilmeyen yoktu, son günlerde yayımlanan anılarda bile geçiyordu olay. Evet şu odada bir bölme vardı işte, bölmede bir masa, masanın üstünde artık hayatta olmayan General Sir Talbot Moore'un bir fotoğrafı; 1880'lerde bir akşam, General, Lady Bruton'un yanında belki de onun öğütlerine uyarak Britanya birliklerinin tarihsel bir görev uyarınca ileri atılmalarını buyuran bir telgraf çekmişti. (Lady, o kalemi saklamıştı, hikâyeyi anlatırdı.) Bu yüzden, her zamanki gelişigüzel tavrıyla "Clarissa nasıl?" diye sorduğunda kocalar, karılarına ne diyeceklerini şaşırırlardı (kendi eşlerine âşık olsalar bile), gizliden gizliye kuşkuya düşerlerdi, Lady'nin, kocalarının ilerlemesini engelleyen, yurtdışında görev almalarını istemeyen, toplantının ortasında, soğuk algınlığı tedavisi için deniz kıyısına gitmeye kalkışan kadınlarla da ilgilendiğine inandırmaya çalışırlardı onları. Yine de kadınlar, "Clarissa nasıl?" sorusunun, gerçekten esenlik dileyen, pek konuşmayan ama konuştuğu zaman (ki bir yaşam boyunca topu topu altıyı geçmemişti) gerçek dostluğunu açığa vuran bir kadın arkadaşın ağzından çıktığını anlarlardı; erkekli öğle yemeklerinde gelişen, sık görüşmeyen, üstelik karşı karşıya geldiklerinde birbirlerine karşı kayıtsız, giderek sert davranan Lady Bruton'la Mrs. Dalloway arasında bir bağ yaratmıştı bu dostluk.

Hugh Whitbread çanağa dalarak, "Clarissa'yı bu sabah

Park'ta gördüm" dedi, kendine bir üstünlük payı çıkarmadan edemezdi, daha Londra'ya yeni ayak basmıştı ama rastlamadığı kalmamıştı; ne obur adam, tanıdığım en obur erkeklerden biri, diye düşündü Milly Brush, erkekleri kıyasıya inceler, yumru yumru, kambur, kaknem, itici bir kadın olduğu için de özellikle kendi cinsine derin bir sevgi beslerdi; nelere katlanmazdı kadınlar uğruna.

Ansızın aklına geldi Lady Bruton'un. "Biliyor musunuz kim gelmiş?" dedi. "Eski dost Peter Walsh!"

Hepsi gülümsediler. Peter Walsh! Mr. Dalloway içten sevindi, diye düşündü Milly Brush, Mr. ise Whitbreade ise pilicinden başka hiçbir şeyi umursamadı.

Peter Walsh! Lady Bruton da, Hugh Whitebread de, Richard Dalloway de aynı şeyi hatırladılar-Peter'ın bir zamanki çılgınca aşkını, nasıl karşılık görmediğini, Hindistan'a gidişini, orada tarımla uğraşışını, her şeyi nasıl yüzüne − gözüne bulaştırdığını; Richard Dalloway de çok seviyordu bu eski dostu, Milly Brush sezdi, onun gözlerinin kahverengi beneklerinde bir koyuluk sezdi, bir şeyler düşündüğünü, tarttığını sezdi, ilgilendi, oldum bittim ilgi duyardı Mr. Dalloway'e; ne düşünüyordu Peter Walsh hakkında?

Peter Walsh'un Clarissa'ya olan aşkını düşünüyordu Richard; yemek biter bitmez eve koşup Clarissa'yı bulacağını; ona açılacağını, sevdiğini söyleyeceğini. Evet, söyleyecekti.

Milly Brush bir zamanlar az kalsın âşık oluyordu bu sessizlik anlarına; Mr. Dalloway'e her zaman güvenilebilirdi; tam bir centilmendi hem. Milly Brush, artık kırk yaşına gelmiş, Lady Bruton'un başını sallayışındaki ya da birazcık sert çevirişindeki anlamı kavramıştı; dünyayla bağlantısı kalmamış, hayatın bozamadığı bu tertemiz insan (çünkü hayat ufacık bir armağan bile sunmamıştı ona, ne bir lüle, ne sevimli bir gülümseme, ne ağız, ne yanak, ne de burun; hiçbir şey), düşüncelere dalsa bile hemen toparlardı kendini; Lady Bruton başını sallar

sallamaz, kahveyi çabuk pişirmesi için haber giderdi Perkins'e.

"Yaa, Peter Walsh dönmüş işte" dedi Lady Bruton. Hepsinin gururunu okşuyordu bu. Peter yenilmiş, becerememiş, onların güvenli kıyılarına sığınmıştı. Ama yardım etmek olanaksızdı; aksayan bir yanı vardı. Hugh Whitbread, meselenin Falancaya açılabileceğini söyledi. Devlet dairelerini yöneten dostlarına "eski dostum Peter Walsh" diye yazacağı mektuplar aklına gelince yüzü ciddileşti, buruştu. Bir işe yaramazdı bunlar- sürekli olmazdı; huyu öyleydi Peter'in.

"Kadın meselesidir" dedi Lady Bruton. Zaten hepsi işin içinde bir kadın olduğunu anlamışlardı.

"Her neyse" dedi Lady Bruton konuyu değiştirmek amacıyla, "İşin aslını kendinden öğreniriz nasıl olsa."

(Kahve gecikmişti.)

"Adresi var mı?" diye mırıldandı Hugh Whitbread; o anda Lady Bruton'un çevresinde günden güne dolanan toplanan, kesişen sarsıntıları geri çeviren, araları azaltan ve Brook Sokağı'ndaki evinin çevresinde her şeyin saniyesi saniyesine yerine konulmasını ya da kaldırılmasını sağlayan bir ağ örerek, gövdesini ince bir örtüye saran beyaz önlüklerde bir dalgalanma göze çarptı; otuz yıldır Lady Bruton'un yanında çalışan ve o anda adresi not eden ak-saçlı, titiz Perkins, kâğıdı Mr. Whitbread'e uzattı; Hugh defterini çıkardı cebinden, kaşlarını kaldırdı ve kâğıdı önemli belgelerin arasına sıkıştırarak Evelyn'e onu öğle yemeğine çağırmasını söyleyeceğini belirtti.

(Kahveyi getirmek için Mr. Whitbread'in hazır olmasını bekliyorlardı.)

Hugh çok yavaş, diye düşündü Lady Bruton. Gitgide şişmanlıyor. Oysa Richard, kendini korumayı bilir. Sabırsızlanıyordu artık; bu önemsiz konulara (Peter Walsh'un saçmalıkları) bir son vermek, tuttuğunu koparmak, egemenliğini

kırmak, kafasını kurcalayan soruna gelmek için titriyordu bütün benliği; yalnız kafasını kurcalamakla kalmayıp benliğinin dokusunu oluşturan, kendisini Millicent Bruton kılan sorun: yani saygıdeğer anababalardan doğan kız ve erkek çocukların Kanada'ya göç etmelerini, orada iyi bir hayat kurmalarını sağlama adına bir tasarı. Abartıyordu canım. Belki de ölçme yetisini yitirmiştir. Ötekilere (ne Hugh'ya, ne Richard'a ne de sözünden hiç çıkmayan Miss Brush'a) göre, Lady Bruton'un birikmiş bencilliğini kapıp koyverecek bir tasarıydı bu; onun gibi iyi beslenmiş, soylu, içidışı bir, iç gözlemciliği sınırlı (geniş görüşlü ve yalın- neden insanlar geniş görüşlü ve yalın olamıyorlar? diye sorardı), güçlü, yiğit bir kadının, gençliği geçtikten sonra, bir şeyle ilgilenmek zorunluğunu duyduğunda −Göç olsun, Azatlamak olsun− döneceği, ruhunun özünü emen, billûrlaşan, parlayan, yarı ayna, yarı değerli bir taş görünümünü alan; bazan insanların alaycı gözlerinden ırak bir yerde tutulan bazan gururla göz önüne serilen bir şeydi yalnızca. Kısacası Lady Bruton'un belirgin bir özelliğiydi Göç sorunu.

Ne var ki yazması gerekiyordu. *Times'a* bir mektup yazmak derdi Miss Brush'a, Güney Afrika'ya sefer düzenlemekten daha güçtü (böyle bir sefer düzenlemişti savaş sırasında). Bütün bir gündüz boyunca savaştıktan, başlayıp, yırtıp, yeniden başladıktan sonra başka hiçbir işte duymadığı bir zavallılığı, kadınlığını, güçsüzlüğünü duyardı, o zaman *Times'a* mektup yazmayı −kuşkusuz− bir sanat haline getiren Hugh Whitbread'i sevgiyle anardı.

Yapıca kendisine hiç benzemeyen, İngilizceyi böylesine bilen, söyleyeceklerini yayımcıların istedikleri gibi söyleyebilen birinin tutkularını açgözlülük diye adlandıramazdınız. Lady Bruton erkekleri yargılarken çoğu kere onların evrenin yasalarına olan gizemli yakınlıklarını gözönünde bulundururdu; onlar ne söyleyeceklerini, nasıl söyleyeceklerini bilirlerdi;

kadınlarda yoktu bu özellik; bu yüzden de Richard'a danıştığı, Hugh'ya yazdırdığı zaman doğru bir şey yapıyormuş duygusuna kapılırdı. Hugh tatlısını bitirene kadar beklerdi, zavallı Evelyn'in nasıl olduğunu sordu, sigaralarını yakarlarken, "Milly" dedi, "kâğıtları getirir miydin?;

Miss Brush dışarı çıktı, geri geldi, kâğıtları masanın üstüne koydu; Hugh dolmakalemini çıkardı cebinden, yirmi yıldır kullanıyorum, dedi kapağı çıkarırken. Hâlâ yepyeniydi; yapımcılara göstermişti de neden bozulsun demişlerdi; Hugh bir övünç payı çıkarıyordu bundan, o satırları, süslü püslü büyük harflerle titizce doldururken kalemi de bir övünç payı çıkarıyor bundan diye düşündü Richard Dalloway; Hugh, sayfadaki büyük değişimi heyecanla izleyen Lady Bruton'a, "Tam Times'çılara göre" dedirten cümleler döktürüyordu. Hugh yavaştı. Hugh direniyordu. Richard, insan tehlikeleri göze almalı derdi. Hugh, okurların nabzına göre birtakım değişiklikler yapmak istedi, Richard gülünce de oldukça kuru bir sesle "Onları da gözönünde tutmak gerek" diyerek okudu "zamanın ne kadar uygun olduğunu düşünerek... durmadan artan nüfusumuzun besleyemediği gençliğimiz...ölülere karşı borcumuz..." Kof, doldurma cümleler bunlar, diye düşündü Richard, zararsız tabii; Hugh, duygularını soylu bir alfabetik düzene sokuyordu, ceketine düşen külü silkeliyor, arasıra da geldikleri yere kadar şöyle bir özet çıkarıyordu; sonunda, karalamasını uzattığında, Lady Bruton, önemli bir yapıtın karşısında olduğunu anladı. Kendisi böyle yazabilir miydi hiç?"

Hugh, yazının basılacağını garanti edemiyordu ama bir yemek ısmarladı gerekirse.

Bunun üstüne Lady Bruton kendisinden beklenmeyecek bir incelik yaptı; Hugh'nun getirdiği karanfilleri, elbisenin oyuk yakasından içeri sokuverdi ve kollarını iki yana açarak, "Biricik Başkanım benim!" diye haykırdı. Onlar olmasalar,

ne yapardı acaba? Kalktılar. Richard Dalloway, her zamanki gibi General in portresine bir göz atmak için onlardan ayrıldı, boş zaman bulabilirse Lady Bruton'un ailesinin tarihini yazacaktı.

Millicent Bruton çok övünürdü ailesiyle. Onlar bekler, dedi, onlar beklerler, dedi resme bakarak; sürüyle asker, yönetici ve amiral yetiştirmiş ailesinin her üyesi bir eylem adamı olmuş, görevini hakkıyla yerine getirmişti; Richard'ın ilk göreviyse yurduna yararlı olmaktı, bunu belirtmek istiyordu; ne güzel yüz, dedi Aldmixton'da Richard'ı bekliyordu belgeler, zamanı gelince, yani Sosyalist Hükümet işbaşına geçince demek istiyordu. "Hindistan'dan gelen habere ne dersiniz." dedi.

Holde durup mermer masadaki tepsiden sarı eldivenlerini aldılar; Hugh gereksiz bir yakınlık gösteriyordu Miss Brush'a, günü-geçmiş biletler vermeye kalkıyordu; kadıncağız büyük bir tiksinti duyuyordu ona karşı, yüzü öfkeden kızarıyordu. O sırada Richard, elinde şapkası, Lady Bruton'a döndü.

"Bu gece partimize geliyorsunuz, değil mi?" dedi; Lady Bruton bu sorunun üstüne hemen toparlandı, mektubun etkisiyle uçup giden görkemi yerine geldi. Belki gelirdi, belki gelmezdi. Çok becerikliydi Clarissa. Lady Bruton partilerden ürkerdi. Belki yaşlanıyordu ondan. Eşikte bütün güzelliğiyle dimdik dururken, ihtiyarlığından söz açtı; arkasında koca bir ülke uzanıyordu; Miss Brush elinde bir sürü kâğıtla uzaklaştı.

Bir kraliçe gibi dalgın dalgın odasına çıktı Lady Bruton, kolunu açarak sedire uzandı. İçini çekti, uyku değil de bir ağırlık, bir yorgunluk çökmüştü üstüne; arıların, sarı kelebeklerin uçuştuğu bir yonca tarlası gibi yorgun ve ağırdı. Kardeşleri Mortimer ve Tom'la birlikte midillisi Patty'nin sırtında derelerden geçişlerini, Devonshire tarlalarını hatırlardı sık sık. Köpekler vardı; fareler vardı; ağaçların altındaki yıldız çiçeklerinin, hatmi çiçeklerinin ve çimenlerin arasında elle-

rinde çay fincanlarıyla otururlardı annesiyle babası; kardeşleriyle hep afacanlık peşindeydiler! görünmemek için ta fundalığın oradan dolaşır, üstleri başları kir içinde kalınca saklanırlardı. İhtiyar dadı neler derdi elbiselerini görünce!

Hatırlıyordu da -Brook Sokağı'nda bir Çarşamba günüydü. Şu iyi insanlar, Richard Dalloway'le Hugh Whitbread, uğultusu yattığı sedire kadar gelen sokaklarda yürüyorlardı bu sıcakta. Güçlüydü, iyi bir durumu, iyi bir geliri vardı. Toplumun önde gelenlerindendi. İyi dostlar edinmiş, zamanın en başarılı kişilerini tanımıştı. Mırıldanan Londra'yı duyuyordu yanıbaşında ve sedirde uzanan eli, dedelerinin tuttuğu âsâları andıran bir âsâ tutarcasına kapanıyordu, yorgun ve ağır bir komutla Kanada'ya yürüyen birliklere buyruklar yağdırıyordu sanki, Londra'da dolaşan sevgili dostlarına ve onların ufacık özel bölgelerine, Mayfair denilen şu kilimciğe.

Onlar gittikçe uzaklaşıyorlardı, yalnızca incecik bir iplikle bağlıydılar kendisine (birlikte yemek yemişlerdi ya); Londra sokaklarında uzaklaşırlarken gittikçe uzayacak, uzayacak, gittikçe incelecek, incelecekti bu iplik; kişinin dostları, birlikte yenilen bir yemekten sonra ince bir iplikle gövdesine bağlanıyorlardı (kestiriyordu yattığı yerde); saat başını vuran, ya da hizmetçileri çağıran çanların sesine karışan yağmur damlalarıyla ağırlaşan, bir örümcek ağı gibi belirsizleşen bir iplikle. Uyuyakaldı.

Millicent Bruton, sedirin üstünde elinden kaçırdığı ipliği, horlamaya başladı; tam o sırada Hugh Whitbread'le Richard Dalloway, Conduit Sokağı'nın köşesinde durakladılar. Köşe başında çeşitli yönlerden esen rüzgâr, insanın yüzüne çarpıyordu. Bu vitrine baktılar; ne bir şey almak istiyorlardı ne de konuşmak; ayrılacaklardı, yalnız köşebaşını tutan çeşitli rüzgârlarla, bedenlerinin gelgitindeki boşlukları kollayarak durdular; bir fırtınayla birleşti gündüzle ikindi. Bir gazete ilanı incecikten süzüldü göğe; önce uçurtma gibiydi, sonra durdu,

hızla döndü salındı; bir kadının tülü aralandı. Sarı tenteler titreşti. Sabah trafiğinde bir yavaşlama göze çarpıyordu; yarı-boş yollarda giden bir iki otomobil bildik bir gürültüyle yol aldı. Richard Dalloway'ın aklına gelip gelip giden Norfolk'da, yumuşak, ılık bir rüzgâr çiçekleri salladı; suyu karıştırdı; otları dalgalandırdı. Ot demetleyenler, sabahki yorgunluğun acısını çıkarmak için çiftlerin arkasına uzandıkları yerden yeşil yaprak perdelerini araladılar, titrek maydanoz demetlerini iterek göğe baktılar, mavi, pürüzsüz, tutuşan yaz göğüne.

Richard'ın gözüne 1. Jacques zamanından kalma çift kulplu, gümüş bir çanak ilişmişti; Hugh'nun da uzman gözüyle bir İspanyol gerdanlığını incelediğini −fiyatını bir sorsaydı; Evelyn hoşlanırdı belki− gördüğü halde kafasındaki uyuşukluk geçmiyordu bir türlü. Hayat bu yıkıntıyı, renkli macunlarla donanmış vitrinleri birdenbire çıkarıvermişti suyun üstüne, insan ihtiyarlara özgü bir uyuşuklukla cansız duruyor. İhtiyarlara özgü bir sertlikle, çakılı gözlerle bakıyordu içeri. Evelyn Whitbread belki almak isterdi bu İspanyol gerdanlığını − belki. Az kalsın esneyecekti. Hugh dükkâna giriyordu.

"Haklısın!" dedi Richard ardından yürüyerek.

Hugh'la dükkâna girmek istemiyordu canı, Tanrı biliyor ya. Ama gövdenin bir gelgiti vardır. Gündüz ikindiyle birleşir. Derin sulara çıkmış hafif bir sandal gibiydi; Lady Bruton'un büyük büyükbabası, anıları, Kuzey Amerika'daki savaşları diplere çökmüştü. Millicent Bruton da. O da dibe çöktü. Göç meselesine aldırdığı yoktu Richard'ın, mektuba da; ister yayımlansın ister yayımlanmasın. Gerdanlık Hugh'nun saygıdeğer parmaklarında duruyordu. Mücevher almak istiyorsa sokaktaki kızlardan birisine versindi gerdanlığı, herhangi bir kıza. Hayatın saçmalığı Richard'ı sarsıyordu iyice − Evelyn'e gerdanlık alınır mı? Bir oğlu olsaydı, Çalış derdi ona, Çabala. Ama Elizabeth'i vardı; tapıyordu Elizabeth'ine.

Hugh sert ve bilgiç bir tavırla "Mr. Dubbonet ile görüşebilir miyim?" dedi. Bu Dubonnet, Mrs Whitbread'in boynunun ölçüsünü biliyordu anlaşılan, daha tuhafı, İspanyol mücevherleri konusunda neler düşündüğünü, elinde bu çeşit mücevherlerden kaç tane bulunduğunu da biliyordu (Hugh tamtamına hatırlayamıyordu). Bütün bunlar çok garip geliyordu Richard Dalloway'e.

Kendisi hiç armağan almazdı Clarissaya, iki-üç yıl önce bir bilezik armağan etmişti yalnız, Clarissa'nın hoşuna gitmemişti galiba. Hiç takmamıştı. Hiç takmamış olduğunu düşünmek acıydı. Bir örümcek ağı nasıl oraya buraya uçuştuktan sonra bir yaprağın ucuna ilişirse Richard'ın uyuşukluktan kurtulan kafası şimdi karısına, Peter "Walsh'un delicesine sevdiği Clarissa'ya takılmıştı, Clarissa yemekte birdenbire gelmişti gözlerinin önüne. Clarissa'yla kendisi, birlikteki hayatları; eski mücevherlerle dolu tepsiyi önüne çekti, önce iğneyi, sonra yüzüğü aldı eline, "Ne kadar?" diye sordu ama beğenisine güvenemiyordu. Çalışma odasının kapısını açmak, elinde bir şeyle, Clarissa için bir armağanla içeri girmek istiyordu, ama neyle? Hugh böbürlenmeye başlamıştı yine. Çekilecek gibi değildi. Otuzbeş yıldır alışveriş ettiği bir yerde beceriksiz bir çocuğun oyalama çabalarına kulak asmayacaktı herhalde. Dubonnet dışarı çıkmıştı. Öyle mi, o halde Mr. Dubonnet kendisi için buradadır dedirttirene kadar bir şey almayacaktı Hugh; çocuk kızardı, eğilerek bir selam verdi. Hugh haklıydı belki ama Richard öleceğini bilse bunu söyleyemezdi!

Bunca terbiyesizliğe nasıl katlanıyorlardı; aklı almıyordu. Richard Dalloway onbeş dakikadan fazla dayanamıyordu ona. Melon şapkasını çıkararak, iyi günler anlamında salladı, Conduit Sokağı'nın köşesini büyük bir istekle, Clarissa ile kendi arasındaki örümcek ağını bir an önce yırtmak amacıyla döndü; dosdoğru ona, Westminister'a gidecekti.

Ama elinde bir şey olsun istiyordu içeri girerken. Çiçek? Altın konusunda beğenisine güvenemediğine göre çiçek almalıydı, güller, orkideler, sürüyle çiçek almalıydı bu olayı kutlamak için; yemekte Peter Walsh'dan söz açıldığında onu nasıl sevdiğini hatırlattığı için; yıllardır birbirlerini sevdiklerini söylememişlerdi; (ince kâğıda sarılı) kırmızı beyaz güllerden yapılmış koca demeti göğsünün üstünde bastırarak, ne büyük bir yanlış diye düşündü. Bunun söylenemeyeceği bir zaman gelir, insan utanır açılmaya diye düşündü, paranın üstünü cebine atarak demeti göğsüne bastırdı, Westminister'a doğru yürüdü, çiçeklerini uzatacak, (o ne düşünürse düşünsün) içinden geldiği gibi, "Seni seviyorum" diyecekti. Neden olmasın? Savaşı, geleceği parlak binlerce gencin biraraya gömüldüğünü, daha şimdiden yarı unutulduğunu düşündükçe doğaüstü olaylara inanası geliyordu. İşte Londra'da yürüyor, Clarissa'ya kendisini nasıl sevdiğini içinden geldiği gibi söylemeye gidiyordu. Neden hiç söylemeyiz, diye düşündü. Biraz tembellikten, biraz da utangaçlıktan herhalde. Clarissa'ya gelince -onu ancak bir başlangıç noktasındayken düşünürdü insan, yemekteki gibi sözgelimi, yemekte nasıl kesin çizgileriyle görmüştü onu; bütün hayatlarını. Kavşakta durdu; rahat bir adamdı, bol bol yürüdüğü ve avlandığı için de gece hayatından hoşlanmazdı; inatçıydı, dediğinden şaşmazdı, ezilmişlerin hakkını savunmuş, kendi güdülerinden ayrılmamıştı. Avam Kamarası'nda; saflığını korumuş, sessizleşmişti biraz, sertleşmişti − Clarissa'yla evlenmesinin doğaüstü bir olay olduğunu düşündü yine− bütün hayatım öyle zaten, diye düşündü karşıya geçip geçmemeye karar veremeyerek, Şu beş altı yaşındaki bücürlerin tek başına Piccadilly alanından geçişlerini gördükçe deliye dönüyordu. Polis hemen durdurmalıydı trafiği. Fazla bir şey beklemiyordu Londra polisinden. Aslında, kanıt topluyordu onlara karşı; sokak satıcılarının arabalarını yol üstünde bırakmaları yasaktı bir kere;

hele orospular; yok canım suç ne onlardaydı ne de gençlerde, suç şu iğrenç toplum düzenindeydi v.b. Düşündükleri, yüzünden de anlaşılıyordu; gri elbisenin yanısıra inatçılığı, çevikliği, temizliğiyle dikkati çekerek Park'tan geçti; karısına onu sevdiğini söyleyecekti.

Odaya girer girmez içinden geldiği gibi söyleyecekti. Green Park'tan geçerken, ne yazık, diye düşündü, insan düşündüğünü hiç söylemiyor; ağaçların gölgesinde kalabalık ailelerin, yoksul ailelerin yatışlarını, çocukların bacaklarını havaya savuruşlarını, süt emişlerini sevinçle gözledi: kesekağıtları duruyordu yerlerde (halk istese) şu resmî elbiseli şişman bekçilerden biri yerdekileri kolayca kaldırabilirdi; onca her park, her alan, yaz ayları sırasında da çocuklara açık olmalıydı (parkın çimenleri parladı ve söndü, sarı bir lamba gezdirilmiş gibi, Westminister'lı yoksul anneleri ve emekleyen bebeklerini aydınlattı). Ama şu zavallı yaratık, kolunu uzatmış yatan (bütün bağlardan kurtulmuşçasına kendini yere fırlatan, yalnız merakla gözlemleyen, ileri-geri düşünen, bütün nedenleri-nasılları arsız ve alaycı bir tavırla incelemeye kalkan) şu sokak kadını için ne yapılabilirdi, bilmiyordu. Çiçeklerini bir tüfek gibi tutarak onun yanından geçti; yine de bir elektriklenme oldu aralarında -kız onun hâline güldü, o da gülümsedi tatlı tatlı, sokak orospularının sorunlarını düşündü; yoksa konuşacak değildi tabii. Clarissa'ya onu nasıl sevdiğini söyleyecekti birazdan, içinden geldiği gibi. Bir zamanlar kıskanmıştı Peter Walsh'u, Ciarissa'yı kıskanmıştı ondan. Ama Peter Walsh'la evlenmemekle ne kadar iyi ettiğini sık sık söylememiş miydi? Clarissa'yı tanırdı, gerçekten öyle düşünüyor olmalıydı; desteklemesi gerekiyordu onu, güçsüz değildi yine de desteklemek istiyordu.

Buckingham Sarayı'na bak: (dinleyicilerinin karşısına beyazlar içinde çıkan eski bir primadonnaya benziyor) ne soylu bir görünüşü vardı; kimse yadsıyamazdı bunu; hem mil-

yonlarca insanın gözünde (kapıda birikmiş ufak bir kalabalık, Kral'ın otomobilini görmek için bekleşiyordu) milyonlarca insanın gözünde saçma da olsa simgeleşmiş bir yapıydı, bunu küçümseyemezdiniz işte; eline bir kutu oyuncak tuğla geçiren herhangi bir çocuk daha iyisini becerirdi, diye düşündü Kraliçe Victoria anıtına (onun gözünde gözlükleriyle Kensington'dan geçişini hatırlıyordu), anıtın beyaz küresine, bir ana gürlüğü taşıyan gövdesine bakarak; Horsa soyu tarafından yönetilmekten, süreklilikten, geçmişin geleneklerini elden ele geçirmekten hoşlanıyordu. Büyük bir çağdı bu. Kendi hayatı da doğaüstü bir olaydı, bunu aklından çıkarmasındı; işte hayatının baharında Westminister'deki evine doğru yürüyor, Clarissa'ya onu sevdiğini söylemeye gidiyordu. Mutluluk bu işte, diye düşündü.

Dean's Yard'dan girerken, bu işte, diye yineledi. Big Ben varmaya başlıyordu; önce tatlı bir uyarı, sonra saatin kesin sesi. Kapıya yaklaşırken, öğle yemeği çağrıları bütün ikindinin harcanmasına yol açıyor, diye düşündü.

Big Ben'in sesi Clarissa'nın çalışma odasını doldurdu; masanın başında oturmuş düşünüp duruyordu, canı sıkılmıştı, üzgündü. Ellie Henderson'ı özellikle çağırmamıştı partisine, unuttuğundan değil. Oysa Mrs. Marsham mektubunda, onu çağırmanın bir sakıncası olup olmadığını soruyordu -Ellie'cik çok gelmek istiyormuş.

Londra'daki bütün sinir kadınları çağıracak değildi partisine. Mrs. Marsham'e ne oluyordu sanki? Elizabeth kaç saattir Doris Kilman'la bir odaya kapanmıştı. Bundan daha iğrenç ne olabilirdi ki? Bu saatte o kadınla birlikte dua etmek olacak şey mi? Zilin hüzünlü sesi odayı doldurdu, eriyen dalgalar toplanıp bir daha atıldılar, çınladılar, kapıda bir şeyin yoklandığını, tıkırdadığını duydu. Bu saatte kim olabilir? Saat üç. Üçü bulmuş ha! Tam bir kesinlik ve soylulukla üçü vurdu saat; başka bir şey duyamadı; derken kapının tokmağı döndü;

Richard girdi içeri! Ne sürpriz! Richard elinde bir demetle girdi içeri. Bir keresinde İstanbul'dalarken birden soğuyuvermiş, doyuramamıştı onu; verdiği öğle yemeklerinin çok, çok eğlenceli geçmesiyle ün salan Lady Bruton da çağırmamıştı kendisini. Elinde çiçekler vardı Richard'ın − güller, kırmızı beyaz güller. (Ama bir türlü sevdiğini söyleyemiyordu, içinden geldiği gibi.)

Ne güzel çiçekler, dedi demeti alarak. Clarissa anlamıştı, kendisi daha ağzını açmadan anlamıştı, biricik Clarissa'sı. Şömine rafının üstündeki vazolara yerleştirdi gülleri. Ne güzel duruyorlar, dedi. Yemek iyi geçmiş miydi? Lady Bruton kendisini sormuş muydu? Peter Walsh gelmişti Mrs. Marsham bir mektup yollamıştı. Ellie Henderson'ı çağırmak zorunda mıydı yani? Kilman cadısı yukardaydı.

"Dur da beş dakika oturalım" dedi Richard. Her yer bomboştu. Bütün iskemleler duvara dayanmıştı. Ne yapıyorlardı allahaşkına? Ha, parti için; yoo partiyi unutmamıştı; Peter Walsh dönmüştü. Evet, bir yoklamıştı kendisini. Ayrılacakmış karısından; orada bir kadına âşık olmuş. Hiç değişmemiş. Elbisesini onarırken...

"Tam da Bourton'u düşünüyordum" dedi.

"Hugh da yemekteydi" dedi Richard. Clarissa rastlamıştı ona. Gitgide çekilmez oluyordu. Evelyn'e gerdanlık alıyor, şişmanlıktan davula dönmüş; eşeğin biri.

"Aklıma onunla evlenmiş olabileceğim geldi" dedi Clarissa, karşısında küçücük papyonuyla oturan Peter'ı görür gibiydi; elinde çakısı, durmadan açıp kapıyordu. "Çakısını bilirsin."

Yemekte ondan konuşuyorlardı, dedi Richard. (Ama sevdiğini söyleyemedi karısına. Elini tuttu. Mutluluk bu işte, diye düşündü.) Milicent Bruton için bir mektup yazmışlardı *Times*'a. Hugh başka işe yaramazdı zaten.

"Peki sevgili Miss Kilman'ımızdan ne haber? diye sordu.

Clarissa bayılmıştı güllere; demetleri çözülünce ayrılmışlardı birbirlerinden.

"Biz yemekten kalkarken geldi Kilman" dedi "Elizabeth kıpkırmızı kesildi. Kapandılar. Dua ediyorlar galiba."

Öff! Hiç de hoş bir durum değildi ama olur böyle şeyler; üstüne düşülmediği zaman daha çabuk geçer.

"Yağmurluk giymiş, bir de şemsiye almış eline" dedi Clarissa.

Daha "Seni seviyorum" dememişti; eli elindeydi. Mutluluk bu işte, diye düşündü.

"Londra'daki bütün sinir kadınları neden çağıracak mışım?" dedi Clarissa. "Mrs. Marsham parti verince çağıracaklarını bana mı soruyor?"

"Zavallı Ellie Henderson" dedi Richard -Clarissa'nın partileri konusunda bu kadar titiz olması tuhafına gidiyordu.

Ama Richard bir odaya kimlerin yakışacağını anlayamazdı. Hem -bir şey söyleyecekti galiba, neydi?

Bu partiler onu böylesine yoruyorsa, bir daha parti vermek yasaktı. Peter'la evlenmediğine üzülüyor muydu? Gitme zamanı gelmişti.

Gideyim artık dedi ayağa kalkarak. Bir şey söyleyecekmişçesine durakladı bir süre; ne söyleyecekti acaba? Neden? Güller...

Kocası kapıyı açarken, "Toplantı mı var?" diye sordu.

"Ermeniler" dedi Richard, yoksa "Arnavutlar" mı demişti.

Ağırbaşlı olmalı, yalnızlığa saygı göstermeli; karıkoca arasında bile gizlilik söz konusu olabilirdi; onun kapıyı açışını izlerken, insan bu hakkından geçmeyeceğine, kendi bağımsızlığını, kendine olan saygısını yitirmeden de kocasının hakkını zorla alamayacağına göre dedi, saygılı olmalı en iyisi − çünkü değeri ölçülmez bir haktı bu.

Richard, elinde yastık ve yorganla döndü.

"Yemekten sonra bir saat dinlenmelisin, dedi. Çıktı.

Tam ona göre bir laftı bu! Ölünceye kadar, "Yemekten sonra tam bir saat dinlenmelisin" diyecekti doktorun biri dinlenmesini salık verdi diye. Doktorun dediğine kelimesi kelimesine uymak ona göre bir davranıştı; kimse boy ölçüşemezdi onunla saflık konusunda. Peter'la kendisi zamanlarını dırdırla geçirirlerken o işinin başındaydı. Karısını sedire, getirdiği güllerin karşısına yatırdıktan sonra Avam Kamarası'na doğru yola çıkmıştı, yolun yarısındaydı belki de, Ermenilerine mi Arnavutlarına mı kime gidiyorsa. Herkes, "Clarissa Dalloway şımartılmış bir kadın" diyordu. Güllerini Ermenilerden çok severdi-hayır, bir yakınlık duyamıyordu Arnavutlara, Ermeniler miydi yoksa? Ama güllerini seviyordu (bunun Ermenilere yararı olamaz mıydı?)- kesilmesine göz yumabildiği tek çiçek güldü. Richard karısının bütün sorunlarını çözümlemişti; Avam Kamarası'ndaydı şimdi, toplantıda. Hayır, bütün sorunlarını çözemedi yazık ki. Ellie Henderson'ı çağırmak istememesinin nedenlerini anlayamamıştı. Ama o istemişti ya, çağıracaktı. Yastığı getirdiğine göre yatsaydı bari... Yalnız neden ansızın dayanılmaz bir mutsuzluk çökmüştü üstüne? Neden, bilmiyordu. Otların arasına bir inci ya da elmas düşürmüş bir kimse, çalıları iki yana ayırıp da nasıl boş yere inceler ve sonunda nasıl köklerin arasında görür gibi olur aradığını, işte Clarissa bir olaydan öbürüne böyle sıçrıyordu; hayır Sally Seton'ın Richard hakkında söylediği değildi canını sıkan (Richard hiçbir zaman bakan olamaz bu ikinci sınıf kafayla demişti); yoo buna aldırdığı yoktu; Elizabeth'le Miss Kilman yüzünden de değil; gerçeğe boyun eğmeyi bilirdi. Tatsız bir duygu, günün erken saatlerindeki bir olayla ilgiliydi belki de; Peter'ın bir sözü, yatak odasında şapkasını çıkarırken içine çöken eziklikle birleşmişti galiba; peki Richard bardağı taşıracak ne söylemişti, ne? Gülleri oradaydı işte. Partisi! Tamam! Partileri! İkisi de kendisini kıyasıya suçlamışlardı

bu yüzden, haksız yere alay etmişlerdi. Tamam! Tamam!

Peki nasıl savunacaktı kendisini? Sıkıntısının nedenini anladığı için içi rahatlamıştı artık. İkisi de (hiç değilse yalnız Peter) kendisini zorla kabul ettirmeye çalıştığını sanıyorlardı, çevresine ünlü kişiler, tanınmış adlar toplamaktan hoşlanıyordu; züppenin biriydi kısacası. Peter öyle düşünüyordu belki. Richard'a gelince, o telâşın kalbine yaramadığını bildiği halde telâş aramasını saçma buluyordu. Çocukça bir şey, diyordu. Aslında ikisi de yanılıyorlardı. Clarissa; hayatı seviyordu yalnızca.

"Onun için uğraşıyorum," dedi yüksek sesle, hayata seslendi.

Sedirde her şeyden uzak, dış dünyayla bağlantıları kalmadan yattığı için, bu varlık fiziksel bir nitelik kazanmıştı, sokaktan gelen seslere bürünerek, güneşli, sıcak soluklu, üfleyen, pancurları uçuran bir varlık. Ama ya Peter, "Peki, peki," deseydi "yalnız bu partilerinin anlamı ne?" karşılığı şöyle olurdu (kimsenin anlayış göstermesini ummuyordu): Bu partiler bir sunudur; tabii oldukça belirsiz bir tanımlamaydı bu. Ama Peter kim oluyordu da hayatın pek açık-seçik bir biçimde yaşandığını ileri sürüyordu? -Her zaman olmayacak bir kadına âşık olan Peter mı söyleyecekti bunu? Peki, senin aşkının anlamı ne? derdi ona. Vereceği karşılığı biliyordu şimdiden; aşk en önemli şeydi dünyada; hiçbir kadın anlayamazdı bunu. İyi? Peki kendi söylediğini hiçbir erkek anlayabilir miydi? Hayat görüşünü? Peter'la Richard'ın herhangi bir amaç uğruna parti vermek sıkıntısına katlanacaklarını düşünemiyordu bile.

Ama insanların dediklerini bir yana bırakıp derine inersek (ne kadar gereksiz, bölük-pörçük oluyor bu yargılar), hayat denen şeyin anlamı neydi kendi gözünde? Tuhaftı. Falanca South Kensington'da, filanca Bayswater'daymış, bir başkası da Mayfair'de sözgelimi. Onların varlığını bir an unutamazdı

Clarissa; ne yazık derdi; ne kötü; bir toplanabilseydiler, hemen üstlenirdi bu görevi. Bir birleştirme, bir yaratma sunusu bu, ama amacı neydi?

Sunmak adına sunmaktı belki de. Neyse; tek yeteneğiydi bu. Başka en ufak bir yeteneği bile yoktu; ne düşünebilir, ne yazabilirdi; piyano da çalamazdı. Ermenilerle Türkleri birbirine karıştırdı; başarıya düşkündü; beğenilmek isterdi; saçmalardı boyuna, bugün bile Ekvator'un nerede olduğunu bilmezdi.

Yine de günlerin birbirini izlemesi, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi; sabah uyanıp göğe bakmak, parkta yürümek, Hugh Whilbread'e rastlamak, sonra ansızın Peter'ın gelişi, sonra şu güller; bunlar yetiyordu. Bütün bunlardan sonra inanılmaz bir şeydi ölüm!- her şeyin sona ermesi! dünyada hiç kimse kendisinin hayatı nasıl sevdiğini anlayamayacaktı, her anı nasıl...

Kapı açıldı. Elizabeth annesinin dinlendiğini biliyordu. Parmaklarının ucuna basarak girdi içeri. Kıpırdamadan durdu. Gemisi batınca Norfolk kıyılarına çıkan bir Moğol, Dalloway ailesinin kadınlarıyla ilgi kurmuş olmalıydı bir yüzyıl kadar önce (Mrs. Hilbery'nin dediğine bakılırsa) çünkü Dalloway'ler genellikle sarışın ve mavi gözlüydüler; oysa Elizabeth esmerdi, solgun yüzünde gözleri Çinlileri andırıyordu; ince, düşünceli, uysal bir kızdı. Çocukken şakacı bir yanı vardı ama onyedi yaşına basınca- Clarissa bir türlü nedenini anlayamıyordu - bir durgunluk çökmüştü üstüne; parlak bir yeşile bürünmüş, tomurcukları yeni patlamış bir sümbüle dönmüştü, güneş yüzü görmemiş bir sümbüle.

Kıpırdamadan durarak annesine baktı; kapı aralıktı; Miss Kilman dışardaydı, Clarissa anlamıştı, Miss Kilman yağmurluğunun altında konuşulanların tek kelimesini kaçırmıyordu.

Evet, eşikte duruyordu Miss Kilman, yağmurluk giymişti; neden mi? Ucuzdu bir kere; sonra kendisi kırkını aşkındı,

yani başkalarının hoşuna gitmek için giyinmiyordu. Üstelik yoksuldu; onur kırıcı bir yoksulluktu bu. Yoksa Dalloway'ler gibilerinin buyruğunda çalışır mıydı, kibarlık gösterilerine düşkün zenginlere yüz verir miydi? Doğrusunu söylemek gerekirse Mr. Dalloway iyi davranmıştı kendisine, ama Mrs. Dalloway hiç te kibar değildi. Kendini zorluyordu. En kötü sınıftan gelme bir kadındı zaten - göstermelik bir bilgisi olan zenginler sınıfındandı. Evin her yanı değerli şeylerle doluydu; tablolar, halılar, bir sürü de hizmetçi. Dalloway'lerin kendisi için yaptıkları her şeyi doğal hakkı olarak görüyordu.

Kötü aldatılmıştı. Yoo büyütmüyordu; her genç kızın hakkıydı biraz mutluluk. Kendisi mutluluk nedir bilmemişti, beceriksiz ve yoksul olduğu için tabii.. Sonra, tam Miss Dolby'nin okulunda bir iş bulmuşken savaş çıkmıştı; yalan söylemezdi. Almanlar konusundaki düşüncelerini paylaşan insanların yanında daha rahat edeceğini söylemişti Miss Dolby. Gitmek zorunda kalmıştı. Ailenin Alman asıllı olduğu, adının onsekizinci yüzyılda Kiehlman diye yazıldığı doğruydu; erkek kardeşini öldürmüşlerdi. Bütün Almanların alçak olduğuna inanmıyor diye kovulmuştu işinden- Alman arkadaşları varken, hayatının tek mutlu dönemi Almanya'da geçmişken nasıl inanabilirdi buna! Tarih dersi verebilirdi neyse ki. Quarker'larla çalıştığı sıralar Richard Dalloway'e rastlamıştı. Kızına tarih dersi vermesini istemişti (bu iyiliğini unutamazdı.) Ona okul kitapları da okutmuştu biraz. Sonra bir gün İsa'yı görmüştü (Sözün burasında hep başını önüne eğerdi). Bundan tam iki yıl üç ay önce ermişti. Artık Clarissa Dalloway gibi kadınları kıskanmıyordu, acıyordu onlara.

Yumuşak halının üstünde durup "manşonlu kız" kabartmasına bakıyor, acıyordu onlara; küçümsüyordu. Böylesine bir lüks sürüp giderken işlerin düzelmesi beklenebilir miydi? Sedire yatacağına - Elizabeth, annem dinleniyor, demişti - fabrikada tezgahın arkasında olmalıydı; Mrs. Dalloway ve

bütün öbür şık hanımlar!

İki yıl üç ay önce kiliseye girdiğinde öfkeden çılgın gibiydi, herkese diş biliyordu. Orada Rahip Edward Whittaker'ın öğütlerini, çocukların söyledikleri ilahîleri dinledi, görkemli ışıkların yakılışını gördü, müziğin mi seslerin mi etkisiyle neydi artık (kendisi de keman çalıp oyalanıyordu akşamları, ama gıcırtılı bir ses çıkıyordu, hiç kulağı yoktu), içinde kaynayıp taşan öfkeli duygular usulca duruluyordu; doya doya ağlıyordu, Mr. Whittaker'i Kensington'daki evinde yokluyordu arasıra. Tanrı'ya şükredin, diyordu rahip. Tanrı ona yol göstermişti işte. O günden beri ne zaman yüreğini acıyla, kinle dolduran bu duyguların içinde kıpırdadığını, Mrs. Dalloway'e, dünyaya karşı duyduğu nefretin depreştiğini duysa, Tanrı'yı düşünüyordu. Mr. Whittaker'i düşünüyordu. Kızgınlık, yerini uysallığa bırakıyordu. Damarları bir tadla doldu, dudakları aralandı, eşikte yağmurluğunun altında olanca sertliğiyle durarak kızıyla odadan çıkan Mrs. Dalloway'i korkunç bir serinkanlılıkla süzdü.

Elizabeth eldivenlerini unuttuğunu söyledi. Miss Kilman'la annesi nefret ediyorlardı birbirlerinden. Onları yanyana görmeye dayanamıyordu. Yukarı, eldivenlerini almaya koştu.

Oysa Miss Kilman nefret etmiyordu Mrs. Dalloway'den. Uçuk renkli kocaman gözlerini Clarissa'ya çevirince, onun küçük pembe yüzünü, ince gövdesini, kibar ve taze havasını görünce, Sersem! Ahmak! diye bağırmak geldi içinden. Sen ne mutluluktan anlarsın ne de üzünçten, hayatını boş şeylerle tüketmişsin. Onu yenmek, maskesini alaşağı etmekten güçlükle alıkoyuyordu kendini. Bir yıkabilse rahatlayacaktı. Onun gövdesine değil kafa ruhuna söz geçirmek istiyordu; egemenliğini öyle kurabilirdi ancak. Onu bir ağlatabilse, bir çökertebilse, bir aşağılasa, bir haklısın! diyecek duruma getirebilseydi, ne olurdu! Ama bu Tanrı'nın elindeydi, Miss

Kilman'ın değil. Dinsel bir zafer olacaktı. Öfkesi kızışmıştı yine, bakışları sertleşmişti.

Clarissa gerçekten şaşırmıştı. Hıristiyan geçinen bu kadın! Bu kadın kızını elinden almıştı! Görünmeyen varlıklarla gizli bir alışverişi varmış ha! Şişman, çirkin, bayağı, incelikten, yumuşaklıktan yoksun bu kadın hayatın anlamını bilmiyormuş!

"Ordu pazarlarına mı götürüyorsunuz Elizabeth'i?" diye sordu Mrs. Dalloway.

Evet dedi Miss Kilman. Durdular. Kendini sevimli göstermeye çalışmayacaktı Miss Kilman. Ekmeğini alnının teriyle kazanıyordu. Çağdaş tarih konusunda eksiksiz bir bilgisi vardı. Üstelik eline geçen birkaç kuruşu da ne yapıp yapıp bir köşeye ayırıyordu, inandığı şeyler uğruna; oysa bu kadın hiçbir şey yapmıyor, hiçbir şeye inanmıyordu, kızını yetiştirirken - işte Elizabeth gelmişti, soluk soluğaydı, ne güzel kız.

Demek çarşıya gidiyorlardı. Ne tuhaf, Miss Kilman eşikte durdukça (hem de ilkel bir savaş için zırhlanmış bir tarih öncesi canavarının yiğitliği ve suskunluğuyla duruyordu), nasıl her geçen dakika biraz daha siliniyordu özellikleri; (insanlara değil özelliklere duyulan) kin nasıl azalıyordu; nasıl hınzırlığını, iriliğini kaybedip sıradan bir Miss Kilman olmuştu, Clarissa'nın yardımını esirgemeyeceği yağmurluktu bir Miss Kilman.

Devin böylesine cüceleşmesini izleyen Clarissa güldü. "Güle güle," derken gülümsedi.

Miss Kilman'la Elizabeth birlikte merdivenlerden indiler.

Birden bir bıçak saplandı. Clarissa'nın yüreğine; kendini tutamadı artık; bu kadın kızını elinden alıyordu, trabzandan eğilerek, "Partimi unutma!" diye haykırdı. "Bu geceki partimizi unutma!"

Ne var ki, Elizabeth ön kapıyı açmıştı bile, bir araba geçti yoldan; karşılık vermedi.

Din ve aşk, diye düşündü Clarissa, sinirden titreyerek ça-

lışma odasına yürüdü. Ne iğrençtiler, ne iğrenç. Çünkü Miss Kilman gözünün önünden uzaklaşınca, özellikleri ağır basmaya başlamıştı yine. Bu kavramları, beceriksiz, öfkeli, hırçın, iki-yüzlü, buluyordu; kapılara kulak dayıyor, kapı eşiklerinde yağmurluklara sarınarak kıskançlıkla, kinle tutuşuyorlardı din ve aşk. Kendisi hiç kimseyi değiştirmek istemiş miydi? Herkesin olduğu gibi kalmasından hoşlanmıyor muydu? Pencereden karşı evdeki ihtiyar kadının merdivenleri çıkışını gözledi. İsterse çıksın merdivenleri, isterse dursun sonra yine çıksın, yatak odasına girsin usulca (Clarissa onun yatak odasına girişini kaç kere gözlemişti), perdeleri aralarında, gözden kaybolsun odanın içinde. Gözlendiğini bilmeyen bu ihtiyar kadının pencereden bakmasından saygıdeğer bir şey vardı. Küçümsenemeyecek bir şey − ama aşkla din, yok ederlerdi bunu, ruhun bu dokunulmazlığını. İğrenç Kilman'dan başka ne beklenirdi! İhtiyara baktıkça ağlamak geliyordu içinden.

Aşk da yok ediyordu bir sürü şeyi. Güzel olanı, doğru olanı yıkıyordu. Sözgelimi Peter Walsh'u ele alalım. İşte yakışıklı, zeki bir adam; bilmediği yok sayılır. Tutun ki Pope ya da Addison hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorsunuz, ya da şundan bundan konuşmak, insanları falan tartışmak geliyor içinizden, daha iyi birini bulamazsınız. Kendisini eğiten Peter'dı; kitaplarını vermişti okusun diye. Ama bir de âşık olduğu kadınlara bak− adi, silik, alelade kadınlar. Peter'ı bir âşık olarak gözünün önüne getir − bunca yıl sonra dönünce ne anlatıyor? Kendini. Korkunç bir tutku bu! diye düşündü. İğrenç bir tutku! Miss Kilman'la Elizabeth'in Ordu Pazarlarına doğru yürüdüklerini düşündü.

Big Ben buçuğu vurdu.

İhtiyar kadının bu sese ince bir iplikle bağlıymışçasına pencereden uzaklaşışını görmek (yıllardır komşuluk ediyorlardı) ne tuhaf, evet ne dokunaklı bir şeydi. Bu dev sesle

garip bir ilgi vardı arasında. Aşağılara, günlük olayların tam ortasına indi parmak, ana damgasını bastı. İhtiyarı kalkıp gitmeye zorluyor bu ses, diye düşündü Clarissa- ama nereye acaba? Onun dönüp odada usulca kayboluşunu gözledi, gerilerde inip kalkan beyaz başını güçlükle izleyebiliyordu. Yine de oradaydı, odanın öte yanında kımıldanıp duruyordu. Peki bunca bağnazlığın, duaların, yağmurluklarının ne gereği var öyleyse? diye düşündü Clarissa; gizem, olağanüstülük, buydu işte, bu ihtiyarın, çekmecelerden aynaya doğru yürüyen bu ihtiyarın ta kendisiydi. Onu hâlâ görebiliyordu. Kilman'la Peter'ın çözümlediklerini söyledikleri, oysa yanından bile geçemedikleri kutsal gizem apaçık ortadaydı işte: Burada bir oda vardı, karşıda başka bir oda. Din çözümleyebiliyor muydu bunu? Aşk çözümleyebiliyor muydu?

Aşk- tam o anda öbür saat, her zaman Big Ben'den tam iki dakika sonra çalan saat, kucağında bir sürü ıvır zıvırla yetişti, Big Ben'in bir kral gibi yasa koyması iyi güzel ama ayrıntıları da unutmamak gerek, der gibi kucağındakileri boşaltıverirdi -Mrs. Marsham, Ellie Henderson, buzlar için kâse- bütün bu küçük ayrıntılar denize bir altın çubuk gibi sinen o görkemli çan sesinin etkisiyle, dalgalar örneği, sıçrayarak yayıldılar. Mrs. Marsham, Ellie Henderson, buzlar için kâse. Hemen telefon etmeli.

Big Ben'in peşisıra kucağında ıvır zıvırlarla çıkagelen geveze saat, yorgun argın çaldı. Arabaların saldırısına, yük kamyonlarının hışmına uğrayan, binlerce iri yapılı erkeğin, kibirli kadının hızlı yürüyüşüyle, iş yerlerinin, hastanelerin sivri çatılarıyla yer yer yarılan bu kucak dolusu ıvır zıvırın son kalıntıları, bitkin bir dalganın köpüğü gibi Miss Kilman bir an duraklamıştı yolda, "Evet," demişti, "etin çağrısı bastırılmalı."

Etin çağrısını bastırmalıydı. Clarissa Dalloway kendisini aşağılamıştı açıkça. Zaten bekliyordu bunu. Ama yenememişti

onu, şehveti altedememişti. Çirkindi, beceriksizdi; Clarissa Dalloway böyle olmasıyla alay etmişti, etin çağrılarını duyurmuştu, çünkü kendi görünüşüne önem veriyordu Clarissa'nın yanında. Oysa neden benzesindi ona? Neden? Mrs. Dalloway bir hiçti gözünde. Ağırbaşlı değildi. Temiz yürekli değildi. Bir gösteriş ve yalan dokusuydu hayatı. Yine de Miss Kilman yenilmişti. Clarissa Dalloway'in kendisiyle alay ettiğini görünce neredeyse gözyaşlarını tutamayacaktı; ne saklamak? "Etin çağrısı bastırmalı," diye mırıldandı (arasıra yüksek sesle konuşurdu böyle), içini kavuran, ezen bu duyguyu silmeye çalışarak Victoria Sokağından aşağı yürüdü. Tanrıya yalvarıyordu. Ne yapsın, çirkindi işte, güzel elbiseler alacak parası da yoktu. Clarissa Dalloway alay etmişti − posta kutusuna gelene kadar başka şeyler düşünecekti. Elizabeth'i yok muydu? Başka bir şey düşünecekti, Rusya'yı düşünecekti posta kutusuna gelene kadar.

Kırlarda olmak ne güzeldir şimdi, dedi, Mr. Whittaker'ın öğretisine uyarak kendisini hor gören, aşağılayan, kovan bu dünyaya sonsuz bir savaş açmak, insanların bakmaya iğrendikleri çirkin gövdesiyle işe girişmek ne güzeldi. Saçını ne yana tararsa tarasın, alnı yumurta gibi dazlak, bembeyaz dururdu. Hiçbir elbise uymazdı bedenine. Nereden alırsa alsın. Bu özellikler, bir kadının karşı cinsten biriyle ilişki kurmasına engeldi. Kimsenin hayatında ilk sırayı tutmamıştı. Son zamanlarda yaşamasının tek amacı (Elizabeth'i saymazsak), yemek yemekmiş gibi geliyordu, yani rahatı, yemeği, çayı, geceleri sıcak su torbası. İnsan savaşmalı, yenmeli, Tanrı'ya inanmalı Mr. Whittaker, yaşamasının bir nedeni olduğunu söylüyordu. Ama çeken bilir! Haç'ı göstererek, Tanrı bilir, demişti Mr. Whittaker. Peki Clarissa Dalloway gibi kadınlar kaçarken o neden katlansındı acıya? Bilginin yolu acıdan geçer, demişti Mr. Whittaker.

Posta kutusunu unutmuştu, Mr. Whittaker'ın bilginin

acıdan geçmesi ve etin çağrıları konusunda söylediklerini kendi kendine mırıldanırken bir de baktı ki Elizabeth, Ordu Pazarlarının serin, kahverengi bölümüne girmiş, tütün bölümüne. "Etin çağrısı," diye mırıldandı.

Hangi kata çıkmak istiyor? Elizabeth soruyordu.

"Jüponlara," dedi sert bir sesle doğru asansöre yürüdü.

Yukarı çıktılar. Elizabeth, yol gösteriyordu; kocaman bir çocuğa, acemi bir zırhlıya kılavuzluk eder gibiydi. Jüponlar bunlardı işte: kahverengi, süslü, çizgili, delişmen, ağır saydam; dalgınlıkla, aşırı bir modele gitti eli, tezgâhtar kız delirdiğini sanmıştı besbelli.

Paket hazırlanırken Elizabeth, Miss Kilman'ın ne düşündüğünü anlamaya çalışıyordu. Ayağa kalkıp toplanarak, çay içelim, dedi Miss Kilman. Çaylarını içtiler.

Elizabeth, Miss Kilman'ın aç olup olmadığını düşündü. Çünkü durmadan yer, yer, yine de gözü yan masadaki pastalara takılı kalırdı; masaya bir anneyle çocuğu oturunca, çocuk uzanıp keki almaya kalkınca, gerçekten bozulur muydu Miss Kilman? Evet. O pembe pastayı kendisi yemek istemişti. Tek zevki yemek yemekti; bunu bile çok görüyorlardı!

İnsan mutlu olunca kendi kendine yeter, demişti Elizabeth'e, oysa Miss Kilman lastiksiz bir tekerleğe benziyordu (böyle benzetmelerden hoşlanırdı), taşların üstünde sarsıla sarsıla giderdi − kolunun altında "torba" dediği kitap çantasıyla şöminenin yanında dururdu dersten sonra, Salı günleri. Savaş'tan söz açardı. İngilizleri kesinlikle haklı görmeyenler de vardı. Kitaplar yazılmıştı bu konuda. Toplantılar düzenlenmişti. Başka görüşler de vardı. Gelip Falancayı dinlemek ister miydi Elizabeth? (ne güzel bir ihtiyardı, görse). Kensington'daki bir kiliseye gitmişlerdi, bir rahiple çay içmişlerdi. Kitaplarını vermişti Elizabeth'e. Hukuk, tıp, siyasa, sizin kuşaktan kızlara bütün meslekler açık, demişti. Oysa kendisi için gelecek yoktu; suçu var mıydı bunda? Hiç olur mu, dedi

Elizabeth.

O sırada annesi girerdi içeri. Bourton'dan bir sepet geldiğini, Miss Kilman'ın bir-iki demet çiçek isteyip istemediğini sorardı. Her zaman çok, çok iyi davranmıştı Miss Kilman'a; oysa Miss Kilman çiçekleri ezer, teşekkür bile etmezdi; Miss Kilman'ın ilgilendiği konulardan da annesi sıkılırdı; onları yanyana görmeye katlanamazdı Elizabeth; Miss Kilman kasılır, çirkinleşirdi, yine de çok zekiydi. Elizabeth yoksulların durumu üstüne kafa yormamıştı hiç. Hiçbir eksiklikleri yoktu; annesi kahvaltısını yatağında ederdi; tepsiyi Lucy çıkarırdı; Düşeşleri, Lord soyundan gelenleri çok önemserdi, severdi, oysa Miss Kilman (bir Salı ders bittikten sonra), "Benim büyükbabam," demişti, "Kensington'da yağ ve boya satıcılığı yapardı." Şimdiye kadar tanıdığı kişilerden hiçbirine benzemiyordu Miss Kilman, onun yanında insan eziliveriyordu.

Miss Kilman bir bardak çay daha içti. Elizabeth, özellikleri taşıyan yüzünün olanca gizemliliğiyle dimdik oturuyordu; yoo, başka bir şey istemiyordu, eldivenleri aradı, beyaz eldivenlerini. Masanın altındaydılar. Gidecek miydi? Miss Kilman gerçekten çok sevdiği bu güzel bu gencecik kızı nasıl bırakabilirdi? Kocaman eli masanın üstünde açıldı ve kapandı.

Ama yetmiyor bunlar, diye düşündü Elizabeth. Kalksa, iyi olacaktı.

"Daha pastamı bitirmedim," dedi Miss Kilman.

O zaman başkaydı tabii. Burası da ne kadar havasızdı.

"Bu geceki partiye gidecek misin?" diye sordu Miss Kilman. Herhalde gidecekti; annesi gitmesini istiyordu. Çikolatalı pastanın dibini sıyırarak, partilere kendini kaptırmamalısın dedi Miss Kilman.

Elizabeth partilerden pek hoşlanmıyordu zaten. Miss Kilman ağzını açtı, çenesini ileri uzattı biraz, çikolatalı pastanın son kırıntılarını yuttu, sonra parmaklarını sildi, çay bardağını

çalkaladı.

Neredeyse çatlayacaktı. Dayanılmazdı bu acıya. Elizabeth'i bir yakalayabilse, bir kucaklayabilse, sonuna kadar egemenliği altına aldığını bir anlayabilseydi ölmeden; tek dileği buydu. Söyleyecek söz bulamadan onun karşısında böyle oturmak, kendisinden yüz çevirişini, tiksinişini görmek çok acıydı; dayanamıyordu. Kalın parmakları içeri doğru kıvrıldı.

"Ben hiç partilere gitmem," dedi Miss Kilman, Elizabeth gitmesin diye. "Beni kimse partiye çağırmaz" – daha ağzını yeni açmıştı ki, kendisini yıkanın bu bencillik olduğunu anladı; Mr. Whittaker söylemişti; ama tutamıyordu kendini. Çok çekmişti. "Neden çağırsınlar beni?" dedi. "Çirkinim, mutsuzum." Saçmalıyordu. Bu ellerinde paketlerle geçen, geçerken kendisini küçümseyen insanlar söyletiyordu. Doris Kilman değil miydi? İyi bir eğitim görmüştü. Yolunu seçmişti. Çağdaş tarih konusundaki bilgisi saygıdan ötede bir şey uyandırıyordu.

"Kendime acıdığım yok" dedi. "Ben asıl-annene acıyorum" diyecekti ama Elizabeth'e söylenmezdi bu, "başkalarına acıyorum."

Bilmediği bir nedenle kapı önüne sürülen hayvan nasıl dörtnala kaçmak için can atarsa Elizabeth de öyle ses çıkarmadan oturuyordu. Miss Kilman'ın başka söyleyeceği var mıydı?

"Beni bütün bütüne akıldan çıkarma," dedi Doris Kilman; sesi titriyordu. Hayvancağız korku içinde tarlanın öte yanına doğru koştu.

Kocamen el açıldı ve kapandı.

Elizabeth başını çevirdi. Garson kız geldi. Kasada ödemek gerekiyormuş, dedi Elizabeth, kalktı; o uzaklaşırken Miss Kilman iç organlarının çekildiğini, gerilip uzadığını duydu; son bir kıvrım çizdikten sonra döndü Elizabeth, başını kibarca salladı, çıktı.

Gitmişti. Masada, çikolatalı pastaların arasında oturan Miss Kilman bir, iki, belki de üçüncü keredir acının şamarını yiyordu. Gitmişti işte. Mrs. Dalloway kazanmıştı. Elizabeth gitmişti. Güzellik, gençlik gitmişti.

Bunları düşündü. Sonra ayağa kalktı, küçük masalara çarpa çarpa yürüdü; hafifçe yalpalamaya başlamıştı; biri jüponunu getirdi arkasından; yolunu kaybetmişti, Hindistan'a yollanmak üzere özel olarak hazırlanan sandıklar arasında buldu kendini, sonra bebek eşyası bölümüne daldı, dünyada dayanıklı ya da dayanıksız ne kadar madde varsa gördü orada, salamlar, ilaçlar, çiçekler, bir tatlı bir ekşi kokan kırtasiyecilerin önünden geçerken sendeledi; çarpılmış şapkası, kıpkırmızı kesilmiş suratıyla bir boy aynasında sendelerken gördü kendini, sokağa atıldı.

Westminster Katedrali, Tanrı'nın evi yükseliyordu karşısında. Trafiğin tam ortasında Tanrı'nın evi duruyordu. Paketini koltuğunun altına sıkıştırarak öteki sığınağa, Abbey'ye doğru yürüdü; oraya vardığında ellerini önünde birleştirdi, daha önce gelmiş bulunanların yanına oturdu; bu inanmışlar, ellerini yüzlerinin önünde birleştirirken bütün toplumsal ayrımlardan, hatta cinsel özelliklerinden sıyrılıyorlardı, ama ellerini yüzlerinden çeker çekmez buluyorlardı kişiliklerini, İngiliz orta sınıfının saygıdeğer üyeleri oluyorlardı; kimileri balmumu sergisini görmek için gelmişti.

Miss Kilman ellerini yüzünden çekmiyordu. Bazan tek başına bırakıyorlardı onu, bazan katılıyorlardı. Gidenlerin yerine yenileri geliyordu; onlar çevrelerine bakınıp Meçhul Asker anıtından geçerlerken Miss Kilman elleriyle gözlerini onuyor, bu çifte karanlıkla, (çünkü günışığı güçlükle sızıyordu Abbey'ye) boş öğünmelerin, isteklerin, maddenin üstüne çıkmaya, kendini aşktan ve nefretten kurtarmaya çabalıyordu. Elleri büküldü. Çabaladığı, açıkça belli oluyordu. Gelgelelim başkaları için Tanrı'ya giden yol engellerle dolu değildi,

dümdüzdü. Emekli hazine memurlarından Mr. Fletcher'la ünlü K.C'nin dul karısı Mrs. Gorham hiç güçlük çekmeden Tanrı'ya erişiyor, yakarılarını bitirdikten sonra arkalarına yaslanarak müziği dinliyorlardı (orgun sesi öyle tatlıydı ki); o anda, durmamacasına dua eden Miss Kilman'ı gördüler sıranın sonunda; bulundukları karanlık evrenden sıyrılamamışlardı daha, aynı ülkenin özlemini çeken bir ruh olduğundan ötürü yaratılmıştı, kadın değildi, bir ruhtu.

Ne yazık ki, gitmek zorundaydı Mr. Fletcher, çok düzenli bir adamdı, o yüzden Miss Kilman'ın dağınıklığı yanından geçerken tedirgin etti onu; saçları darmadağınık, paketi yerde duruyor. Hemen yol vermedi. Mr. Fletcher, çevresine, bembeyaz mermerlere, boz camlara, birikmiş hazinelere bakarken (Abbey ile gerçekten övünürdü), karşısındaki kadının iriliği, sağlandığı, arasıra bacak değiştirerek güvenle oturuşu (Tanrı'ya yaklaşışı öyle yalın, istekleri öyle dolambaçsızdı ki,) karşısında bayağı sarsıldı; Mrs. Dalloway (bütün ikindi onu aklından silemedi Mrs. Dalloway), Rahip Edward Whittaker ve Elizabeth nasıl sarsıldılarsa, öyle.

Elizabeth, Victoria Sokağı'nda otobüs bekliyordu. Ne güzeldi açık hava. Eve biraz geç gitse de olurdu. Açık hava ne iyi geliyordu. Bir otobüse binerdi. İyi dikilmiş giysileriyle durakta beklerken başlamışlardı işte... Onu kavağa, ağaran tana, sümbüle, karacaya, akan suya, zambağa benzetiyorlardı; hayat çekilmezleşiyordu o zaman, oysa yazlıkta kalıp aklına eseni yapabilmeyi ne kadar isterdi, iyi ama olur mu, zambağa benzetilmeden, partilere gitmeden olur mu? Yazlıkta babasıyla, köpekleriyle başbaşa geçirdiği günleri düşündükçe büsbütün sıkılıyordu Londra'da.

Otobüsler rüzgâr gibi geliyor, duruyor, kalkıyorlardı − kırmızı, sarı boyalarıyla gözü alan koca arabalar. Hangisine binseydi? Kesin bir karara varamamıştı. Tabii itişip kakışamazdı. Çekingendi. Yüzü anlamdan yoksundu ama gözleri

güzeldi; Çinlileri andıran Doğulu bir havası vardı annesinin dediği gibi, omuzları da çok biçimliydi; hele böyle dik durduğu zaman yüzüne bakmaya doyulmuyordu, son zamanlarda, özellikle akşamları, düşünceye dalınca (kolay kolay heyecanlanmazdı), tam bir güzellik geliyordu yüzüne, bir görkem, bir durgunluk. Ne düşünüyordu acaba? Her gören erkek âşık oluyor, bu da çok sıkıyordu Elizabeth'i. Başlıyorlarmış. Annesinin dediğine göre övgüler döşenmeye başlamışlardı. Buna gereği kadar değer vermemesi– elbiseleri sözgelimi – üzüyordu Clarissa'yı ama köpekleriyle Hint domuzlarıyla ilgilenmesi, onların hastalıklarına kafa yorması daha iyiydi belki, sevimli oluyordu. Ya Miss Kilman'la kurduğu garip dostluk? Eh, diye düşünmüştü Clarissa sabahın üçünde (uyuyamadığı için Baron Talbot'u okuyordu), hiç değilse duygulu olduğunu gösterir.

Elizabeth ansızın ileri atıldı ve büyük bir çeviklikle herkesin önüne geçerek bindi otobüse. Üst kata çıktı. Tezcanlı yaratık kalktı birden, ileri fırladı, bir korsan gibi; düşmemek için demiri tuttu Elizabeth, çünkü korkusuz bir korsandı şu otobüs, aldırmadan, acımadan saldıran, tehlikeli dönüşler yapan bir korsan; bakıyorsunuz bir yolcuyu yakalıyor, öbürünü görmezlikten geliyor, bir yılan balığı gibi kapıyor, sıkıştırıyor, bütün yelkenlerini fora ederek küstahça geçiyordu Whitehall'dan. Elizabeth kendisini kıskançlık nedir bilmeden seven, kırdayken bir karaca, kentteyken bir ay gibi gören Miss Kilman'ı düşünüyor muydu acaba? Kurtulduğu için sevinçliydi. Açık hava öyle güzeldi ki. Ordu Pazarları ne boğucuydu. Oysa Whitehall'dan geçerken atla gezinir gibi oluyordu; hardal renginde palto giymiş bu güzel binici, otobüsün her sarsılışında sağa-sola sallanıyordu; tıpkı bir gemi arması gibi; rüzgâr, bozgunluk vermişti yüzüne, sıcağın etkisiyle yanakları, beyaza boyanmış bir ağacı andırıyordu; buluşacak göz bulamayan güzel gözleri boş, parlak bakışlarla,

bir yontunun akıl almaz duruluğuyla ötelere dikilmişti.

Hep kendi çektiklerinden söz açmasıydı Miss Kilman'ı çekilmez kılan. Haklı mıydı? Eğer yoksullara yardım etmek; toplantılara katılmak, onlar için saatlerce yorulmak demekse, babası da yapıyordu bunları (Londra'dalarken çok az görürdü babasını), eğer Miss Kilman'ın Hıristiyanlık anlayışı buysa, bir karara varmak güçtü aslında. Evet biraz daha gidecekti. Strand'e kadar, gideceksem, bir peni daha mı vermem gerekiyor? Buyurun. Strand'e gidecekti.

Hastaları severdi. Sizin kuşaktan kadınlara her mesleğin kapısı açık, derdi Miss Kilman. Doktor olurdu belki. Belki çiftçi olurdu. Hayvanlar sık sık hastalanırlar. Bin dönümlük toprağı olurdu belki; adamlar çalıştırırdı. Gider, kulübelerinde yoklardı onları. İşte Somerset House. İyi bir çiftçi olabilirdi belki – biraz Miss Kilman'ın etkisi de vardı ama asıl, Somerset House uyandırmıştı bu isteği. Koca gri yapının görünümü öylesine görkemli, ağırbaşlıydı ki. İnsanların çalıştıklarını duymak hoşuna gidiyordu. Gri kâğıt parçalarında yapılma gibi duran şu kiliselerin Strand kıyısında duruşları çok hoşuna gidiyordu. Chancery Yolunda otobüsten inerken, burasının Westminster'dan ne kadar farklı olduğunu düşündü. Ne ağırbaşlı bir yerdi, ne kadar işlekti. Kısacası bir mesleği olsun istiyordu. Doktor olur, çiftçi olur, gerekirse Parlamento'ya girerdi; hep şu Strand yüzünden.

İşlerine dalmış insanların ayakları, taşı taş üstüne koyan elleri, gündelik gevezeliklerin (kadınları kavak ağaçlarına benzetmek falan-tabii güzel bir buluştu ama oldukça saçmaydı) dışındaki şeylerle yani gemilerle, hukukla, yönetimle, işgüçle dolu kafaları, şu görkem (Tapınak'taydı), şu sevinç (işte ırmak), su inançla (işte kilise) birleşince bir çiftçi ya da doktor olmaya karar veriyordu; annesi ne derse desin. Gel gör ki tembeldi.

En iyisi, bu konuyu hiç açmamak. Saçmaydı bunlar. Arasıra

kişi yalnız kaldığı zaman, bu gibi şeyler gelirdi aklına, olağandı - mimarlarının adları üstlerinde yazılı olmayan yapılar, kentten dönen insan kalabalığı, Kensington'daki papazı ya da Miss Kilman'ın verdiği kitapları altediverir, kafanın küllenmiş tabanında uyuklayan toy, ürkek duyguları açığa çıkarıverirdi, bir çocuk nasıl ansızın kollarını açar, öyle belki de bir iç çekiş, kolları şöyle bir açış, bir iti, etkisi bitip tükenmeyen bir esindi bu; sonra yeniden küllenmiş tabana iniyordu. Akşam yemeği için giyinmesi gerekiyordu. Saat kaçtı acaba? Saat neredeydi?

Fleet Sokağı'na bir göz attı. Parmak uçlarına basarak, elinde mumuyla geceyarısı yabancı bir evi araştırmaya çıkmıştı, her an ev sahibinin yatak odasının kapısını birdenbire açmasından, orada ne aradığını sormasından korkarak St. Paul's'a doğru çekingen adımlarla yürüdü, acayip sokaklara, gel diyen yan sokaklara sapmaya cesaret edemeden, yabancı bir evde yatak odası, oturma odası olabilecek ya da kilere açılacak kapıları açamadan yürüdü. Dalloway'lerin hiçbiri gündüzün Strand'e adım atmazdı, serüven arayan zenginin biriydi kendisi, aranıyor, atılıyordu.

Birçok yönüyle tam bir çocuktu hâli, son derece toydu, bebeklere, eski ayakkabılara düşkündü, çok şirindi bu hali. Ama Dalloway ailesinde bir kamu hizmeti geleneği vardı. Ailenin kadınları zeki olmasalar da önemli yerler tutmuşlardı toplumda; ya manastır baş rahibesiydiler, ya başkan, ya da okul yönetmeni. Biraz daha girdi St. Paul's'a. Bu kargaşadaki içtenliği, kardeşliği, analığı seviyordu. Hoşuna gidiyordu gördükleri. Korkunç bir gürültü yükseliyordu; ansızın borazanların kulak tırmalayıcı sesiyle işsizler karıştı kalabalığa, çınladı marşlar; sanki yürüyüşe geçmişti insanlar; oysa ölmekteydiler-şu anda bir kadın son nefesini verse ve bakıcısı bu onurlu davranışını son bulduğu odanın penceresini açarak Fleet Sokağı'na baksa, bu kargaşa, bu marşlar, bir zafer havası

gibi yükselirdi yukarı, kayıtsız avutucu bir zafer havası.

Kişinin talihine, alınyazısına karşı bilinçsizdi bu marş, bu yüzden de ölümle karşı karşıya olanları şaşkınlıkla gözleyenlere avutucu geliyordu.

İnsanların unutkanlığı incitebilir, nankörlüğü yıpratabilirdi, öyleyken bu yıllar boyu durmamacasına boşalan ses, önüne çıkan her şeyi sürükleyecek güçteydi; şu anıt'ı, şu yük kamyonunu, şu hayatı, şu geçidi, hepsini sarar, bir buzulun gür selinde buzlar, bir kemik parçasını, mavi bir çiçeği, meşe kütüklerini nasıl koparıp götürürse öyle sürüklerdi işte.

Saat umduğundan fazla ilerlemişti. Annesi böyle yalnız başına dolaşmasını istemezdi. Dönerek Strand'den inmeye başladı.

Bir esinti (sıcaktı ama oldukça rüzgârlıydı hava) güneşi ve Strand'i kara bir tülle örttü. Yüzler soldu; otobüsler parıltılarını yitirdiler ansızın. Bulutlar baltayla kesilmiş yongaları hatırlatacak kertede sert bir beyazlıktaydılar; altın yamaçlar, göksel bahçeler vardı sırtlarında, tanrıların dünyanın tepesindeki toplantılarını izleyen yerleşme bölgelerini andırıyorlardı; yine de sürekli bir kımıldama içindeydiler. Önceden tasarlanmış bir tepe kararırken o zamana kadar yerinden kımıldamayan üçgen bir kitle keyfince ileri geçiyor, sürüyü yeni bir kıyıya yöneltiyordu.

Yerlerine çakılmış, tam bir birlik içindeymiş gibi göründükleri halde hiçbir şey bu kar-beyazı, altın-parıltılı yüzeyden daha diri, daha özgür, daha duygun olamazdı; değişmek, gitmek, bozmak öylesine kolaydı ki; bütün ağırlıklarına, iriliklerine ve yoğunluklarına karşın ışık saçıyorlardı yeryüzüne, bazan da karanlık.

Telaşsız, çevik bir hareketle Elizabeth Dalloway, Westminster otobüsüne bindi.

Duvarı grileştiren, derken muzları sarılaştıran, Strand'i grileştiren, derken otobüsleri sarılaştıran ışıklarla gölgeler

gidip geliyor, çağırıyor, el sallıyorlar, diye düşündü oturma odasındaki sedirde yatan Septimus Smith; erimiş altının, duvar kâğıdındaki güllere konmuş canlı bir yaratığın şaşırtıcı duyarlığıyla parlayıp sönmesini gözledi. Dışarda ağaçlar, havanın derinliklerinde ağ gibi sürüyorlardı yapraklarını; odayı su sesi doldurmuştu ve dalgalardan şakıyan kuşların sesi geliyordu. Doğa bütün hazinelerini boşaltıyordu üstüne; sedirin üstünde duruyordu eli; denizde, dalgaların yüzünde de böyle cansız yüzerdi eskiden, ta uzaklardan köpeklerin havlamaları duyulurdu. O zaman gövdenin içindeki yürek, korkma artık derdi, korkma artık.

Korkmuyordu. Her an duvarda dolaşan şu alaycı altın leke gibi işte, işte– birtakım belirtilerle, sorgucunu sallayarak, saçlarını savurarak, pelerinini atarak Doğa hep aynı güzellikte diye avuçları arasında Shakespeare'in sözlerini fısıldamak için iyice yaklaşıyor, anlamını açığa vuruyordu.

Masanın başında şapkayla uğraşan Lucrezia, Septimus'a baktı, gülümsediğini gördü. Demek mutluydu. Ama onu gülümserken görmek içini parçalıyordu. Evlilik değildi bu, insanın kocası yüzüne yabancı gibi bakar mıydı, öyle durup dururken yerinden sıçrar, güler, saatlerce ses çıkarmadan oturduktan sonra birdenbire koluna yapışıp bir şey yazmasını ister miydi? Çekmece yazılarla doluydu, savaş üstüne, Shakespeare üstüne yazılar, ölüm diye bir şeyin nasıl olmadığı. Son zamanlarda, neden bilinmez, heyecanlanıyordu. (Dr. Holmes da Sir Bradshaw da onun için en kötü şeyin heyecanlanmak olduğunu söylemişlerdi); ellerini sallıyor, gerçeği bildiğini söylüyordu; O her şeyi biliyormuş! Şu öldürülen arkadaşı Evans var ya, o gelmiş. Bölmenin öte yanında şarkı söylüyormuş. O söylerken yazıyordu Lucrezia. Bazı söyledikleri çok güzeldi, bazıları da saçma sapan. Hep yarıda kesiyor, değiştirmek, eklemek istiyor, yeni bir şey duyuyor, elini kaldırıp dinliyordu. Oysa Lucrezia hiçbir şey duymuyordu.

Bir keresinde odayı temizleyen kızı kâğıtlardan birini kahkahalar atarak okurken bulmuşlardı. Çok acıklı bir olaydı bu. Çünkü Septimus insanların ne kadar kötü olduklarını haykırmış, birbirlerini çiğ çiğ yemekten geri kalmadıklarını söylemişti. Tökezleyenleri çiğ çiğ yerler, demişti. "Holmes peşimizde" derdi arasıra, onunla ilgili hikâyeler uydururdu; Holmes'un yulaf lapasını yiyişi, Holmes'un Shakespeare okuyuşu-kızgınlıktan kudurarak kahkahalar atardı, Dr. Holmes korkunç bir şeyin simgesiydi onun gözünde. "İnsan yaradılışı" diyordu ona. Bir de görüntülerden kurtulamıyordu. Boğulduğunu, bir kayanın üstünde yattığını, martıların tepesinde çığrıştığını söylerdi sık sık. Sedirin kenarından eğilir, denize bakardı. Ya da bir ezgi duyduğunu söylerdi.. Bir sokak çalgıcısıydı canım; belki de yoldan geçen biri seslenmişti. "Ne güzel!" diye haykırırdı; yaşlar damlardı gözlerinden, bir erkeğin ağladığını görmek çok acıydı. Yattığı yerden kulak verirdi bazan, sonra ansızın aşağılara, alevlerin ağzına düştüğünü söylerdi! Söyledikleri öylesine canlıydı ki ortalıkta alev aradı Lucrezia. Oysa hiçbir şey yoktu. Odada yalnızdılar. Korkulu bir düş görüyorsun derdi, kocasını avuturdu, gelgelelim kendisi de korkardı bazan. Dikişini dikerken iç çekerdi.

Soluğu, akşamları ormanda esen rüzgâr gibi yumuşak ve büyülüydü. Makasını elinden bıraktı, masadan bir şey almak için döndü. Ufak bir kıpırtı, ufak bir hışırtı, ufak bir tıkırtı dikişlerini yaydığı masada bir canlılık yaratırdı. Septimus kirpiklerinin arasından onun bulanık karaltısını, küçük esmer gövdesini, yüzünü, ellerini, makarasını alışını, (neyi nereye koyduğunu bilmezdi) ibrişimini arayışını izlerdi. Mrs. Filmer'ın evli olan kızına bir şapka yapıyordu, şeye-adı neydi kızın?

"Mrs. Filmer'ın evli olan kızının adı neydi?" diye sordu.

"Mrs. Peters" dedi Lucrezia. Şapkayı uzatarak, galiba küçük gelecek, dedi Mrs. Peters iri bir kadındı; Lucrezia sevmezdi

onu. Ama Mrs. Filmer o kadar iyi davranmıştı ki "Daha bu sabah üzüm verdi bize" dedi-Lucrezia, bu iyiliği ödemek istiyordu. Geçen akşam geldiğinde Mrs. Peters'ı gramofonu çalarken yakalamıştı, dışarı çıktıklarını sanıyormuş.

"Doğru mu?" diye sordu Septimus. Gramofon çalıyordu demek? Yaa, O zaman da söylemişti, Mrs. Peters'ı gramofon çalarken yakalamış.

Usulca gözlerini açmaya başladı, gerçekten bir gramofon var mıydı? Gelgelelim gerçek şeylere bakmak heyecanlandırıyordu insanı. Soğukkanlılığı elden bırakmamalı. Yoo, delirmeyecekti. Önce alt raftaki moda dergilerine baktı, sonra da yeşil borulu gramofona kaldırdı gözlerini. Hiçbir şey bu kadar somut olamazdı. Yüreklenerek büfeye baktı, muz tabağına, Kraliçe Victoria'yla kocasının gravürüne, üstünde gül vazosunun durduğu şömine rafına. Hiçbiri kımıldamıyordu. Hepsi yerli yerindeydi, gerçekti.

"Ağzı bozuk bir kadın" dedi Lucrezia.

"Mr. Peters ne iş yapıyor?" diye sordu Septimus.

Lucrezia hatırlamaya çalışarak, "Şey" dedi. Mrs. Filmer, bir iş yolculuğuna çıktığını söylemişti. "Bugünlerde Hull'daymış" dedi.

İtalyan şivesiyle söylemişti "bugünlerde"yi. Onun yüzünü azar azar görebilmek için gözlerini kıstı Septimus, önce çenesine, sonra alnına baktı; belki çarpılmıştı, belki korkunç bir yara vardı yüzünde. Ama hayır, en doğal haliyle oturmuş, dikiş dikiyordu; dudaklarını büzmüştü dikiş diken kadınların yaptığı gibi, bir hüzün çökmüştü yüzüne. Yüzüne, ellerine, ikinci, üçüncü bir kere bakarak, yok dedi kendi kendine, hiç de korkutucu değil, şuracıkta, günışığında oturmasında ne vardı korkulacak; dikiş dikiyordu işte. Mrs. Peters'ın ağzı bozuktu. Mr. Peters Hull'daydı. Öyleyse neden öfkeleniyor, neden uzağı görmeye çalışıyordu? Neden zincirlerini koparan bir sürgün gibi kaçıyordu? Neden titriyor, iç çekiyordu bu-

lutlara bakarken? Lucrezia elbisesinin yakasına iğneler tuttururken. Mr. Peters Hull'dayken, neden gerçekleri aramakla, öğrenmekle geçiriyordu zamanını? Doğaüstü olaylar, esinler, acılar, yalnızlık, denizi yarıp aşağılara alevlerin ağzına düşmek; bunların hepsi siliniverdi birden; Lucrezia'nın Mrs. Peters'ın hasır şapkasını süsleyişi çiçekli bir halıyı akla getiriyordu.

"Mrs. Peters'a çok küçük gelecek" dedi Septimus.

Uzun zamandır ilk defa eskisi gibi konuşuyordu! Tabii çok küçüktü-gülünçtü. Ama Mrs. Peters böyle istiyordu.

Şapkayı karısının elinden aldı. Sokak çalgıcılarının maymunlarına göreydi aslına bakarsan.

Bu benzetmeye bayılmıştı Lucrezia! Haftalardır böyle gülüşmemişler, evli çiftler gibi kendi aralarında eğlenmemişlerdi. Yani Mrs. Filmer o anda odaya girse, Mrs. Peters ya da bir başkası odaya girse, neye güldüklerini anlayamazdı.

Şapkanın ucuna bir gül tutturarak, "İşte" dedi Lucrezia. Hiç bu kadar mutlu olmamıştı! Hiç!

Şimdi eskisinden de gülünç oldu, dedi Septimus. Kadıncağız panayıra çıkmış domuza benzeyecekti. (Hiç kimse Septimus gibi güldüremezdi Lucrezia'yı).

Ne vardı bakalım dikiş sepetinde? Kurdeleler, boncuklar, püsküller, yapma çiçekler. Lucrezia sepetin içindekileri olduğu gibi masaya boşalttı. Septimus acayip renkleri biraraya getirmeye başlamıştı- eli işte yatkın değildi doğru dürüst paket bile yapamazdı ama sezgisine diyecek yoktu; çoğu kere işin altından kalkardı, bazan olmayacak şeyler denerdi bazan da bak gerçekten başarılıydı.

"Ona ne şapka yapacağım, bak da gör!" diye mırıldandı; durmadan masadan bir şeyler alıyordu, Lucrezia da eğilmiş, omzunun üstünden neler yaptığını gözlüyordu. İşte bitmişti -yani model hazırdı, artık iş dikilmesine kalıyordu. Çok, çok dikkatli olmalıydı Lucrezia, modeli bozmamaya çalışmalıydı.

Lucrezia dikmeye başlamıştı. Dikiş dikerken, ocağa konulmuş bir çaydanlığı andırıyor, diye düşündü Septimus; fokurduyor, kabarıyor, küçücük güçlü parmaklarıyla durmadan büzüyor, iğneliyordu" kıvılcımlar saçıyordu iğnesi. Güneş içeri girip çıkıyor, perde raylarını, duvar kâğıdını aydınlatıyordu ama Septimus bekleyecekti; ayaklarını uzatarak pabucunun içinde katlanan çorabına bakarak bekleyeceğini düşündü; bu sıcak odada, bu durgun körfezde, insanın bazan bir akşam üstü ormanın bitiminde rastladığı, artık ya ağaçların durumundan ötürü, ya da yerin çökmesiyle oluşan (her şeyden önce bilimsel olmalı) bu güvenli köşede bekleyecekti, sıcaklık sızmıyordu buradan; hava kuş kanadı gibi okşuyordu insanın yanağını.

Mrs. Peters'ın şapkasını parmaklarında çeviren Lucrezia "işte hazır" dedi. "Şimdilik bu kadar yeter. Sonra..." sözleri keyfince akmaya bırakılmış bir musluk gibi, tıp, tıp, tıp diyerek eridi.

Çok güzel olmuştu. Septimus hiç bu kadar övünç duyduğu bir şey yapmamıştı. Öylesine, gerçek öylesine somuttu Mrs. Peters'ın şapkası.

"N'olur bir bak şuna" dedi.

Lucrezia büyük bir mutluluk duyacaktı bundan böyle, bu şapkaya bakarken. Septimus'un kendine gelişini, gülüşünü hatırlayacaktı. Başbaşa kalışlarını. Sevecekti bu şapkayı bundan böyle.

Şapkayı giymesini istiyordu Septimus.

"Ne gülünç oldum!" diye haykırdı Lucrezia, aynaya koşarak sağına soluna döndü. Sonra çıkardı şapkayı başından; kapı çalınıyordu galiba. Sir William Bradshaw olmasın? Şimdiden haber mi yollamıştı?

Yoo! Akşam gazetesini getiren küçük kızdı.

Her zaman, tanrının her gecesi böyle olurdu− küçük kız kapıda parmağını emer; Lucrezia çömelir, onu mıncıklar,

öperdi, çekmeceden bir avuç şeker çıkarır, verirdi kıza. Her gece. Hep böyle olurdu. Hiç unutmazdı. Önce sevişmeyle, sonra şekerle kurardı dostluğu. Zıplayarak atlayarak odada dört dönüyorlardı. Gazeteyi aldı Septimus, Surrey'nin yenildiğini okudu. Bir sıcak dalgası gelmiş. Surrey yenilmiş diye yineledi karısı. Bir sıcak dalgası gelmiş; sanki Lucrezia ile Mrs Filmer'ın torununun oynadıkları oyunun arasında geçiyordu bu sözler; kahkahalar atarak, bağrışarak oynuyorlardı. Septimus çok yorgundu. Çok mutluydu. Uyumak istiyordu. Gözlerini yumdu. Gelgelelim ansızın, bir boşlukta buldu kendini; oyunun gürültüsü uzaklaştı, tuhaflaştı, yolunu yitirip de bulamayan, gittikçe hiçliğe gömülen insanların seslerine benziyordu artık. Gömülmüşlerdi!

Korkuyla sıçradı. Ne oluyordu orada? Büfenin üstünde muz tabağı duruyordu. Kimsecikler yoktu odada. (Lucrezia, çocuğu annesine götürmüştü; yatma saati gelmiş.) Tamam işte, yalnız kalacaktı artık. Milano'da odaya girip de kızların astarlıkları biçişlerini gördüğü gün çarptırılmıştı bu cezaya; sonuna kadar kimsesiz, bir başına kalacaktı.

Büfeyle, muz tabağıyla yapayalnızdı. Bir başına serilmişti bu karanlık doruğa, uzatılmıştı −dağın tepesine ya da kayanın üstüne değil de Mrs. Filmer'in sedirine. Peki o görüntüler, o yüzler, ölülerin sesleri nerede kalmıştı? Tam karşısında, kara saz otları ve mavi kırlangıçlarla bezenmiş bir bölme duruyordu. Bir zamanlar, dağları, yüzleri, güzelliği gördüğü yerce bir bölme vardı şimdi.

"Evans!" diye haykırdı. Karşılık gelmedi. Bir sıçan tıkırtısı geldi; bir perde hışırdadı. Ölülerin sesleriydi bunlar. Bölme, kömür tenekesi ve büfe oradaydı işte, gözlerinin önünde. Bölmeyle, kömür tenekesiyle ve büfeyle neden yüzleşmiyordu öyleyse?.. Derken Lucrezia söylenerek daldı odaya.

Bir mektup gelmiş. Herkesin programı altüst olmuştu. Mrs. Filmer, Brighton'a gidemeyecekti. Mrs. Williams'a haber

salacak vakit de yoktu; şapkaya gözü ilişince, gerçekten çok dedi, belki de... ufak bir ... Sesi hafifledi, uzaklaştı.

"Hay Allah kahretsin!" dedi Lucrezia (Septimus küfretmesinden hoşlanırdı); iğne kırılmıştı şimdi de. Şapka, çocuk, Brighton, iğne. Hepsini bir bir, sırayla kuruyordu şaşmadan, dikerek.

Gülü çıkarınca düzelmiş miydi şapka? Sedirin ucuna iliştiti.

Şu anda çok mutluyuz, dedi ansızın, şapkayı elinden bırakarak. Çünkü şimdi istediği gibi konuşabiliyordu Septimus'la. Aklına her geleni söyleyebiliyordu. O gece Septimus, İngiliz arkadaşlarıyla gazinoya girdiği zaman da ilk bu izlenimi uyandırmıştı kendisinde. Utanarak girmişti kapıdan, çevresine bakınmıştı; şapkası astığı yerden düşmüştü. Hatırlıyordu. Onun İngiliz olduğunu bir bakışta anlamıştı Lucrezia; kardeşlerinin beğendiği iri İngiliz erkeklerinden değildi, zayıftı ama güzel, taze bir rengi vardı yüzünün, uzun burnu, parlak gözleri, sırtını azıcık kamburlaştırarak oturuşu Lucrezia'ya bir şahini hatırlatmıştı −ilk gece domino oynarlarken içeri girdiğinde− bir şahini; oysa kendisine karşı hep yumuşak olmuştu. Hiç öfkeli ya da sarhoş görmemişti onu; yalnız arasıra bu korkunç savaş yüzünden acı çekerdi, yine de kendisi içeri girince, belli etmemeye çalışırdı. Lucrezia her sıkıntısını, işiyle ilgili her kaygıyı, her aklına geleni açardı ona; hemen anlardı. Ailesi öyle miydi ya? Kendisinden daha olgun, daha zeki olduğu için-İngilizce bir çocuk masalı okuyamazken Shakespeare'i okumasını istiyordu; ne kadar ciddiydi! − bildiklerine dayanarak yardım edebilirdi Lucrezia'ya. Lucrezia da ona.

Şapkayı bir şekle sokmalı artık. Hem saatler geçiyordu (Sir William Bradshaw gelirdi neredeyse.)

Ellerini başına götürerek şapka konusundaki düşüncesini öğrenmek istedi; o yanıtını beklerken aklından geçenleri

okuyordu Septimus, onun daldan dala konan, konacağı yeri her zaman iyi kestiren düşüncelerini izleyebiliyordu; tam bir gevşeklik vardı duruşunda, ağzını açıp bir şey söyleyecek olsa, biliyordu, pençeleriyle dala sımsıkı tutunan bir kuş gibi gülümseyiverecekti.

Ne var ki Bradshaw'un dediklerini hatırladı. "Sevdiklerimiz hastalanınca yanlarında bulunmamız, kendi adımıza hiç doğru değildir." Bradshaw, dinlenmeyi öğrenmesi gerektiğini söylemişti. Bradshaw, ayrılmaları gerektiğini söylemişti.

"Meliymiş", "malıymış" neden? Bradshaw'un ne hakkı vardı ki üstünde? "Bradshaw bana ne hakla 'melisin' der?" diye sordu.

"Kendini öldüreceğini söylüyordun da ondan" dedi Lucrezia. (Ohh! Septimus'a her şeyi söyleyebiliyordu artık.)

Demek pençelerine tutulmuştu. Holmes ile Bradshaw, peşini bırakmayacaklardı! Burun delikleri kıpkırmızı canavardan hiçbir şey gizlenemiyordu! "Melisin" diyordu canavar! Kâğıtları neredeydi? yazdıkları?

Kâğıtları, yani yazdıklarıyla yazdırdıklarını getirdi karısı. Sedire serdi. Birlikte baktılar. Resimler, desenler, kibritten kollarını sallayan minicik kadınlarla erkekler, sırtlarında -kanat mı çizmişti sırtlarına? Halka içine alınmış şiling'ler, güneşler, yıldızlar; girintili çıkıntılı birtakım kayalardan ipe tutunarak çıkan dağcılar, tıpkı çatal bıçak resimleri gibi; dalgaların ortasında kahkahalar atan küçük yüzler ve ufak deniz görünümleri; dünyanın haritası. Yak bunları! diye haykırdı Septimus. Yazılara gelince; açelyanın arkasında ölülerin nasıl şarkı söyledikleri, Zaman'a yazılmış övgüler, Shakespeare'le konuşmalar, Evans, hep Evans- ölülerin gönderdiği bildiriler; ağaçları kesmeyin, Başbakana söyleyin. Evrensel sevgi, dünyanın anlamı. Yak bunları! diye haykırdı.

Ama karısı kâğıtları elinden kaptı. Kimilerini çok güzel buluyordu. Bunları bir ibrişim parçasıyla bağlayacaktı (zarfı

yoktu çünkü).

Seni götürseler bile yanından ayrılmayacağım, dedi. Zorla nasıl ayırırlardı?

Kâğıtları toparladı, ibrişimle bağladı; gözlerini ondan ayırmadan paketi yaptı, yanıbaşında, bütün tomurcuklarını açmışçasına oturuyordu işte; Septimus'a öyle geldi. Çiçeğe durmuş bir ağaçtı Lucrezia, yapraklarının arasında kimseden korkmadan, güven içinde yaşayabileceği kutsal sığınağa, ulaşmış bir kanun koyucunun yüzü görünüyordu; ne Holmes'den korkuyordu ne de Bradshaw'dan; doğaüstü bir olaydı bu, bir zafer, en son ve en büyük zafer. Korkular içinde, onun bu müthiş merdiveni (Holmes'larla, Bradshaw'larla, en aşağı onbir stone çeken, karılarını Saray'a yollayan, yılda onbin sterlin kazanıp bol bol ölçü üstüne konuşan adamlarla dolu bu korkunç merdiveni) çıkışını gözledi; böylelerinin yargıları da birbirini tutmazdı (Holmes'un tutturduğu hava başkaydı, Bradshaw'unki başka), yine de yargıcı geçiniyorlardı, büfeyi büfenin görüntüsünden ayırdedemiyor, hiçbir şeyi kesin çizgileriyle göremiyorlardı; ne var ki yasama ve cezalandırma yetkisi onların elindeydi. Lucrezia onları işte tam bir bozguna uğratmıştı.

"Tamam!" dedi. Kâğıtlar bağlanmış, hazırdı. Kimsenin elinin ermeyeceği bir yere koyacaktı onları.

Hiçbir şey bizi ayıramaz, dedi. Septimus'un yanına oturdu, o kuşun adıyla seslendi −şahin miydi, karga mıydı? ekinler için çok zararlı olan bu kötü hayvan, Septimus'a tıpatıp benziyordu. Kimse bizi ayıramaz, dedi.

Sonra kalktı, yatak odasına eşyalarını toplamaya gitti; o sırada aşağıdan birtakım gürültüler yükseldi, belki de Holmes'un geldiğini düşünerek, ona engel olmak amacıyla aşağı koştu.

Septimus onun merdivende Holmes'la konuştuğunu duydu.

"Hanımefendiciğim" diyordu Holmes, "inanın dostunuz sıfatıyla geldim buraya."

"Hayır" dedi Lucrezia, "kocamla görüşmenize izin vermiyorum."

Septimus onun küçük bir tavuk gibi kanatlarını açarak yola dikilişini gördü. Ama Holmes yılmıyordu.

"Hanımefendiciğim, bırakın da..." dedi Holmes onu yana iterek (iri yarı bir idamdı.)

Holmes yukarı çıkıyordu işte. Holmes neredeyse kapıyı açacaktı. "Yine korktun, ha?" diyecekti Holmes.

Holmes'a yakalanacaktı. Yoo ne Holmes'a ne de Bradshaw'a. Yalpalayarak kalktıayağa; o anda aklına Mrs. Filmer'ın sapında "Ekmek" yazan yepyeni ekmek bıçağı geldi. Ama onu kirletmek doğru olmazdı. Havagazı? Onun için de çok geçti. Holmes geliyordu. Jilet olsa işe yarardı ama karısı düzenliydi, jiletleri kaldırmışı herhalde. Pencere kalıyordu geriye, Bloomsbury pansiyonunun koca penceresi; yapılacak tek şey, pencereyi açıp aşağı atlamaktı; sıkıcı, yorucu, dokunaklı bir eylem yani. Onların tragedya anlayışı buydu, kendisiyle Lucrezia'nın değil (Lucrezia'yı da kendinden sayıyordu). Holmes'la Bradshaw bayılırlardı böyle olaylara. (Pencerenin kenarına oturdu.) Ama son dakikaya kadar bekleyecekti. Ölmek istemiyordu. Hayat iyiydi. Güneş sıcaktı. Ama ya insanlar? Karşıki merdivenlerden inen yaşlı bir adam durdu baktı, bir süre. Holmes kapıya dayanmıştı. "Al işte!" diye haykırarak olanca gücüyle aşağıya, Mrs. Filmer'ın bahçe parmaklarına fırlattı kendini.

Kapıyı açıp içeri dalan Dr. Holmes, "Alçak!" diye haykırdı. Lucrezia pencereye koştu, gördü; anladı. Dr. Holmes'la Mrs. Filmer çarpıştılar. Mrs. Filmer önlüğüyle gözlerini kapayarak yatak odasına koştu. Aşağı yukarı koşuşmalar oldu. Dr. Holmes girdi içeri-elinde bir bardak vardı; yüzü solgundu, titriyordu. Kendinizi toparlamalısınız, bir şey içmelisiniz, dedi (Neydi

o? Şurup gibi bir şey), kocası kötü sakatlanmıştı, kendine gelemeyecekti, görmemeliydi onu; elinden geldiği kadar kaçınmalıydı üzücü olaylardan, daha soruşturma vardı önünde zavallı kızcağızın. Kim derdi ki? Anlık bir iti, kimsenin suçu yoktu (dedi Mrs. Filmer'a). Neden yapmıştı bir türlü anlayamıyordu Dr. Holmes.

Şurubu içerken uzun pencerelerden geçip bir bahçeye girmiş gibi oldu Lucrezia. Neresiydi burası? Saat vuruyordu bir, iki üç; bu gürültülerin fısıltıların arasında ne kadar uslu bir sesti saatin sesi, Septimus gibi. Dalıyordu. Saat vurmaya devam etti, dört, beş, altı ve önlüğünü sallayan Mrs. Filmer (cesedi buraya getirmeyeceklerdi, değil mi?) bahçenin bir parçası oluverdi sanki, ya da bir bayrak. Yengesiyle Venedik'te kalırken direkte dalgalanan bir bayrak görmüştü. Savaşta ölenler böyle selamlanırmış; Septimus da savaşa katılmıştı. Eski günler, mutlu anılarla doluydu çoğunluk.

Şapkasını giyerek buğday tarlalarından geçti, koştu, koştu − nereye acaba?− bir tepeye, deniz kıyısına yakın bir yerdi, çünkü gemiler vardı, martılar, kelebekler; bir kayanın üstünde oturmuşlardı. Londra'da da oturmuşlardı; yarı-uykuda, yatak odasının kapısından giren yağmur sesini, fısıltıları, ekinlerin hışırtısını ve bütün bu sesleri yay biçimindeki istiridyelere dolduran denizin okşayışını duyuyordu, kıyıya uzatılmış gövdesi bu fısıltılara kulak veriyor, bir tabutun dağınık çiçekleri gibi yayılıyordu.

Dürüst mavi gözlerini kapıya dikerek başında bekleyen zavallı yaşlı kadına gülümsedi,."Öldü" dedi (Buraya getirmeyecekler miydi?) Mrs. Filmer geçiştirdi. Hiç olur mu canım? Olur mu? Septimus'u götürüyorlardı şimdi. Kıza söylenmeyecek miydi? Karıyla koca birbirlerinden ayrılmamalı, diye düşündü Mrs. Filmer. Ama doktorun sözünden çıkmamak gerek.

Dr. Holmes, Lucrezia'nın nabzını tuttu. "Bırakın, uyusun"

dedi. Lucrezia onun pencerede bir karaltı halinde duran gövdesini gördü. Demek Dr. Holmes buydu.

İşte uygarlığın zaferlerinden biri, diye düşündü Peter Walsh. Cankurtarının ince ve tiz düdüğünü duyunca, uygarlığın zaferlerinden biri dedi. Beyaz cankurtaran hızla hastaneye doğru yol aldı, belki de başı yarılan, hastalıktan paçasını kurtaramayan, ya da kavşakta otomobil altında kalan bir zavallıya yardım elini uzatmıştı; herkesin başına gelebilirdi. Uygarlığın ta kendisiydi. Doğu'dan yeni dönmüş olduğu için bu şaşmaz örgüt, Londralılar'ın bir ortak davranışı, büsbütün büyüyor gözünde. Otomobil olsun, araba olsun, her taşıt kendiliğinden yana kayıyor, cankurtarana yol veriyordu. Belki toplumun hastalıklı olduğunun kanıtıydı bu, ama içinde zavallı birini barındıran cankurtarana halkın gösterdiği saygı bayağı dokunuyordu insana– telaşla evlerine koşan adamlar cankurtaran geçerken karılarını hatırlıyorlardı, şimdi içerde bir doktorla bir hastabakıcının arasında sedyeye uzanmış yatan adamın yerinde kendilerinin de kolaylıkla olabileceğini düşünüyorlardı... Olsun, böyle şeyler düşünmek doğru değildi; hemen doktorlar, cesetler geliyordu akla, insan duygulanıyordu, görsel izlenimi bastıran ufak bir haz parıltısı ya da bir çeşit tutku, insanı bu konuyu fazla uzatmamaya zorluyordu– sanat uğruna, dostluk uğruna. Doğru. Cankurtaran köşeyi dönerken, yalnızlığın sunduğu bir ayrıcalık bu, diye düşündü Peter Walsh, cankurtaranın düdüğü bir sokak öteden duyuluyor, daha uzaklara, Tottenham Sarayı Yolu'na doğru eriyip gidiyordu , yankısı silinmemişti hâlâ; evet, dedi Peter Walsh, insan bir başınayken her aklına eseni yapabilir. Ağlasa bile kimse görmez. İngiliz-Hint toplumunda başını yiyen, bu aşırı duygusallığıydı zaten – ne zaman ağlamak, ne zaman gülmek gerektiğini kestiremezdi. Bundan kurtulamıyorum, diye düşündü mektup kutusunun yanında durarak; gözyaşlarını tutamayacaktı neredeyse. Nedenini bilmiyordu. Çevresini

saran güzellik, Clarissa'ya uğramanın verdiği coşku, günün sıcaklığı, yoğunluğu, izlenimlerin birbiri ardısıra o derin, karanlık, herkesin gözünden ırak sarnıca tıp tıp damlayışı. Belki de bu gizliliği yüzünden, bu aşılmaz, kesin gizliliği yüzünden hayatı bilinmez bir bahçe olarak benimsemişti, beklenmedik dönemeçlerle, kavşaklarla dolu bir bahçe; böyle anlar, soluğunu kesiyordu insanın, işte şimdi British Museum'un karşı kaldırımındaki mektup kutusunun yanında dururken böyle bir an gelip çatmıştı; birtakım şeyler kendiliğinden birleşmişti; şu cankurtaran, hayat, ölüm. Sanki bu duygu akıntısıyla çok yükseklerdeki bir çatıya sürüklenmişti de gövdesinin geri kalan kısmı beyaz deniz kabuklarıyla bezenmiş bir kumsal gibi ıssız kalmıştı. İngiliz-Hint toplumunda başını yiyen, bu aşırı duygusallıktı.

Bir keresinde Clarissa'yla bir otobüsün üst katında giderlerken... Clarissa çok çabuk duygulanırdı o günlerde, yüzeylerde de olsa; bir bakarsın umutsuzluğa kapılır, bir bakarsın sevinçten uçardı; sinirleri hep ayaktaydı; ne güzeldi onun yanında olmak; otobüsün üst katına kurulur, yolda karşılarına çıkan acayip durumları, acayip adları, acayip insanları hiç gözden kaçırmazdı; Londra'yı araştırır bir sürü hazineyle dönerlerdi. Caledonia Pazarı'ndan − Clarissa'nın bir tezi vardı o zamanlar − boyuna tezler ileri sürerlerdi, boyuna; gençler kendilerine özgü tezler ileri sürmekten hiç geri kalmazlar zaten. Hoşnutsuzluk duygusunu açıklamak için; insanları gereğince tanımanın, onlarca tanınmanın doğurduğu hoşnutsuzluk konusunda. Bir insanı nasıl tanıyabilirdin. Bazan her gün buluşurdun, bazan altı ay ya da bir yıl görüşmezdin. Başkalarını tam anlamıyla tanıyamazdı insan; bu konuda birleşmişlerdi. Ama Clarissa, Shaftesbury Caddesi'ni çıkan otobüsle, kendini her yerde bulabildiğini söylemişti, yalnız "şurada, şurada, şurada" değil, her yerde− koltuğun arkasına vurmuştu− her yerde. Shaftesbury Caddesi'nden geçerlerken

elini sallıyordu. Bütün gördükleri kendisiydi. Birini tanımak için onu tamamlayan kimseleri, hatta yerleri bilmek gerekirdi. Daha önce hiç konuşmadığı kimselerle sözgelimi yolda gördüğü bir kadınla, tezgâhlar çocukla tuhaf bir yakınlık kuru verirdi− ağaçlarla, ambarlarla. Bu özellik, duyduğu ölüm korkusuyla birleşince giderek deneyüstü bir kuram oluverirdi. Clarissa'ya göre, daha doğrusu söylediğine göre (çünkü korkunç bir kuşkucuydu), gözle görülür varlığımız, yani görünüşümüz, geniş bir çevreye yayılan öbür görülemeyen varlığımıza kıyasla çok geçici olduğu için, görülmeyen varlığımız ölümden sonra da herhangi bir biçimde şu ya da bu kişiye bitişerek yaşamını sürdürebilir, bazı yerlere dadanabilirdi. Belki de − belki.

Clarissa'nın bu kuramı otuz yıllık dostluklarına uygulanabilirdi, bakıyordu da. Kısacık, yarım, eski ilişkiyi aratmayacak acılıkta karşılaşmalar, sonra ayrılmalar, kesintiler (sözgelimi bu sabah tam Clarissa'yla konuşurken Elizabeth uzun bacaklı, güzel suskun bir tay gibi girmişti içeri), bunların çok önemli bir etkisi vardı hayatında.

Gizemli bir şeydi bu. Elinize, sert, sivri, keskin bir tohum veriliyordu −çoğu kere bir acı kaynağı olan bu ilk kavuşma, ayrılık döneminde en umulmadık yerde çiçek verir açılır, korku saçar, dokunmanıza, tatmanıza, çevrenize bakıp kendisini bütünüyle kavramınıza, yıllarca yitik kaldıktan sonra ansızın anlamanıza izin verirdi. Clarissa, işte öyle anlarda gelmişti aklına, gemide, Himalayalar'da, umulmadık bir çağrışım sonucu (demek açık yürekli, ahmak Sally'cik, mavi ortanca görünce kendisini hatırlamıştı ha!). Tanıdıkları içinde en çok etkisinde kaldığı Clarissa'ydı kuşkusuz. Hiç istemediği halde, hep bu sabahki halinde görürdü onu, hafif soğuk, hanımefendi, kılığı yerinde, eleştirici; ya da taşkın, romantik; tarlaları, bir İngiliz hasadını anarken. Daha çok yazlıkta görüşürlerdi, Londra'da değil. Bourton'da ne günler geçirmişlerdi.

Otele varmıştı. Kırmızı iskemleler ve sedirleri, iğne yapraklı, kuru bitkileri geçti. Anahtarını çengelden aldı. Genç kadın, birtakım mektuplar uzattı. Odasına çıktı- evet onu daha çok Bourton'da yazın sonuna doğru görürdü, orada öteki konuklarla birlikte bir hafta, bazan onbeş gün kalırdı. Clarissa'nın önce elleri saçlarında bir tepede duruşu; paltosu rüzgârda uçuşuyor, eliyle, bakın, diye gösteriyor onlara, bakın aşağıdan Severn geçiyor. Ya da korulukta çay yaparken; çok sakardı; duman kıvrılıyor, yüzleri örtüyor; onun küçük pembe yüzü güçlükle seçiliyordu aradan; ya bir kulübenin kapısında kendilerini uğurlamaya çıkan ihtiyar kadından su isteyişi. İkisi, yürümeyi severlerdi; öbürleri arabayla gelirdi. Clarissa, hiç hoşlanmazdı arabadan, hayvanlarla da başı hoş değildi; köpeğini severdi, o kadar. Kilometrelerce yürürlerdi. Arasıra, yönlerini kestirmek için duralar, kırlarda Peter'a kılavuzluk ederdi; o arada hep şiir üstüne, insanlar ve siyasa üstüne konuşurlardı (Radikal'di o sıralar); güzel bir görünüme, bir ağaca rastlayana kadar gözleri bir şey görmezdi; Clarissa haykırırdı ansızın, Peter'ı da dürterdi görsün diye; yine yola koyulurlardı, Clarissa önde, elinde halası için kopardığı bir çiçek, ekini biçilmiş tarlalarda ilerler; o incecik gövdesi yorulmak bilmezdi; alacakaranlıkta Bourton'a vardıklarında bitkin düşerlerdi. Sonra, gece, yaşlı Breitkopf piyanoyu açar, şarkı söylemeye başlardı; sesi dinlenilecek gibi değildi; koltuklarına gömülür, gülmemeye çalışırlardı ama sonunda dayanamaz patlayıverirlerdi-durmadan gülerler, gülerlerdi, hem de yok yere, Breitkopf'a belli etmeyeceklerdi akıllarınca. Gündüzün çobanaldatanlar gibi civeleşerek dolaşırlardı evin önünde.

Bu mektup Clarissa'dan geliyordu! Mavi zarf; onun yazısı. Şimdi nasıl okuyacaktı mektubu? Al sana acı bir karşılaşma daha! Onun mektubunu okumak, korkunç bir çaba gerektiriyordu. "Nefisti onu bir daha görmek. Söylemek gereğini

duymuştu." O kadar.

Ama Peter'ın altüst olması için yetmişti. Canı sıkılmıştı bayağı. Keşke yazmasaydı. Biraz önceki düşüncelerine eklenince, omurgasına bir bıçak girmiş gibi oluyordu.. Neden yakasını bırakmıyordu Clarissa? Bunca yıl Dalloway'le mutlu bir hayat sürmemiş miydi?

Oteller insanı avutamaz. Hem de hiç. Kimbilir kaç kişi şu çengellere paltosunu asmıştır. Düşünüyordu da, sinekler bile başkalarının burunlarına konmuşlardır. Göze hemen çarpan temizlikse temizlikten çok, çorak, soğuk, gerekli bir şeydi. Sanki patron tan ağarırken ortalıkta şöyle bir dolaşmış, her yanı incelemiş, koklamış, soğuktan burunları moraran hizmetçilerin canla işe sarılmalarını sağlamıştı, gelecek müşteri tertemiz bir tabakta sofraya çıkarılacak bir et parçasıymış gibi. Uyumak için, bir tane yatak; oturmak için, bir tane koltuk; dişleri fırçalamak ve çeneyi tıraş etmek için, bir tane bardak, bir de ayna. Kitaplar, mektuplar, döşemenin kayıtsızlığı karşısında arsız arsız sırıtıyordu. Bütün bunları gözüne Clarissa'nın mektubu sokmamış mıydı? "Nefisti onu bir daha görmek. Söylemeden edememişti!" Mektubu katladı, zarfı itti; taş çatlasa bir daha okumazdı!

Mektup saat altıda geldiğine göre herhalde kendisi kapıdan çıkar çıkmaz yazılmış, pullanmış, biriyle doğru postaya yollanmıştı. Hani ne derler, tam onun yapacağı iş. Gelişi sarsmıştı Clarissa'yı. Duygulanmıştı; hele bir an elini öperken pişmanlık duymuştu belki, kıskanmıştı, (gözlerinden) Peter'ın eskiden ona söylediği bir şeyi hatırladığı okunuyordu– belki de evlenseler birlikte dünyayı değiştirebilecekleri; oysa orta yaş gelip çatmıştı; hiçbir özgürlük kalmamıştı, bunu biliyordu Clarissa, yılmayan canlılığıyla bütün bunları bir yana itmeye çalışmıştı, çünkü onda Peter'ın eşine rastlamadığı bir sertlik, bir dayanıklılık, engelleri aşma ve başarıya ulaşma yeteneği vardı; onu hayata bağlayan bunlardı işte. Evet ama kendisi

odadan çıkar çıkmaz yıkılıvermişti. Peter'ı düşünerek üzülmüş, mutlu kılabilmek için ne yapabileceğini düşünmüştü (oysa en önemli noktada aksardı); onun gözlerinden yaşlar akarak yazı masasına gidişini, döndüğünde otelde bulması için çarçabuk o iki satırlık mektubu çiziktirişini gözlerinin önüne getiriyordu. "Seni görmek nefis!" Öyle düşünmese yazmazdı.

Peter Walsh bağcıklarını çözmüştü şimdi.

Ama evlilikleri başarılı olmazdı, öteki şey daha doğal bir kökten geliyordu ne de olsa.

Tuhaftı ama gerçekti de; çoğu tanıdıkları böyle düşünüyordu. İşlerini yoluna koymayı başaran, mesleğinde göz dolduran Peter Walsh sevilirdi genellikle, ama kaçıktı biraz - kendini bir şey sanırdı; hele şimdi, artık saçları ağardıktan sonra hayatından hoşnut görünmesi, kendini ağırdan alması tuhaftı doğrusu. Kadınlara çekici gelmesi bu yüzdendi belki; onların erkek anlayışına tıpatıp uymuyordu. Açıklanmayan, tuhaf bir havası vardı. Belki kitap düşkünlüğünden-sizi yoklamaya geldi mi, masanın üstündeki kitaba gözatmadan edemezdi (şu anda da okuyordu, bağcıkları yerlerde sürünüyordu); belki de tam bir centilmen olduğundan, piposunun külünü silkeleyişinden, kadınlara davranışından belliydi bu. Kuş beyinli bir kızcağızın bile onu kolayca parmağında döndürebilmesi çok hoştu çünkü, çok da gülünç. Kızın kendi bileceği iş. Yani her ne kadar uysal, neşeli, o kültürüyle ilişkilerinde büyüleyiciyse de, bir yere kadar... Kız bir şey söylemeye kalksın- yoo, yoo, sözün altında yatanı anlardı işte. Buna katlanamazdı işte-yoo. Erkeklerleyken bağırıp çağırır, kasıkları çatlayacakmışçasına gülerdi şakalara, kahkahalar atardı. Hindistan'da yemekten anlama konusunda üstüne yoktu. Tam bir erkekti evet. Ama kendisine saygı duyulması gerektiği izlenimini uyandıranlardan değil-allahtan; Binbaşı Simmons gibi değil sözgelimi; hiç değil, derdi Daisy, iki ufak

çocuğunu bile hesaba katmadan iki erkeği karşılaştırmaya kalkıştığında.

Çizmelerini çekip, çıkardı. Ceplerini boşalttı. Çakısının ardısıra Daisy'nin taraçada çekilmiş bir fotoğrafı düştü cebinden; beyazlara bürünmüş Daisy, kucağında bir fox-terrier; çok çekici, çok esmer; gördüğü en alımlı resmi. Çok doğaldı ne olsa, Clarissa'dan sonra çok daha doğal. Vıdıvıdısız. Zahmetsiz. Titizlenme, huysuzlanma yok. Dalgasız bir denizde gider gibi. Taraçadaki esmer, tapınılası güzellikteki kızcağız haykırıyordu (duyabiliyordu sesini). Tabii, tabii her şeyini verecekti ona! haykırıyordu (çekingenlik nedir, bilmezdi) her istediğini! diye haykırıyordu, kim bakarsa baksın aldırmıyor, koşup kapıdan karşılıyordu. Daha yirmidört yaşında üstelik. İki de çocuğu var. Olur şey değil!

Evet gerçekten bu yaşta iyice saplanmıştı batağa. Geceleri ansızın uyandığında büsbütün anlıyordu işin ciddiyetini. Diyelim ki evlendiler. Kendisi için çok iyi olurdu ama ya kız? Bu konuda Mrs. Burgess'a açılmıştı (iyi yürekli, ağzı sıkı bir kadındı Mrs. Burgess); senin avukatları görmek bahanesiyle İngiltere'ye gitmen belki onu bu konuyu bir daha gözden geçirmeye iter, demişti, belki durumun ciddiliğini kavrar o zaman. Toplumdaki yerini, çocuklarını gözden çıkarması demek bu! toplumsal bir engel. Çok geçmez dul kalır, adı dile düşmüş, geçmişi herkesçe bilinen kadınlardan biri olur kenar mahallelere taşınır (böyle çok boyalı kadınlara rastlamışsındır herhalde). Ama Peter Walsh gülüp geçmişti bu sözlere. Daha ölmeye niyeti yoktu. Çoraplarıyla odada dolaşarak, yine de kendi düşünsün, bir karara varsın diye düşündü, smokin gömleğinin yakasını düzeltti, Clarissa'nın partisine giderdi belki, belki de bir kabareye; ya da odasından çıkmaz, Oxfordlu bir tanıdığın yazdığı kitabı okurdu. İşinden ayrılırsa kendini kitap yazmaya verirdi. Oxford'a gider araştırma yapardı. Esmer, güzel kadın boşuna koşuyordu taraçanın öte yanına, boşuna

elini sallıyor, kimsenin dediğine aldırmayacağını söylüyordu. İşte dünyaya değişmediği o çekici, seçkin erkek (yaşın ne önemi vardı?), Bloomsbury'deki bir otelde, çıplak ayak dolaşıyor, tıraş oluyor, yıkanıyor, bardakları kaldırıp tıraş makinesini yerine koyarken bir yandan da durmadan araştırmalar yapıyor, kendisine ilginç gelen birtakım konuları irdeliyordu. Önüne her çıkanla konuşmaya dalar, öğle yemeğine saatinde yetişemezdi, verdiği sözleri unuturdu; Daisy bir öpücük istedi mi al sana bir kavga; saatinde gelemezdi (oysa gerçekten çok bağlıydı Daisy'ye.). Kısacası, Mrs. Burgess'in dediği gibi, Daisy'nin kendisini unutması ya da 1922'deki görünüşüyle hatırlaması daha iyi olurdu belki, bindiği at arabası hızla uzaklaşırken, alacakaranlıkta yol ağzında duran bir karaltıyı hatırlar gibi; karaltı ufalıp gözden silinirken Daisy varsın sımsıkı bağlı olduğu yerden haykırsın dursun senin için yapmayacağım şey yok, yapmayacağım şey yok, diye...

Peter insanların düşüncelerini okuyamazdı. Dikkatini toplamak gittikçe güç geliyordu. Kendisiyle ilgili şeyleri düşünüyor, dalıp gidiyordu; bazan somurtkandı bazan neşeli; kadınsız edemezdi; dalgındı; sinirliydi; (tıraş olurken) neden Clarissa bize temiz bir ev bulamasın yani? diye düşündü, neden Daisy'ye iyi davranmasın yani? diye düşündü, neden Daisy'ye iyi davranmasın, onu çevresindekilere tanıtmasın? Bir türlü akıl erdiremiyordu. O zaman kendisi rahatça − rahatça ne yapardı? Keyfinin istediğini (anahtar destesindeki anahtarlarla kâğıtlarını bir düzene sokmaya çalışıyordu), keyfince gezer, eğlenir, kendi kendine yeterdi, ama aslında hiç kimse başkalarına onun kadar bağlı olamazdı (ceketinin düğmelerini ilikledi), başını yiyen, buydu zaten. Çayevlerine girmese olmazdı; albaylardan, golf oynamaktan, briçten, hepsinden çok da kadınların yanında bulunmaktan hoşlanırdı, onlardaki incelik, bağlılık, yırtıcılık ve sevme yeteneği −sakıncaları da olsa- öyle çekici geliyordu ki Peter'a (zarfların üstünde esmer,

güzel kadının yüzü duruyordu); insan hayatının doruğunda açan görkem dolu bir çiçek gibi; yine de kendini tamtamına veremezdi, her şeyin dibini araştırırdı (Clarissa aşılamıştı bunu), suskun sevgiden çabuk usanır, aşkta değişiklik arardı, oysa Daisy başka birini sevecek olsa öfkeden kudururdu! Kendini dizginleyemeyecek kadar kıskançtı yaradılışı! Nasıl acı çekerdi! Çakısı neredeydi, saati, mühürleri, cep defteri, Clarissa'nın mektubu (taş çatlasa bir daha okumayacaktı ama yanında olması hoşuna gidiyordu), Daisy'nin fotoğrafı?

Yemeğe oturmuşlardı.

Vazolarla süslenmiş masalarda kimi giyimli, kimi günlük kılığıyla bir sürü insan oturuyordu; ellerine şal almışlardı, çantalarını iskemlelere dayamışlardı; abartılmış bir rahatlık içindeydiler; çünkü bu kadar çeşitli yemek yemeye alışmışlardı; güvenliydiler çünkü hesabı ödeyecek kadar paraları vardı; yorgundular; bütün gün Londra'yı dolaşmış, gezilecek yerleri görmüşlerdi; meraklıydılar, gözlerini odadan içeri giren yakışıklı adama dikmişlerdi; iyilikseverdiler, yemek listelerini uzatmaya, bildikleri bir konuda size bilgi vermeye can atıyorlardı, acaba doğum yerleriniz aynı mıydı? (Liverpool'da mı doğmuştunuz sözgelimi), ortak tanıdıklar var mıydı acaba? Bunları öğrenmeden, sizinle bir çeşit ilişki kurmadan içleri rahat etmezdi; merak yakalarını bırakmazdı; o sinsi bakışlar, acayip sessizlikler, sonra ansızın bir köşeye çekilerek kendi aralarında şakalaşmalar. Mr. Walsh yemeğe inip de perdenin yanında yerini aldığında onlar yemeğe başlamışlardı bile.

Onların saygısını, söylediği sözler yüzünden kazanmamıştı, çünkü bir başına olduğu için yalnız garsonla konuşabiliyordu; belki de yemek listesini inceleyişi, parmağıyla özel bir şarabı gösterişi, masaya oturuşu, yemeğini yerkenki telaşsız hali onlara saygı aşılamıştı; yemeğin başında belirtilmeyen bu saygı, Morrislerin oturduğu masada açığa vuruluverdi; Mr. Walsh "Bartlett armudu" istemişti. Böyle aşırılığa kaçmadan kesin

bir sesle, doğal haklarını savunurcasına konuşmasının nedenini ne genç Charles Morris biliyordu, ne babası Charles Morris, ne Elaine biliyordu, ne de Mrs. Morris. Ama masada tek başına oturup "Bartlett armudu'' isterken, yasalar çerçevesinde bir istekte bulunuyor, bu konuda kendisini desteklemelerini bekliyordu sanki; sanki onların bir anda benimsediği bir ilkenin savunucusuydu; bundan ötürü sevgi dolu bakışlarla onun gözlerinin içine baktılar; oturma odasına geçtiklerinde gevezelik etmek zorunluluğu böylece doğmuş oldu.

Pek önemli konulara değindikleri söylenemez − Londra ne kadar kalabalıktı, otuz yılda oldukça değişmişti, Mr. Morris Liverpool'u yeğ tutardı; Mrs. Morris, Westminster çiçek sergisine gitmişti, ailece Wales Prensi'ni görmüşlerdi. Dünyada hiçbir aile yoktur ki, diye düşündü Peter Walsh, Morrislerle boy ölçüşebilsin, birbiriyle olan ilişkilerinde en küçük bir aksaklık belirtisine rastlanmıyor, yukarı sınıflara aldırmıyorlar bile, sevdiklerini tam seviyorlar; Elaine ev idaresi öğreniyormuş, oğlan Leeds'den bir burs kazanmış, hanımın (aşağı-yukarı Peter'ın yaşındaydı) üç çocuğu daha varmış, iki de otomobilleri; Mr. Morris Pazar günleri bütün ailenin pabuçlarını onarmaktan geri durmazmış yine de; Peter Walsh tüylü kırmızı koltukların, kültablalarının arasında elinde likör kadehiyle bir ileri bir geri sallanarak, ne güzel diye düşündü, ne güzel gerçekten! Güneniyordu çünkü Morrisler kendisini beğenmişlerdi. Evet evet "Bartlett armudu" diyebilen bir adamı beğenmezlik edemezlerdi. Kendisini beğendiklerini iyice anlamıştı.

Clarissa'nın partisine gidecekti. (Morrisler uzaklaştılar; yine görüşürlerdi nasıl olsa). Clarissa'nın partisine gidecekti çünkü Hindistan'da olup bitenleri öğrenmek istiyordu − muhafazakârların çevirdikleri dolapları. Neler dönüyor bakalım. Müzik de vardır. Dedikodu falan.

Ruhumuzun gerçeği budur, diye düşündü Peter Walsh, balıklar gibi derin sularda barınan, karanlıklarda güçlükle ilerleyerek dev yosunların arasında yolunu bulan benliğimiz nasıl güneş ışığının titreştiği boşlukları aşarak gittikçe loşluğa, soğuk, derin, kesin bir loşluğa gömülür de sonra nasıl ansızın yüzeye çıkıverir, rüzgârın kırıştırdığı dalgalarda eğlenmeye başlar; alabora etmeden, parıldamadan, kısacası dedikodu yapmadan olamaz. Hindistan konusunda hükümetin görüşü neydi acaba? (Richard Dalloway bilirdi garanti.)

Çok sıcak bir geceydi, gazeteci çocuklar bir sıcak dalgasının geldiğini iri harflerle belirten gazeteler gezdiriyorlardı; otelin basamaklarına hasır iskemleler yerleştirilmişti; içkilerini yudumlayan, sigaralarını tüttüren kayıtsız müşteriler oturuyordu bu iskemlelerde. Peter Walsh da orada oturuyordu. Gün, Londra günü daha yeni başlıyordu sanki! Basma elbisesini, beyaz önlüğünü çıkararak mavilerini giymeye, inciler takmaya hazırlanan bir kadın gibi değişiyordu gün, üstündekileri çıkarıp atıyor, ipeğe bürünüyor, akşam için üstünü değişiyordu; jüponunu yere atan bir kadının hoşnut iç çekişiyle tozunu, sıcaklığını, rengini bırakıyordu; trafik azaldı, çınlayan, uçan otomobiller yük kamyonlarının gümbürtüsünü bastırdılar; alanların yoğun yaprakları arasında şurada burada güçlü bir ışık göze çarpıyordu. Çekiliyorum; diyordu sanki akşam, otellerin, evlerin, mağaza kümelerinin yuvarlak, sivri çatılarında solan, eriyip biten akşam, soluyorum işte, diye başlıyordu söze, yiteceğim birazdan, ama Londra hiç kulak asar mı böyle sözlere, süngülerini göğe uzattığı gibi akşamın elini kolunu bağlıyor, şenliklerine katılmaya zorluyordu onu.

Mr. Willet'in yaz saatleri devrimi Peter Walsh'un İngiltere'ye geçen gelişinden sonra tamamlanmıştı. Gecenin böyle oyalanışını ilk görüyordu. İnsan yenileniyordu doğrusu. Gençler özgür oldukları, bu ünlü kaldırıma bastıkları için ta içlerinden

bir çeşit sevinçle dolup taşarak (ucuz, göz boyayıcı, yine de katışıksız bir mutluluk) geçerlerken yüzlerinden okunuyordu sevinçleri. Güzel de giyinmişlerdi: pembe çoraplar, cici pabuçlar. Şu iki saati sinemada geçireceklerdi. Sarı-mavi akşam ışığı, bir canlılık, bir soyluluk veriyordu onlara −alandaki yaprakların üstünde kurşuni, donuk bir kırmızıya-deniz suyuna batırılmış gibiydiler − batan bir şehrin yoğun yaprakları yanıyordu. Bu güzellik şaşkına çeviriyordu, yüreklendiriyordu da, çünkü Londra'ya dönen Hint-İngiliz melezler (bir sürü tanıdığı vardı) Oriental Kulüp'te oturup dünyanın yıkıntısının hesabını öfkeyle tutarlarken, kendisi gençliğinden bir şeycikler yitirmeden burada duruyor, gençleri, onların yaz günlerini kıskanıyordu, bir kızın söylediklerinden, bir hizmetçinin kahkahasından−iyice tanımlayamazdınız böyle şeyleri− gençliğinde yerinden oynamaz sandığı ağırlığın usulca kıpırdadığını seziyordu. Hepsini bastırıyor, eziyordu bu ağırlık, özellikle kadınları, Clarissa'nın, Helena halasının gri kurutma kâğıtları arasına sıkıştırdığı, üstüne de Littrè'nin sözlüğünü koyduğu çiçekler gibi, akşam yemeğinden sonra gece lambasının altında otururlarken. Ölmüş Helena Hala. Clarissa'dan duyduğuna göre bir gözü kör olmuş. Miss Parry'nin cama dönüşmesinden daha uygun ne olabilirdi ki-işte Doğa'nın ustalığı. Kırağıda kalmış bir kuş gibi tüneğine tutunmuş ölecekti. Bambaşka bir çağın kadınıydı, gelgelelim hep eksiksiz, kusursuz, bembeyaz ve soylu duracaktı enginde, bu serüven dolu, uzun çok uzun yolculuğun geçmiş bir döneminde ışık tutan bir deniz feneri gibi− (bir gazete almak Surrey-Yorkshire maçını okumak geldi içinden: kaç kere gazete almıştı −Surry yine yenilmiş)− bu sonu gelmez hayata. Oysa kriket öyle sıradan bir oyun değildi. Kriket önemliydi. Kriket konusunda yazılanları okumadan edemezdi. Önce özel baskıdaki maç sonuçlarına bir göz attı, ne sıcak bir gün geçirdiklerini okudu, sonra bir öldürme olayı. Milyonlarca kere

yinelenen şey, zenginlik kazanıyordu, yüzeyde istediği kadar yıpranmış görünsün. Geçmiş zenginleşiyordu ve deneyler, bir-iki kişiyi sevmiş olmak, yani gençlerin yoksunluğunu çektikleri o kestirmeden gitme, dilediğince davranabilme, insanların söylediklerine aldırmama, çok büyük umutlar beslemeden yaşamı sürdürme gücü (gazetesini masaya bırakarak yürüdü) ki bu dediklerine kendisinin tamtamına uyduğu (şapkasıyla paltosunu aradı) söylenemezdi, hele bu gece hiç, değil mi ki bu yaşta kalkmış bir partiye gitmeye hazırlanıyor, yeni bir deneyden geçeceğini kuruyor. Ama nasıl bir deney?

Yine de güzellik diye bir şey var hiç değilse. Gözle görülebilecek kaba güzellik değil ama. Yalın, katışıksız güzellik, Bedford Place'ten Russel Alanı'na çıkış değildi. Bir çeşit düzlük, boşluktur bu aslında; bir geçitin uyumu, yalnız ışıklı pencereleri de katmalı hesaba, piyanoyu, gramofon sesini; gizli kalan, arasıra perdeleri açık pencereden sızan bir taşkınlık belirtisi, pencere açık kalmış, masalara ilişmiş insanlar, odada dolanan gençler, birbirleriyle konuşan kadınlarla erkekler, pencereden uzanan hizmetçiler (işleri bitince neler konuşurlar kimbilir), çatılarda kuruyan çoraplar, bir papağan, birkaç bitki. Çekici, gizemli, sonsuz zenginlikte bu hayat. Otomobillerin hızla gelip geçtiği geniş alanda çiftler geziniyor, duraklıyor, öpüşüyorlardı; ağacın altına çökmüşlerdi insanın içine dokunuyor doğrusu; öylesine sessiz, öylesine dalgındı ki her yan, insan ister istemez saygıyla, çekinerek, kutsallığı bozulmaması gereken bir sığmaktan geçercesine yürüyordu. İlginç! Arkasından gürültü patırtı ve ışıklar.

Önüne geçemediği bir istekle sekmeye başladı; ince paltosunun önü açılmış, bedeni öne doğru yaylanmış elleri arkasından gözlerinde hâlâ bir şahin bakışı sekerek Londra'nın bir ucundan öbürüne gidiyor, Westminster'a doğru yürürken her şeyi gözlemliyordu.

Herkes akşam yemeğini dışarıda yiyordu. İşte şurada bir uşak kapıları açıyor, önemli bir yaşlı bayanın içeri girmesini bekliyordu, pabuçları tokalıydı kadının ve başında üç mor devekuşu tüyü duruyordu. Mumyalar gibi sıkı sıkı sarmalanmış; parlak renkli çiçeklerle donanmış, şallara bürünmüş açık başlı leydiler için kapılar açılıyordu boyuna. Saygıdeğer mahallelerde, sütunların süslediği küçük bahçelerde, ince elbiseler giymiş, saçlarına taraklar takmış kadınlar dolaşıyordu (çocuklara bir daha bakmak için yukarı çıkmışlardı); erkekler onları bekliyordu, ceketleri savruluyordu rüzgârda, sonra araba hareket ediyordu. Herkes dışarı. Bu merdivenlerden inişler, kapılar açışlar, direksiyonlara geçişler, bütün Londra'nın kıyıya bağlanmış kayıklara bindiği izlenimini uyandırıyordu - küçük kayıklar dalgalarda çalkalanıyor, bir karnaval coşkusuyla denize açılıyordu sanki. Gümüş kaplı Whitehall'da örümcekler kayıp duruyordu; lambaların çevresinde tatarcıklar dönüyordu; hava öylesine sıcaktı ki çene çalabilmek için durmak zorunda kalıyordu herkes. Westminster'da emekli bir Yargıç beyazlar giymiş, kapısının önüne kurulmuştu işte. Bir Hint-İngiliz melezi olacak.

Şuracıkta da tartışan kadınlar, sarhoş erkekler göze çarpıyordu; öte yanda bir polis ve karanlıkta yükselen yapılar, kocaman evler, kubbeli evler, kiliseler, meclisler ve ırmakta giden bir geminin düdüğü; boş, sisli bir ses. Clarissa'nın sokağıydı burası; köşeyi hızla dönüyordu otomobiller, köprünün ayaklarına çarpan su gibi; sıraya diziliyorlardı, Peter'a öyle geliyordu, sanki Clarissa'nın partisine gidenleri taşıyorlardı.

Gözleri, içindeki sıvıyı yanlarından kayıtsızca akıtan taşan bir kadehe dönmüştü, görsel izlenimlerin donuk zincirini kapıp koyverdi artık. Artık beyin uyanmalı. Bu eve, bu ışıl ışıl yanan, kapısı açık, önünde otomobillerin durduğu, süslü kadınların indiği bu eve girerken, gövde kendine gelmeliydi;

ruh dayanmak için zorlamalıydı kendini. Çakısının koca kabzasını açtı.

Lucy koşarcasına indi merdivenleri, çalışma odasına bir göz atmak için uğramış, örtüleri düzeltmek, iskemleleri yerli yerine koymak istemişti giderayak; giren, kimbilir ne temiz, ne aydınlık, ne bakımlı bulacak bu odayı, diye düşündü bir an duralayarak, bu güzelim gümüş takımları, şömine sacayaklarını, yeni koltuk yüzlerini, Hint kumaşından sarı perdeleri görecekler; hepsini ayrı ayrı inceledi, yaklaşan sesler duydu; yemek bitmişti ha! Yukarı çıkıyorlardı; koşmak gerek!

Başbakan gelecekmiş dedi Agnes elinde bardak tepsisiyle içeri girerken; yemek odasında konuştuklarını duymuştu. Başbakan gelse ne olur, gelmese ne olurdu yani? Gecenin bu saatinde tabakların, tencerelerin, süzgeçlerin, tavaların, tavuklu peltelerin, dondurma kaplarının, ekmek dilimlerinin, limonların, çorbalıkların, puding kâselerinin arasında eli ayağına dolaşan Mrs. Walker'ın hiç mi hiç aldırdığı yoktu; mutfaktakiler ne kadar hızlı yıkarlarsa yıkasınlar çanaklar yıkılacaklarmışçasına boyuna birikiyor, mutfak masasına, iskemlelere, üstüste yığılıyordu; ocak harıl harıl yanıyordu; elektrikler gözünü alıyordu insanın; daha sofra kurulacaktı. Başbakan gelse ne olur; gelmese ne olurdu yani? Mrs. Walker'in taktığı yoktu.

Hanımlar yukarı kata çıkmaya başladılar bile dedi Lucy, birer birer çıkıyorlardı merdivenleri; Mrs. Dalloway geriden yürüyordu hep, mutfaktakilere haberler yolluyordu sık sık, "Mrs. Walker"a sevgilerimi söyleyin." Ertesi gün yemeklerden konuşulacaktı-çorbadan, alabalıktan; Mrs. Walker biliyordu, alabalık yine pek iyi olmamıştı, pudingin kıvamını kaçırmayayım diye balığı hep son dakikada Jenny'ye bırakırdı; o da beceremezdi. Ama, diyordu Lucy, sarışın, gümüş mücevherler takmış bir hanım, gerçekten evde mi yapılma bu

alabalık? diye sormuştu, olsun nemli bezle tabakları silerken kafasını alabalıktan bir türlü ayıramıyordu Mrs. Walker; yemek odasından kahkahalar yükseldi birden; biri bir şey söylüyordu, sonra bir kahkaha daha koptu – hanımlar gidince yalnız kalan beyler eğleniyorlardı herhalde. Koşarak içeri giren Lucy, Tokay dedi, Mr. Dalloway, İmparator'un mahzenlerindeki Tokay şarabından getirilmesini buyurmuştu.

Buyruk hemen yerine getirildi. Lucy, Miss Elizabeth'in ne kadar güzel olduğunu anlatıyordu; gözlerini ondan ayıramamıştı; pembelerini giymiş, Mr. Dalloway'ın armağan ettiği gerdanlığı takmıştı Jenny köpeği unutmasın sakın; köpeği, ısırıyor diye kapatmışlardı, bir bakın demişti Elizabeth, aman Jenny köpeği unutmasın. Ne var ki bunca insanın içinde yukarı kata çıkamazdı ki Jenny. Daha bu saatte kapıda bir araba durmuştu! Zil çalmıyordu işte – beyler içerde Tokay içsinler bakalım!

İşte yukarı çıkıyorlar; bunlar ilk gelenler, neredeyse ötekiler de sökün ederler, sonra ardı arkası kesilmez; Mrs. Parkinson (partiler için özel olarak tutulur), giriş kapısını aralık bırakır; hol, bayanları bekleyen baylarla dolup taşar (beklerken saçlarını düzeltirler); bayanlar, koridordaki küçük odada mantolarını çıkarırlar Mrs. Barnet'in yardımıyla; kırk yıllık, emektar Ellen Barnet, her yaz, bayanlara yardıma çağrılır, artık anne olanların genç kızlık günlerini hatırlar, dostça sıkar ellerini, saygıyla "Milady" der, gelgelelim şakacı bir hali vardı; genç bayanları inceliyor, askıları kopan Lady Lovejoy'a ustaca yardım ediyordu. Lady Lovejoy ile Miss Alice, Mrs. Barnet'i eskidenberi tanıdıkları için kendilerine bir çeşit ayrıcalık tanındığını görmezlikten gelemediler – "otuz yıl oluyor milady." Eskiden, Bourton'da kaldıkları dönemde, genç kızlar allık kullanmazlardı, dedi Lady Lovejoy, Mrs. Barnet, sevgi dolu gözlerle Miss Alice'e bakarak, allığa ne gerek var, dedi. Birazdan Mrs. Barnet mantoların asıldığı odaya geçer, kürkleri

düzenler, İspanyol işi şalları yayar, tuvalet masasını temizler, kürklerle elişlerine kapılmadan hangi bayanların iyi hangilerinin kötü olduğunu ayırdedebilirdi. Merdivenlerden çıkan Lady Lovejoy, Clarissa'nın dadısı da pek sevimli bir ihtiyarcık, diye söylendi.

Sonra kendine bir çekidüzen verdi (Partiler için özel olarak tutulan) Mr. Wilkins'e "Lady ve Miss Lovejoy" diye bildirdi gelişlerini. Mr. Wilkins, selamlarken hafifçe öne eğilirken, nesnel bir sesle "Lady ve Miss Lovejoy" derken son derece inceydi. "Lady ve Miss Lovejoy... Sir John ve Lady Needham... Miss Weld... Mr. Walsh." Tavırları çok ölçülüydü, aile hayatına da diyecek yoktur herhalde; yalnız böyle mor dudaklı, yanakları titizce tıraş edilmiş bir yaratığın nasıl olup da çoluk çocuğa karıştığına akıl erdiremiyordu insan.

"Geldiğinize çok sevindim!" dedi Clarissa. Her önüne çıkana, "Geldiğinize çok sevindim!" diyordu. Bundan daha sevimsiz olamazdı − heyecanlıydı, yapmacıklıydı. Peter'ın gelmesi yanlıştı zaten. Evde oturup kitabını okusaydı ya, ya da bir müzikhole gitseydim, diye düşündü evde kalmalıydı; kimseyi tanımıyordu üstelik.

Öff, başarılı olmayacak bu parti, kötü gidecek, diye düşündü Clarissa; Buckingham Sarayı'ndaki garden partide soğuk aldığı için gelemeyen karısı adına özür dileyen Lord Lexham'ı dinlerken içi sızladı. Köşeden kendisine alaycı gözlerle bakan Peter'ı gözünün ucuyla süzüyordu. Nedendi bunca çaba? Neden böyle doruklar arıyor, alevlere karşı koyuyordu sanki? Yansa olmaz mıydı? Kül olmayacak mıydı zaten! Yine de, ne olsa daha iyiydi, ne de olsa, meşaleyi tutuşturup yeryüzüne doğru fırlatmak, Ellie Henderson gibi sönük kalmaktan, eriyip gitmekten iyiydi! Tuhaf, Peter'ın gelip köşede durması aklına bunları getirmeye yetiyordu. Peter kendisini öğretiyordu ona, saçlarını gözünde büyütüyordu. Saçma, Peki neden geliyordu öyleyse, yalnız eleştirmek amacıyla mı? Neden boyuna alıyor,

vermeye hiç yanaşmıyordu? Neden küçücük bir hoşgörüsünü bile esirgiyordu? İşte uzaklaşıyor; onunla konuşmalıydı. Ama elden ne gelirdi ki? Hayat buydu işte − bir aşağılanış, bir vazgeçiş. Lord Lexham karısının garden partiye kürksüz gittiğini anlatıyordu "siz kadınlar hep birbirinize benzersiz zaten"-Lady Lexham en aşağı yetmiş beşindeydi oysa! Bu ihtiyar karıkocanın birbirlerini okşayışlarını görmek ne hoştu! Lord Lexham'ı gerçekten çok severdi. Partisinin önemli olduğunu düşünüyor, bunca aksilik çıktı, tam bir fiyaskoyla sonuçlanacak, diye içi içini yiyordu. Herhangi bir patlama, herhangi bir ürkü bile herkesin bir köşeye tıkılmasından (şu Ellie Henderson gibi) ya da amaçsızca ortalıkta dolanmasından daha iyiydi; Ellie Henderson dik durmaya bile çalışmıyordu üstelik.

Cennetin tüm kuşlarını barındıran sarı perde usulca kıpırdadı, sanki uçuşan kuşlar doldurmuştu odayı, sonra kapandı. (Pencereler açıktı çünkü.) Cereyan mı yapar acaba, diye düşündü Ellie Henderson. Çok çabuk üşütürdü. Oysa yarın aksırarak kalkması hiç de önemli değildi, omuzları çırılçıplak kızları düşünüyordu da; babası hep başkalarını düşünmesini öğütlerdi; Bourton'un eski papazı hastalıklı, ihtiyar bir adamdı, (ölmüştü) nasılsa soğukalgınlığı göğsüne hiç inmezdi. Genç kızları, omuzları çırılçıplak genç kızları düşünüyordu da, kendisi seyrek saçları, zayıf yüzüyle düşsel bir varlığı andırıyordu sanki; artık ellisini aştıktan sonra, önceleri yıllarca süren yoksunluğa katlanmanın getirdiği saflıkla yüzünde yanan, sonraları da üçyüz sterlinlik gelirin yarattığı hüzünlü inceliğin, korkunun ve çaresizliğin (metelik kazanamazdı çalışarak) birleşmesiyle bir daha dönmemecesine kararan o yumuşak parıltı, onu büsbütün utangaçlaştırıyor, yılın her günü bu tür toplantılara katılan iyi-giyimli kişilerin karşısına çıkmayı her yıl biraz daha zorlaştırıyordu; onlar hizmetçilerine "Falanca elbisemi giyeceğim" demekle yeti-

nirlerken Ellie Henderson soluk soluğa koşuşturuyor, ucuz pembe çiçeklerden altı tane alıyor, eski siyah elbisesinin üstüne bir şal atıyordu, o kadar. Clarissa'nın çağrısı son anda gelmişti. Bu yüzden sıkılıyordu. Galiba Clarissa kendisini çağırmak istememişti bu yıl.

Neden çağırsındı ki? Birbirlerini eskidenberi tanımalarından öte bir bağ yoktu aralarında. Kardeş çocuklarıydılar. Ama zamanla kopmuşlardı birbirlerinden; Clarissa, çok aranılan bir kadındı. Ellie için bir partiye gitmek bile önemli bir olaydı. Yalnız şu güzelim giysileri görmek bile yeterdi. Saçları en son modaya uygun olarak taranmış, şu pembe giysili yetişkin genç kız Elizabeth değil miydi? Taş çatlasa onyedi yaşından fazla olamazdı. Çok güzeldi, çok. Şimdi kızlar sosyeteye tanıştırıldıkları zaman beyaz giymiyorlardı galiba. (Hepsini aklında bir bir tutmalıydı ki Edith'e anlatabilsin.) Genç kızlar dümdüz, daracık elbiseler giyiyorlardı, etekleri diz kapaklarının iyice üstündeydi. Hoş değil, diye düşündü.

Ellie Henderson iyi seçemeyen gözleriyle çevresini kolaçan ederken halinden yakınmıyordu, gerçi konuşacağı kimse yoktu (oradakilerin hiçbirini tanımıyordu) yoktu ama öyle ilginç kimselerle çevrelenmişti ki, politikacılar, Richard Dalloway'in dostları falan; yine de zavallının bütün gece böyle bir başına durmasını Richard'ın içi götürmedi.

İçten bir sesle, "işler nasıl gidiyor Ellie, ha?" dedi; Ellie Henderson heyecanlandı, kızardı, onun yanına kadar gelmekle ne büyük bir incelik gösterdiğini düşünerek, soğuktan korkmayanların çoğunlukta olduğundan söz açtı.

"Ya" dedi Richard, "öyle."

Başka söyleyecek şey de gelmiyordu aklına.

O sırada koluna biri yapıştı, "Ne haber Richard?" Aa! Peter Walsh, eski dost Peter! Çok sevinmişti onu gördüğüne − gerçekten! Hiç değişmemişti. Kolkola odanın öte yanına yürüdüler; uzun süredir görüşmemişlerdi herhalde, birbir-

lerinin sırtlarına hafifçe vurarak yürüyorlar, diye düşündü Ellie Henderson onlara bakarken; bu adamın yüzü hiç yabancı gelmiyordu. Uzun boylu, güzel gözleri var, esmer, gözlük takıyor; John Burrows'u andırıyor birazcık. Edith tanır mutlaka.

Üstünde cennet kuşları uçuşan perde yine dalgalandı. Clarissa, Ralph Lyon'ın perdeyi hafifçe iterek konuşmaya devam ettiğini gördü. Demek partisi fiyaskoyla sonuçlanmamıştı! Yoluna girmişti demek. Başlamıştı. Canlanmıştı. Yine de daha pamuk ipliğine bağlıydı her şey. Oradan ayrılmamalıydı. Gelen geleneydi.

Albay ve Mrs. Garrod... Mr. Hugh Whitbread... Mrs. Bowley... Mrs. Hilbery... Lady Mary Maddox... Mr. Quin, dedi Wilkins. Hepsiyle üç beş kelime konuştu sonra içeri girdiler, odaya geçtiler; Ralph Lyon perdeyi iteliberi bir değer kazanan odaya.

Clarissa kendini zorluyordu bayağı. Tad almıyordu artık. Kendisinin yerinde herhangi biri olabilirdi, ne önemi vardı ki? Ama o herhangi biri hoşuna gitmiyor sayılmazdı, bütün bunları kendisinin hazırladığını, merdivenin başında duran bu kazığın (çünkü yüzünün ve gövdesinin biçimini unutmuştu, tuhaf değil mi, merdiven başına çakılı bir kazıktı sanki) bir dönemin başlangıcını belirttiğini aklından çıkaramıyordu. Her parti verişinde kendi dışında bir yaratık oluverdiği duygusuna kapılırdı; herkes gerçekdışıydı bir bakıma; bir bakıma da her zamankinden daha gerçek. Belki de günlük kılığın, günlük yaşayışın dışına çıkmaktan ileri geliyordu bu, belki de bulunduktan ortamdan; başka zaman söyleyemeyeceğiniz şeyleri, bir çaba gerektiren şeyleri söyleyebilirdiniz, daha derinlere inebilirdiniz. Ama Clarissa hazır değildi bunlara. Daha değildi.

"Geldiğinize çok sevindim! dedi. Sevgili Sir Harry! Herkesi tanıyorsunuzdur.

Onlar birer birer merdivenleri çıkarken tuhaf bir duyguya kapılıyordu insan; Mrs. Mount'la Celia, Herbert Ainsty, Mrs. Dakers ve oh – Lady Bruton!

"Ne iyi ettiniz de geldiniz!" dedi, içtenlikle söylüyordu – doğrusu tuhaftı konukların birer birer yukarı çıkışlarını izlemek; bazıları oldukça eski tanıdıkları, bazılarıysa...

Kim Lady Rosseter mi? O da kim?

"Clarissa!" Bu sesi... Sally Seton! Sally Seton! bunca yıl sonra sis arasından görünüyor gibiydi. Yok canım Clarissa'nın sıcak su torbasını tutarken düşündüğü Sally Seton'a hiç benzemiyordu. Onun bu çatının altında olduğunu düşünmek! Böyle değildi! Hiç değildi! Yok canım!

Özürler, kahkahalar arasında sözcükler üstüste yığıldı – Londra'dan geçiyordum; Clara Haydon'dan duydum; seni görmek için fırsat işte! Ben de kalktım, çağrılmadan geldim...

Sıcak su torbası soğukkanlılıkla yerine konulabilirdi. Sally'nin ışıltısı yok olmuştu. Ama onu bir daha, bu daha yaşlı, daha mutlu, daha az güzel haliyle görmek de olağanüstü bir şeydi. Çalışma odasının kapısında durarak birbirlerini yanaklarından öptüler; Clarissa, Sally'nin elini avucunun içinde tutarak döndü, dolup taşan odalarına baktı, kalabalık sesleri dinledi, şamdanlara baktı, dalgalanan perdelere, Richard'ın aldığı güllere.

"Beş tane aslan gibi oğlum var" dedi Sally.

Eskidenberi öne çıkma isteğini saklamaz, bencilliğini açığa vuruverirdi; Clarissa, değişmediği için büsbütün sevdi onu. Geçmişi düşünmenin getirdiği tadla, "Sahi mi?" dedi.

Yazık ki Wilkins çağırıyordu; Wilkins orada bulunanları azarlarcasına ve sert bir sesle gelenin adını söylüyordu; ev sahibesi, uçarılığına bir son vermeliydi.

"Başbakan" dedi Peter Walsh.

Başbakan mı? Sahi mi? Ellie Henderson şaşkına dönmüştü.

Edith'e anlatacak ne haberler çıkmıştı!

Başbakanın halinde bir gülünçlük yoktu. Öylesine sıradan bir adamdı ki. Onu bir tezgâhın arkasına geçirip bisküvit satın alabilirdiniz sözgelimi − zavallının her yanı altın sırmalarla donanmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, önce Clarissa'nın sonra da Richard'ın eşliğinde odaları dolaşırken başarılıydı da. Önemli görünmek istiyordu. Gülünçtü. Kimsenin aldırdığı yoktu ki. Konuşmalarını sürdürüyorlardı, gelgelelim majestelerinin yanlarından geçtiğini iliklerine kadar duydukları ortadaydı; majesteleri hepsinin, yani İngiliz sosyetesinin simgesiydi. Yaşlı Lady Bruton (çok soyluydu görünüşü doğrusu), dantellerin içinde dimdik, Başbakan yaklaştı; birlikte, küçük odaya çekildiler; çok geçmeden herkes o odaya bakmaya, odadakileri gözlemeye koyuldu; bir kıpırdı, bir tedirginlik göze çarpıyordu: Başbakan işte!

Tanrım! Ne züppe oluyor şu İngilizler, diye düşündü Peter Walsh köşede durarak. Altın sırmalara bürünmeye, yaltaklanmaya bayılıyorlar! İşte ! Şu adam −sahi yahu− Hugh Whitbread değil mi o? Büyüklerin kıyılarında dolaşıyor, koklayıp duruyor çevresini; şişmanlamış, solgunlaşmış "biricik Hugh!"

Her zaman görev başındaymış gibi davranıyor, diye düşündü, ayrıcalı, gizli kapaklı bir adam; Saray uşaklarından birinden duyduğu bir söylentiyi açığa vurmamak için sonuna kadar savaşır, haber ertesi gün gazetede çıkacak olsa bile. Bu çeşit ıvır-zıvırlarla tüketmiş hayatını; ihtiyarlık gelip çatmış; İngiliz özel okullarından yetişen İngilizleri tanımak ayrıcalığına kavuşanların sevgisini ve saygısını kazanmış. İnsan Hugh denilince böyle şeyler düşünürdü ister istemez; onun havası bu çünkü; onun ve *Times*'a yazdığı saygıdeğer mektupların; Peter, binlerce mil uzakta bu mektupları okuduğunda şu iğrenç keşmekeşin dışında kaldığı için Tanrı'ya şükretmişti; diyeceksin ki, maymunların gevezeliğinden, yerlilerin karılarını

dövmelerinden başka ses duyulmuyor, ne çıkar? Genç bir üniversiteli zenci, siftinmeye başlamıştı. Hugh onu korur, yüreklendirir, nasıl yükselebileceğini öğretirdi. Çünkü ufacık inceliklerde üstüne yoktu; yaşlılıklarında, hastalandıklarında unutulmadıklarını gören ihtiyar kadınların yüreklerini sevinçle hoplatırdı, onlar unutulduklarını sanırlarken bir gün bir de bakarlardı ki Hugh çıkagelmiş; bir saat oturup geçmişten söz açardı, küçük ayrıntıları unutmaz, yapılan keki överdi; oysa istese her gün Düşesle kek yiyebilirlerdi; görünüşüne bakılırsa zamanının büyük bir bölümü bu güzel çaba içinde geçiyordu galiba. Esirgeyen ve Bağışlayan Tanrı bağışlayabilirdi. Ama Peter hayır! Alçaklardan kurtulamazdınız orası öyle; ne var ki trende bir kızın beynini dağıtmak suçuyla asılan serseriler bile Hugh Whitbread'in sonsuz inceliği kadar zararlı olamazlardı! Bak, bak nasıl parmaklarının ucuna basarak, eğilip bükülerek odadan çıkan Başbakan ve Lady Bruton'a doğru yürüyor, bütün dünyaya Lady Bruton'un kulağına özel bir şey fısıldayacak kadar yakın bir dostu olduğunu belirtmek istiyor. Lady Bruton durdu. Güzel başını salladı. Bir yardımı için teşekkür ediyordu ona besbelli. Devlet dairelerinde işlerini yaptırmak amacıyla koşturduğu bir sürü dalkavuğu vardı, yardımları karşılığında yemeğe çağırırdı onları. Onsekizinci yüzyıldan kalmaydı. Bak o kadına bir diyeceği yoktu Peter'ın.

İşte Clarissa, Başbakanının kolunda salınarak yürüyordu, pırıl pırıldı, aklaşmış saçları bir soyluluk katıyordu yüzüne. Küpe takmış, gümüş-yeşili bir deniz kızı elbisesi giymişti. Dalgaların üstünde sıçrayarak, saçlarını örüyordu sanki, hâlâ o bulunduğu yeri doldurma, varolma yeteneğinden bir şey yitirmemişti; her şeyi yaşadığı anda biriktirme yeteneğinden; döndü, eşarbı bir hanımın elbisesine dolanmıştı, kurtardı, güldü, kendi özünde yüzen bir yaratık rahatlığı, uçarlığıyla. Ne var ki yaşın izleri vardı yüzünde; çok duru bir akşam

saatinde aynasında dalgaların üstünde batan güneşi gözleyen bir denizkızı gibi. Bir sevecenlik kaplamıştı her yanını; katılığı, aşırı namusu, sertliği kalmamıştı şimdi, altın sırmalara bürünmüş, elinden geldiğince önemli görünmeye çalışan şu adamı uğurlarken kalmamıştı, ona başarılar dilerken, anlatılmaz bir soyluluk, ince bir özdenlik gelmişti üstüne; sanki herkesin iyiliğini istiyordu; bu uğurda da sonuna kadar uğraşmıştı ama artık kıyıya varmıştı işte, gitmesi gerekiyordu. Peter'a öyle geldi (Hayır, ona âşık falan değildi.)

Başbakan gelmekle büyük bir incelik gösterdi, diye düşünüyordu Clarissa. Onun kolunda yürürken, şurada Sally'yi, şurada Peter'ı, şurada sevinci yüzünden okunan Richard'ı, sonra kendisinin yerinde olmaya belki de can atan şu insanları görünce keyfinden kendinden geçmişti, yüreğindeki sinirlerin kabardığını, yüreğinin titrediğini, serteldiğini duymuştu; öyleyken yine de bunları duyanlar, öbürleriydi aslında; içi titrediği, yandığı halde bu benzetmeler, bu zaferler (sözgelimi eski dost Peter, çok çekici bulmuştu kendisini) boş geliyordu; birazcık uzaktaydılar, yüreğin tam ortasında değil; belki de yaşlandığından, ne olursa olsun eskisi gibi sarmıyordu bu tür şeyler, merdivenlerden inen Başbakana bakarken ansızın gözü Sir Joshua'nın yaptığı yaldız çerçeveli manşonlu-kız resmine ilişti; Miss Kilman geldi aklına, can düşmanı Kilman, işte bu duygu sarıyordu; bu gerçekti. Nasıl nefret ediyordu. Kilman'dan −hırslı, ikiyüzlü, kokuşmuş bir yaratık, nasılda güçlü; Elizabeth'i de bozmuştu; onu çalmak, kirletmek için sinsi sinsi evine girmişti. (Ne saçma, derdi Richard duysa.) Evet, nefret ediyordu ondan, onu seviyordu. Kişi, düşman özlüyordu dost değil − Mrs. Durrans ile Clara'yı, Sir William ile Lady Bradshaw'u, Miss Truclock ile Eleanor Gibson'u (merdivenlerden çıkıyordu işte) değil. Ararlarsa, bulsunlar kendisini. O, partisine aitti.

İşte eski dost Sir Harry.

"Sevgili Sir Harry!" diyerek sevimli ihtiyara doğru yürüdü. St. John's Wood'daki sıradan iki Akademi öğrencisinden daha kötü resimler yapmayı başarırdı bu ihtiyar (hep davar resmi çizerdi, günbatımında küçük göllerin başında durarak havadaki nemi içlerine çeken ya da duruşlarından, yani önayaklarını kaldırışlarından, boynuzlarını vuruşlarından "Yabancı'nın Gelişi"ni bekledikleri anlaşılan hayvanlar – bunca koşuşması, yemeğini dışarda yemesi, yarışlara gitmesi, günbatımında havadaki nemi içlerine çeken davara bağlıydı hep.)

"Neye gülüyorsunuz bakalım?" dedi Clarissa. Willie Titcomb, Sir Harry ve Herbert Ainsty katıla katıla gülüyorlardı çünkü. Yoo olmaz. Yoo, Sir Harry kaba fıkralarını Clarissa Dalloway'e anlatmazdı (severdi onu sevmesine, o tür kadınların en iyilerindendi; arasıra portresini yapacağını söyleyerek korkuttuğu da olurdu). Sözü partiye getirip takıldı ona. Kadehi yoktu ortalıkta. Bu çevre bana göre değil, dedi. Yine de seviyordu onu, saygıdeğer buluyordu; Clarissa Dalloway'i dizine oturtmasını önleyen şu kahrolası kibar tabaka kuralları yok mu... Derken karşıdan ihtiyar Mrs. Hilbery göründü, yüzü her zamanki gibi ışıl ışıldı, ellerini Sir Harry'nin kahkahasında ısıtmak istercesine uzattı, odanın öte yanından Dük ile Leydi fıkrasını duymuş, erken kalkıp da canı hizmetçiye çay söylemek istemediği sabahlar duyduğu korku yerleşmişti içine: eninde sonunda ölecektik.

"Fıkralarını bize anlatmak istemiyorlar" dedi Clarissa.

"Clarissa'cığım!" diye haykırdı Mrs. Hilbery. Bu gece tıpatıp annene benziyorsun... Onu ilk gördüğümde gri bir şapkayla bahçede dolaşıyordu."

Clarissa'nın gözleri yaşlarla doldu ansızın. Annesinin bahçede dolaşışı! Ne yazık ki gitmesi gerekiyordu.

Çünkü Profesör Brierly (Milton hakkındaki konferanslarıyla ün yapmıştı), küçük Jim Hutton'la yüksek sesle tartışmaya başlamıştı, uzaktan görebiliyordu; Jim Hutton böyle bir gecede

bile boyunbağını ceketine uyduramamış, saçlarını yatıramamıştı. Tuhaf bir adamdı Profesör Brierly. Türlü diplomalarına, şeref ünvanlarına, öteki öğretim üyelerine üstünlüğüne karşın kendine aykırı düşen bir ortamın hemen kokusunu alırdı; çok okuduğu halde çekingendi, özdenlikten yoksun soğuk bir havası, züppelikle elele yürüyen bir saflığı vardı; bir kadının taranmamış saçları ya da bir delikanlının pabuçları ayaktakımını çağrıştırıyorsa (yabana atılır bir sınıf değil tabii), aklına asi gençleri, ülkücü aydınları, geleceğin dahilerini getiriyorsa, burun büker – hıh! – diyerek ılımlılığın değerinden söz açardı; Milton'u anlamak için klasikleri biraz okumuş olmak gerekiyordu. Profesör Brierly, Jim Hutton'la (kırmızı çorap giymişti, siyahları yıkamaya verilmişti çünkü) Milton konusunda pek anlaşamıyordu besbelli. Clarissa hemen söze karıştı.

Bach'ı sevdiğini söylerdi. Hutton da seviyordu. Bu yüzden bir bağ kurulmuştu aralarında ve Hutton (çok kötü bir şairdi), sanatla ilgilenen önemli leydilerin hepsinden üstün görürdü Mrs. Dalloway'i. Yargıları şaşılacak kadar kesindi. Müzik konusunda çok bilgisizdi. Gösterişten hoşlanıyordu ama yüzüne bakmaya doyamıyordu insan! Evini ne güzel düzenlemişti, bir de şu profesörler olmasa. Clarissa onu ensesinden tuttuğu gibi arka odadaki piyanonun başına oturtuverecekti. Çok iyi piyano çalıyordu.

"Ama bu gürültüde!" dedi. "Bu gürültüde olmaz ki!"

Başını hafifçe önüne eğerek, "Başarılı bir partinin belirtisi" dedi Profesör, yanlarından uzaklaştı.

"Milton hakkında bilmediği yoktur" dedi Clarissa.

"Yaa!" dedi Jim Hutton, Hampstead'de Profesörün taklidini yapmaktan usanmazdı: Milton Profesörü, Ilımlı Profesör, Gizliden Kaytaran Profesör.

Yeni gelen şu çiftle konuşmam gerek, dedi Clarissa. Lord Gayton ve Nancy Blow.

Belki partinin gürültüsüne doğrudan bir şey eklemiyorlardı. Sarı perdelerin önünde yanyana dururlarken, konuşmuyorlardı (açıkça). Biraz sonra kalkar, başka bir yere giderlerdi; zaten konuşacak fazla bir şeyleri de yoktu. Gözüküyorlardı yalnızca, o kadar. Yetiyordu. Öyle temiz, öyle sağlam görünüşlüydüler ki; kızın yüzünde kayısı renginde bir pudrayla allık var; yanındaki erkek, durmadan bu renkleri ovalıyor, parlatıyor, bir kuş gibi tetikte duruyordu ki atılan topu kaçırmasın, boş bulunmasın. Hiç aksamadan vuruyor, sıçrıyordu. Dizginlerinin ucunda midillilerin ağızları açılıp kapanıyordu; doğduğu bölgenin kilisesinde atalarından kalma anıtları, sancakları dururdu ailesinin; işi başından aşkındı, topraklarını kiraya vermişti, annesi, kızkardeşleri vardı; gün boyu, Lordlar Kamarasında didinip durmuştu, bunları konuşuyorlardı işte – kriket, kardeş çocukları, sinemalar – Mrs. Dalloway yanlarına geldiği sırada. Lord Gayton, Mrs. Dalloway'e bayılırdı. Miss Blow da. Çok bilgili, zarif bir kadın.

"Geldiğiniz için ne kadar teşekkür etsem az, çocuklar!" dedi Clarissa. Lordları severdi, gençliği severdi; Nancy, Paris'in en usta sanatçılarının elinden çıkma değerli giysisiyle orada dururken, bedeninden yeşil kırmalar fışkırmış gibiydi sanki.

"Dans edilir diye düşünmüştüm önce" dedi Clarissa.

Çünkü gençler pek konuşmuyorlardı. Hem neden konuşsunlar canım? Bağırıp çağırmak, öpüşmek, tan ağarırken kalkıp midillilere şeker taşımak dururken? Sevimli Çin köpeklerinin burunlarını öpüp okşamak, sonra tepeden tırnağa titreyerek, pırıl pırıl denize atlamak, yüzmek. Ama İngiliz dilinin güçlü kaynaklarından, insana duygularını açıklaması için verdiği büyük olanaktan yoksundular; oysa kendisiyle Peter artık bütün geceyi tartışarak geçirebilirlerdi. Gençleri uyuştururdu bu. Durmuş oturmuş kişiler için iyiydi; yoksa sıkıcı oluyordu.

"Yazık!" dedi. "Dans edilir sanmıştım."

Geldiklerine gerçekten çok sevinmişti. Dansı bir kalem geçelim. Odalarda adım atacak yer kalmamıştı.

Helena Hala, şalına sarınmış geliyordu. Yanlarından ayrılacağı için üzgündü ama elden ne gelir? Miss Parry gelmişti – halası.

Miss Parry daha ölmemişti; yaşıyordu. Seksenini aşmıştı. Bastonuna dayanarak çıkıyordu merdivenleri. Onu bir iskemleye oturttular (Richard yardım etti.) 1870 yıllarının Burma'sını bilenler hemen yanına koşacaklardı. Peter da nereye girmişti? Halasıyla çok iyi anlaşırlardı eskiden. Hindistan ya da Seylan derdemez Helena Hala'nın gözleri (biri takmaydı) usulca kararır, koyulaşır, uzaklara dikilirdi, –bağlılık duyduğu anıları yoktu. Genel Valileri, Generalleri, Asileri gözünde büyütmezdi – insanlar değil orkideler gelirdi gözlerinin önüne, dağ geçitleri, 1860 yıllarında rençberlerin sırtında ıssız doruklardan geçişi, kökleri sökülmüş orkideler (tuhaf, eşine rastlanmamış tomurcuklar); suluboyayla yapardı resimlerini; cesur bir İngiliz kadını, kapısının eşiğine bir bomba bırakan savaş yüzünden orkidelerinden bir süre ayrılmak zorunda kalmış, Hindistan'da yolculuk eden genç kadını – kendini unutuvermişti – ha, işte Peter!

"Gel de Helena Hala'ya Burma'yı anlat" dedi Clarissa.

Peter, bütün gece Clarissa'yla tek kelime konuşmamış olduğunu hatırladı.

"Sonra bizbize kalırız" dedi Clarissa, elinde şemsiyesi, sırtında beyaz şalıyla oturan Helena Hala'ya götürdü onu.

"Peter Walsh" dedi.

Hiç tepki göstermedi ihtiyar.

Clarissa çağırmıştı. Yorulmuştu; çok gürültü vardı gelgelelim Clarissa gelmesini istemişti. O da gelmişti. Londra'da oturmaları iyi değildi – Richard'la Clarissa'nın. Yazlıkta oturması daha iyi olurdu sağlığı bakımından ne var ki Clarissa

toplum hayatını seviyordu.

"Peter, Burma'daydı" dedi Clarissa.

Ah! Burma orkideleri konusunda küçük kitabını Charles Darwin'in ne kadar beğendiğini hatırlıyordu da.

(Clarissa, Lady Bruton'un yanına gitmek zorundaydı.)

Kuşkusuz, Burma orkideleri konusundaki kitabı şimdi unutulmuştu; ama 1870'den önce üç baskı yapmıştı, dedi Peter'a. Hatırlamıştı Peter'ı. Eskiden Bourton'a gelirdi, değil mi? (Sandal gezintisine çıkıldığı gece Clarissa beni çağırmak için geldiğinde tek söz söylemeden onu oturma odasında bir başına bırakmıştım, diye düşündü Peter).

Clarissa, "Richard öğle yemeğinde çok eğlendiğini söylüyor" dedi Lady Bruton'a.

"Richard'ın bana büyük yardımı dokundu" dedi Lady Bruton. "Bir mektup yazacaktım; akıl danıştım ona. Siz nasılsınız bakalım?"

"Çok iyiyim!" dedi Clarissa. (Lady Bruton politikacı karılarında hastalığı hiç hoş karşılamazdı.)

"Aaa, Peter Walsh da buradaymış!" dedi Lady Bruton. (Clarissa'ya başka söyleyecek söz bulamamıştı. Onu severdi. Büyük erdemleri vardı; nedense bir bağ kuramamıştı onunla. Richard daha donuk bir kadınla evlenmiş olsaydı, çok yükselebilirdi karısının yardımıyla. Oysa Kabine'ye girme şansını yitirmişti.) "Aaa, Peter Walsh da buradaymış!" dedi sevimli günahkârın elini sıkarak; Peter çeşitli yeteneklere sahip bir adamdı, çalışsa büyük bir ad yapması işten bile değildi ama yapamamıştı işte (hep kadınlarla başı derttedir), Miss Parry de burada. Ne hanım kadındır!

Lady Bruton, Miss Parry'nin iskemlesinin başında eski savaşlardan kalma bir asker gibi durdu, dost bir tavırla Peter'ı yemeğe çağırdı; gündelik konuşmalardan kaçıyor, Hindistan'ın florasını, faunasını falan hatırlamıyordu. Tabii orada bulunmuştu bir zamanlar, üç Genel Vali görmüştü, Hint sivil-

lerinden bazıları gerçekten çok kibar gençlerdi; yazıktı doğrusu -Hindistan'ın durumu içler acısıydı! Biraz önce Başbakan anlatıyordu da (Miss Parry şalının içine gömüldü. Başbakanın ne dediğine aldırdığı yoktu.) Lady Bruton bir de Peter Walsh'un düşüncesini öğrenmek istemişti, öyle ya sıcağı sıcağına oradan geliyordu; Sir Sampson'la konuşmasını sağlayacaktı; eski bir asker kızı olarak gözüne uyku girmiyordu bu zorbalık yüzünden. Kendisi artık yaşlanmıştı, işe yaramıyordu, yine de evi, hizmetçileri, sevgili dostu Milly Brush- hayırlıyor muydu Milly'yi?- Peter'ın emrindeydiler, ne zaman isterse. Ağzından İngiltere sözü çıkmazdı, bu "Bu kahramanlar beldesi" derdi, bu aziz vatan; yüreği bu vatan için atıyordu (Shakespeare'i okumadığı halde); bir kadının zırh giymesi, ok atması, buyruğundaki birliklerle saldırıya geçmesi, barbar ulusları şaşmaz bir hakseverlikle yönetmesi sonra da bir kilisede kalkanının altında gömülü yatması ya da tarih öncesi bir tepede bir çimen yığınına dönüşmesi mümkün olsaydı, işte o kadın Millicent Bruton olurdu. Cinsiyeti, mantık bağlantısındaki kopukluk, (Times'a bir okuyucu mektubu bile yazamazdı), onu İmparatorluk kavramına sığınmaya itmişti; gövdesi tüfeği andırıyordu; hareketlerinde aşırı bir sertlik göze çarpıyordu; ölümünden sonra bir gölge halinde dolaşırken bile, Britanya bayrağının dalgalanmadığı yere ayak basmazdı kesinlikle. Ölülerin arasında bile İngilizliğini yitirmesi olanaksızdı – olanaksız!

Bir zamanların Lady Bruton'u muydu şu kadın, şu saçları ağarmış adam Peter Walsh muydu? Lady Rosseter (bir zamanların Sally Seton'ı) bu mu, ister istemez sordu kendi kendine: Şu yaşlı kadın da Miss Parry olacak – Bourton'da kalırlarken ne kızardı Sally'ye. Koridorlarda çırçıplak koşuşu, sonra Miss Parry tarafından azarlanışı hiç aklından çıkmıyordu! Clarissa! Sevgili Clarissa! Sally koluna yapıştı.

Clarissa yanlarında durdu.

"Şimdi kalamam," dedi. "Sonra geleceğim. Bekleyin" dedi Sally'le Peter'a bakarak. Bu kalabalık dağılana kadar bir yere ayrılmayın, demek istiyordu.

Eski dostlarına bakarak, "Sonra geleceğim" dedi. Sally ile Peter el sıkışıyorlardı; Sally geçmişi hatırlıyordu güldüğüne bakılırsa.

Ama sesinde o tatlı zenginlik kalmamış; gözleri parlamıyordu eskisi gibi, puro içtiği, süngerini almak için koridorda çırçıplak koştuğu günlerdeki Sally nerede? Ellen Atkins, "Ya erkekler görseydi?" demişti. Yine de herkes bağışlardı onu. Bir gece acıkmış, mutfaktan bir piliç yürütmüştü, yatak odasında boyuna puro içerdi, son derece değerli bir kitabı kayıkta unutmuştu. Yine de herkes bayılırdı ona (Clarissa'nın babasından başka). Sıcaklığı, canlılığı yüzünden tabii− resim yapar, şiir yazardı. Yazlıktaki yaşlı kadınlar hâlâ "kırmızı palto giyen sevimli arkadaşını" soruyorlardı. Sally, bununla da kalmamış, Hugh Whitbread'i (sevgili Hugh, Portekiz Elçisi'yle konuşuyor) kendisini gizlice öpmekle suçlamıştı; kadınlara oy hakkı tanınması gerektiğini söyledi diye Hugh onu cezalandırmak istemiş güya. Bayağı erkekler böyledir işte, demişti. Clarissa sofrada topluca dua edilirken bu konuyu açığa vurmaması için ona nasıl yalvardığını hatırladı; çünkü cesareti, o sakınmazlığıyla, o her şeyin merkezi olmak tutkusuyla Sally kolayca yapabilirdi böyle şeyleri, olay çıkarmaktan hoşlanırdı; bu huyu yüzünden korkunç bir felaket gelecekti başına, Clarissa emindi, ya ölecek ya da kendini harcayacaktı; oysa Sally hiç umulmadık bir sırada kabak kafalı bir adamla evlenmişti; adamın dokuma fabrikaları varmış Manchester'da. Beş tane oğlu olmuş ha!

Sally ile Peter yanyana oturmuşlardı. Konuşuyorlardı; alışıktı onların böyle konuşmalarına. Geçmişten açarlardı. Geçmişini ikisiyle (Richard'la paylaştığından çok) paylaşıyordu; bahçeyi, ağaçları, kulak tırmalayan sesiyle Brahms'ı söyleyen yaşlı

Joseph Breitkopf'u, çalışma odasındaki duvar kâğıdını, hasırların kokusunu. Sally her zaman bunların bir parçası olarak kalacaktı; Peter da. Yine de onlardan ayrılması gerekiyordu. Hiç sevmediği Bradshaw'lar gelmişlerdi.

Lady Bradsaw'un yanına gitmesi (simli gri bir elbise giymiş, havuzun kenarında dengesini bulmaya çalışıyor, bir ayı balığı gibi, kendisine yüz verilsin diye böğürüp duruyor; ortalıkta bir Düşes arıyor; tam başarılı bir adam karısı), ona şey demesi...

Lady Bradshaw da onu bekliyordu zaten.

"Müthiş geciktik Mrs. Dalloway, artık içeri girmeye bile cesaret edemeyecektik," dedi.

Ak saçları, mavi gözleriyle çok zarif görünen Sir William, evet, dedi, ama bu güzel partiyi kaçırmayı içimiz götürmedi. Richard'la Avam Kamarası'ndan geçirmek istedikleri tasarı hakkında konuşuyorlardı kuşkusuz. Onun Richard'la konuşuşuna bakarken neden içini bir tiksinti kaplıyordu? Büyük bir doktordu karşısındaki. Mesleğinin doruğuna ulaşmış, güçlü biraz da bitkin bir adam. Kimbilir ne zavallı insanlarla karşılaşıyordur her gün − en koyu karamsarlıklara kapılmış kimseler; delirmek üzere olanlar, karıkocalar. Ne güç sorunları çözümlemek zorundaydı. Ne var ki − insan Sir William gibi bir adamın kendisini mutsuzken görmesini istemezdi, Clarissa'ya öyle geliyordu. Bu adamın yanında mutsuz olmak...

"Eton'daki oğlunuz nasıl?" diye sordu Lady Bradshaw'a.

"Kabakulak olduğu için kriket takımına giremedi," dedi Lady Bradshaw. Babası ondan daha çok üzülüyordu işin tuhafı, zaten onun da çocuktan farkı mı var?

Clarissa, Richard'la konuşan Sir William'a baktı. Hiç de çocuğa benzemiyordu − hiç.

Clarissa bir keresinde bir arkadaşını götürmüştü ona. Dedikleri doğruydu, çok anlayışlı davranmıştı. Ama sokağa

çıkınca nasıl rahatlamışlardı! Bekleme odasında bir zavallı hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sir William'ın nesini sevmiyordu acaba? Richard da aynı kanıdaydı, "tadını, kokusunu sevmiyordu bu adamın." Yalnız doktorluğuna diyecek yoktu. Tasarıya bazı maddeler koymak gerekiyormuş.

Mrs. Dalloway'le kadın-kadına konuşmak isteyen Lady Bradshaw (zavallı budalayı sevmeden edemiyordunuz yine de), kocasının büyük başarısıyla, fazla çalışmalarıyla övünerek, "tam çıkıyorduk" dedi, "telefon çaldı, çağırdılar; çok üzücü bir olay. Genç bir adam (Sir William, Mr. Dalloway'e bunu anlatıyor işte) kendini öldürmüş. Savaş sırasında askerlik yapıyormuş." Ya, dedi Clarissa, işte partimin ortasında ölüm geldi çattı, diye düşündü.

Başbakanla Lady Bruton'un oturdukları küçük odaya doğru yürüdü. Belki biri vardı orada. Ama hayır, kimsecikler yoktu. Koltuklar hâlâ Lady Bruton'la Başbakanın sıcaklığını taşıyorlardı; Lady Bruton saygılı bir şekilde oturmuştu Başbakansa rahat ve otoriterdi. Hindistan'dan söz açmışlardı. Şimdi hiç kimse yoktu odada. Partinin görkemi döşemeye vurmuştu; bu odaya süslü giysilerle girmek tuhaf geliyordu, üstelik yapayalnızdı.

Bradshaw'lar partisinde ne hakla ölümden konuşmuşlardı? Genç bir adam kendini öldürmüş. Onlar da kalkmış bunu anlatıyorlar– Bradshaw'lar bir ölüm olayı anlatıyorlar. Kendini öldürmüş – nasıl öldürmüş acaba? Bir kaza anlatılırken ansızın gövdesinde bir titreme olurdu; olayı yaşardı, elbisesi ateş alır, gövdesi yanmaya başlardı. Kendini pencereden aşağı atmış. Toprak yüzüne doğru yükselmişti, gövdesine iğri büğrü, paslı çubuklar girmişti; orada, beyninde bir güm güm güm sesiyle yatmıştı bir süre, sonra boğucu bir karanlık. Clarissa'ya göre tıpatıp böyle olmuştu. Ama neden atmıştı kendini? Bradshaw'lar partisinde kalkmış bunu anlatıyorlar!

Bir keresinde Serpentine'a bir şiling attığını hatırlıyordu,

bir daha da bir şey atmamıştı. O genç bütün hayatını kaldırıp atıyordu. Onlar yaşamalarını sürdüre dursunlar (partiye dönmesi gerekiyordu, odalar kalabalıktı hâlâ, gelenler oluyordu). Onlar (bütün gün Bourton'u, Peter'ı, Sally'yi düşünmüştü) onlar ihtiyarlayacaklardı. Oysa önemli bir şey vardı; kendi günlük hayatında gevezeliğe boğulan, yalan, düzen içinde bozulan, silinen, gün geçtikçe soysuzlaşan bir şey. İşte o genç bu önemli şeyi korumuştu. Ölüm, bir direnmeydi. Ölüm, iletişim kurma çabasıydı – insanlar gizemli bir şekilde ellerinden kaçan öze ulaşamayacaklarını anlıyorlar, yakınlık uzaklaşıyordu, tad yokoluyordu. Bir kucaklaşma vardı ölümde.

Şu kendini öldüren genç– düşerken hazinesini elinde mi tutuyordu acaba? Bir zamanlar beyaz elbisesiyle yemeğe inerken, "Şu anda ölmek, en büyük mutluluk olurdu" demişti.

Bir de şairlerle düşünürler vardı. Belki de böyle bir tutkusu vardı o gencin, Sir William Bradshaw'a başvurmuştu, büyük bir doktordu kuşkusuz, ne var ki Clarissa'nın gözünde nedense kötü bir adamdı, cinsiyetsiz, tutkusuz; kadınlara karşı son derece saygılıydı ama korkunç bir zorbaydı aslında – insan ruhu üstünde bir baskı yaratmak istiyordu; tutalım bu genç kalktı Sir William'a gitti, Sir William'ın korkunç baskısını duyduğu anda (evet, evet böyle olmuştu mutlaka) bu çeşit adamlar hayatı çekilmez bir hale sokuyorlar, demiş olamaz mıydı yani?

Sonra, insanın içini kemiren o korku (ilk bu sabah içine düşmüştü); insanı boğan bir yetersizlik; annenizle babanız hayatınızı elinize veriyorlardı, sonuna kadar yürütün, sonuna kadar yaşayın, diye; belki de bu yüzden büyük bir korku düşmüştü yüreğinin derinliklerine. Şimdi bile Richard *Times*'ı sık sık okumasa, kendisi onun yanına bir kuş gibi sokularak yavaş yavaş kendine gelmese, tükenmek bilmeyen bir mut-

luluğun usulca kabardığını duymasa, tahtaları birbirine sürtmekten, olayları birbiriyle bağlamaktan doğan tada varamasa, ölürdü, biliyordu. Ama kurtulmuştu. Oysa o genç öldürmüştü kendini.

Clarissa'nın felaketiydi bu – utanç lekesiydi. Bu koyu karanlıkta, genç adamların yitişini, yokoluşunu gözlemek, onlar ölürken, gece elbisesiyle durmak bir çeşit cezaydı belki. Hile yapmış, hırsızlık etmişti aslında. Hiçbir zaman tamtamına beğenilecek bir insan olmamıştı. Başarı peşinde koşmuştu. Lady Bexborough'ya özenmişti. Bir zamanlar Bourton'da balkonda yürümüştü.

Tuhaf, inanılacak şey değil, hiç böylesine mutlu olmamıştı. Hiçbir şey yeterince uzun sürmüyor, yavaşlayamıyordu. İskemleleri düzeltip yerinden çekilmiş bir kitabı rafına iterken, hiçbir tad, diye düşündü, gençliğin zaferini tüketmek, yaşama hırgürü içinde bir ara, gün batarken, güneş doğarken bunu tatlı bir ürpertiyle anlamaktan daha doyurucu olamaz. Bourton'da kaç kereler göğe bakmaya koşmuştu onlar konuşurlarken; ya da akşam yemeğinde masadakilerin omuzları arasından görmüştü gökyüzünü; Londra'da uyuyamadığı geceler... Pencereye doğru yürüdü.

Saçma bir düşünceydi ama bu yaz göğü, Westminster'ın tepesindeki bu gökyüzü kendisinden bir parça taşıyordu. Perdeleri araladı, dışarı baktı. Şaşılacak şey!– karşıki evdeki ihtiyar kadınla gözgöze gelmişti! Yatıyordu galiba. Ve gök. Koyu bir gök olacak, diye düşünmüştü, güzel yüzünü öte yana döndüren hüzünlü bir gökyüzü. Oysa soluk külden bir gök duruyordu karşısında – seyrek koca bulutlar durmadan yarışıyorlar. Yeni görüyordu bunu. Rüzgâr çıkmıştı her halde. Karşıki odada ihtiyar yatıyordu. Onun dolaşışını, odayı geçişini, pencereye gelişini gözlemek büyülüyordu, herkes gülüp konuşurken bu ihtiyarın usulca tek başına yatmaya hazırlanışını görmek büyülüyordu insanı. Perdeyi kapattı. Saat

çalmaya başlamıştı. Genç adam kendini öldürmüştü ama Clarissa acımıyordu ona; saat biri, ikiyi, üçü vururken, bu patırtı sürüp giderken neden acısındı? İşte ihtiyar ışığı söndürmüştü! bir yanda bu patırtı sürüp giderken, diye yineledi, onun evi kapkaranlık; dudaklarından şu sözcükler döküldü. "Ne güneşin sıcağından kork artık". Onların yanına dönmeliydi. Bu ne olağanüstü bir geceydi. O gençle özdeşleştiriyordu kendini. Onlar yaşamalarını sürdürürken, onun hayatını fırlatıp atmasına seviniyordu. Saat çalıyordu işte. Kurşun halkalar havada eridi. Gitmesi gerekiyordu artık. Toparlanmalıydı. Sally ile Peter'ı bulmalıydı. Küçük odadan çıktı.

"Clarissa nerelerde kaldı?" dedi Peter. Sedirde Sally'nin yanında oturuyordu. (Bunca yıl sonra ona "Lady Rosseter" diyemiyordu). "Nereye girdi acaba? Nerede dersin?" Önemli konuklar var, politikacılar falan, biz tanımayız, olsa olsa gazetelerde resimlerini görmüşüzdür, dedi Sally, onların yanındadır herhalde, onlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Peter da öyle düşünüyordu ya. Richard Dalloway, Kabineye girememiş. Pek başarılı sayılmazdı, ha? Sally gazete bile okumuyordu aslına bakılırsa; arasıra Richard'ın adı geçiyordu. Ne yapsın, derdi Clarissa, ıssız bir yerde yaşıyor, büyük tüccarlar, büyük yapımcılar, kısacası işigücü olan adamlar var çevresinde. Hem boş durmamıştı ki!

"Beş tane oğlum var! " dedi.

Allah allah ne kadar değişmişti! analığın yumuşaklığı ve bencilliği çökmüştü üstüne. Onunla son olarak karnıbaharların arasında ayışığında konuşmuşlardı; yapraklar "tunç gibi" demişti (edebiyata pek düşkündü); bir gül koparmıştı. O gece havuzun yanında geçen olaydan sonra yalnız bırakmamıştı kendisini; geceyarısına kadar bir aşağı bir yukarı yürümüşlerdi; gece trenine yetişecekti Peter. Ağlamıştı!

Çakısıyla oynama huyundan vazgeçmemiş, diye düşündü Sally, ne zaman heyecanlansa, çakısını açıp kapamaya başlar.

Peter, Clarissa'ya âşıkken ne iyi dosttular, ne kadar yakındılar birbirlerine; Richard Dalloway yüzünden saçma bir kavga çıkmıştı yemekte. Sall, "Wickham" demişti. "Richard" diyeceğine. Neden demesin yani? Clarissa parlayıvermişti! Son on yılda taş çatlasa altıyı geçmezdi görüşmeleri. Peter Walsh da Hindistan'a gitmişti, mutsuz bir evlilik yaptığı çalınmıştı kulağına, çocuğu olup olmadığını bilmiyordu, kendisine de soramıyordu çünkü çok değişmişti Peter. Çökmüştü ama eskisine göre daha yumuşaktı galiba; gerçekten severdi Peter'ı gençliğinin bir parçası olduğu için belki de, onun armağanı olan küçük Emily Bronte hâlâ duruyordu; yazılar yazmıştı değil mi? O zamanlar yazacağını söylerdi de.

Sert ve biçimli elini tam Peter'ın hatırladığı gibi dizine dayayarak, "Hiç yazı yazdın mı" diye sordu.

"Tek kelime yazamadım!" dedi Peter Walsh; Sally güldü.

Hâlâ çekici, ilginç bir kadındı Sally Seton. Şu kocası Rosseter kimdi acaba? Peter'ın onun hakkında bildiği tek şey, düğününde yakasına iki kamelya taktığıydı. "Binlerce hizmetçi, kilometrelerce kış bahçesi var evlerinde", diye yazmıştı. Clarissa; onun gibi bir şey. Sall, kahkahayla gülerek yazılanları doğruladı.

"Evet, yılda on bin sterlin kazanıyorum" − ama vergi indirildikten sonra mı yoksa vergiyle birlikte mi bilmiyordu − çünkü kocası − "mutlaka tanışmalısın kocamla," dedi, "çok seveceksin; bu işlerle o uğraşıyor."

Sally paçavralar içinde dolaşırdı eskiden. Bourton'a gelebilmek için yüzüğünü rehin bırakmıştı, Marie Antoinette'in büyük dedesine verdiği yüzüğü, öyle değil mi?

Sally hatırlamıştı; Marie Antoinette'in büyük dedesine verdiği yakut yüzük duruyordu. O günlerde metelik yoktu cebinde, Bourton'a gitmek yıkımdı. Gelgelelim Bourton'a gitmek büyük bir şeydi onun için − evdeki mutsuzluğunu unutuyor, sağlığını kazanıyordu orada. Neyse, bunlar geçmişe

karışmıştı canım – Mr. Parry ölmüştü; Miss Parry hayattaydı demek. Hiç bu kadar şaşırmamıştım! dedi Peter. Öldüğünden öyle emindim ki. "Clarissa"ların evliliği başarılı mı olmuştu yani": Sally soruyordu. Perdenin yanında duran pembe giysili, ağırbaşlı, güzel kız Elizabeth'di herhalde.

(Tıpkı kavağa benziyor, ırmağa benziyor, sümbüle benziyor, diye düşünüyordu Wille Titcomb. Elizabeth keşke yazlıkta olsa şimdi, dilediğini yapabilse! Zavallı köpeği durmadan havlıyordu; kulak verdi.) Clarissa'ya hiç benzemiyor, dedi Peter.

"Clarissa!" dedi Sally.

Sally şöyle düşünüyordu. Çok şey borçluydu Clarissa'ya. Bir zamanlar çok iyi dosttular, arkadaş değil dost, onun beyaz elbisesiyle evde dolaşışı hâlâ gözlerinin önünden gitmiyordu, elleri çiçeklerle doluydu – bugün bile bütün yaprakları Bourton'u getirirdi aklına. Yine de – Peter anlıyordu, değil mi? – yine de bir eksik vardı Clarissa'da. Şeyi eksikti. Çekici bir kadındı, çok çekiciydi hem. Ama açık olmak gerekirse (Peter çok yakın bir dosttu, gerçek bir dost – uzun bir süre görüşmemenin ne önemi vardı? Ayrı kalmanın ne önemi vardı? Ayrı kalmanın ne önemi vardı? Kaç kere yazmak istemişti ona, sonra mektubu yırtmıştı yine de dediğini anlayacağından emindi, çünkü insan yaşlandıkça bazı şeyleri söylenmeden de anlar, kendisi de yaşlanmıştı – bugün kabakulak olan oğullarını görmek için Eton'a gitmişti de...) yani açık olmak gerekirse, nasıl yapmıştı Clarissa bunu – Richard Dalloway'le nasıl evlenmişti? Spordan ve köpeklerden başka şeye akıl erdiremeyen bir adamla? Odaya girer girmez her yeri saman kokuturdu. Hem bu patırtı gürültü de ne oluyor? Yüzünü buruşturdu.

Önlerinde beyaz ceketiyle Hugh Whitbread geçiyordu; silikti, şişmanlamıştı, kendi rahatından, gururundan başka bir şey görmüyordu gözü.

"Bizi tanımazlıktan gelecek," dedi Sally, zaten kendisi de onunla karşılaşmayı göze alamıyordu − demek Hugh buydu ha! Saygıdeğer Hugh!

"Peki ne iş yapıyor?" diye sordu Peter'a.

Kral'ın pabuçlarını boyuyor galiba, belki de Windsor'da biriken şişeleri saymakla görevlendirilmiştir, dedi Peter. Peter, hâlâ zehir gibi dilin! Doğruyu söyle bakalım Sally, dedi Peter. O öpücük meselesinin aslı var mıydı? Hani Hugh.

Bir akşam dudaklarımdan öptü, dedi Sally. Öfkeden deliye dönmüş, doğru Clarissa'ya koşmuştu. Hugh böyle şeyler yapmazmış! Saygıdeğer Hugh! Hugh'nun ayağındaki çorap kadar güzel çorap görmemişti − ya smokini − mükemmel! Çocuğu olmuş muydu?

"Bu odadaki herkesin en aşağı altı oğlu var Eton'da," dedi Peter; kendisinden başka. Allah'a şükür çocuğu falan yoktu. Ne oğlu, ne kızı, ne de karısı. Pek üzgün görünmüyorsun, dedi Sally. Hem herkesten genç bir halin var.

Öyle bir evliliğe kalkışmak çok saçmaydı, dedi Peter, karım kaz gibi bir kadındı, dedi, yine de çok güzel günler geçirdik; nasıl olur, diye düşündü Sally, ne demek istiyordu Peter? Onu bu kadar yakından tanıdığım halde başından geçenler hakkında hiçbir şey bilmiyorum, ne tuhaf, diye düşündü. Gururlu olduğu için mi söylemişti bunu? Herhalde, çünkü bu yaşta evsiz barksız kalmak, gidecek yeri olmamak koyar insana (gerçi o kimseye benzemez, tuhaf bir adamdır ama ne de olsa). Bizimle uzun bir süre kalırsın. Tabii kalırdı. O zaman Sally baklayı ağzından çıkardı: Dalloway'ler bir kerecik olsun gelmemişlerdi evine. Kaç kere çağırmıştı. Clarissa gelmek istiyordu (Richard değil tabii, Clarissa). Clarissa züppedir aslında, diyordu Sally− doğruyu söylemek gerekirse züppeydi. Görüşmemelerinin nedeni buydu işte. Clarissa, kendinden aşağı sınıftan bir adama vardığı için Sally'ye kızıyordu; evet kocası yoksul bir madencinin oğluydu ama

kendisi gurur duyuyordu bundan. Her kuruşunu alnının teriyle kazanmıştı. Küçükken (sesi titredi) koca koca çuvallar taşırmış zavallı.

(Bu konuda saatlerce konuşabilirdi, anlamıştı Peter: Sally'nin kocası− bir madencinin oğluydu, herkes kötü bir evlilik yaptığına inanıyordu, beş tane oğlu olmuştu, bir de türlü bitkiler yetiştiriyordu; ortancalar, fuller, Süveyş Kanalı'nın kuzeyinde bile güç yetiştirilebilen bitkiler vardı bahçelerinde, Manchester yöresinden bir bahçıvan getirtmiş sürüyle bitki yetiştirmişti. Clarissa kaçıyordu bunlardan, analık duygusundan yoksun olduğu için.)

Züppe miydi? Evet birçok yönden öyleydi. Nerede kalmıştı? Gecikiyorlardı.

"Yaa," dedi Sally, "Clarissa'nın parti verdiğini duyunca gelmezlik edemedim − onu mutlaka görmek istiyordum (Victoria Sokağı'nda kalıyorum, kapıkomşu sayılırız). Çağrılmadan geldim. Dur, dur, şu kadın kim tanıyor musun Allahaşkına?"

Mrs. Hilbery kapıyı arıyordu. Çok geç olmuştu! Gece ilerledikçe, kalabalık dağıldıkça eski dostlara rastlıyordu insan; ıssız köşeler, güzel manzaralar bulup çıkarıyordu. Sözgelimi evin çevresinde ne güzel bir bahçe olduğunu biliyorlar mıydı acaba? Işıklar, ağaçlar, pırıl pırıl havuzlar ve pürüzsüz bir gök... Bir-iki tane fener astım, demişti Clarissa Dalloway. Sihirbaz gibi bir kadındı canım! Arka bahçeyi parka çevirmişti... Adlarınızı bilmiyorum ama dostumsunuz, en güzel şarkılar nasıl sözsüz olanlarsa, en iyi dostlar da adsız olanlardır. Yalnız öyle çok kapı öyle çok oda vardı ki yolunu bulamıyordu.

"Yok canım Ellie Henderson o," dedi Sally. Clarissa çok sert davranırdı ona. Kardeş çocuklarıydılar. Clarissa gerçekten sert davranırdı insana.

Oldukça, dedi Peter. "Yine de ne cömert davranırdı dostlarına," diye haykırdı Sally; onun böyle ansızın duygulanması

hoşuna giderdi Peter'ın, ne var ki şimdi biraz ürküyordu, bu özellik, giderek taşkınlık haline gelebilirdi kolaylıkla. "Çok iyi yürekli, bazan geceleri ya da Noel Günü'nde kendisini hayata bağlayan şeyleri sayarken, bu dostluğu en başa koyardı Sally. O zaman gençtiler – ondan. Clarissa temiz yürekliydi – ondan Peter belki duygusal buluyordu kendisini. Doğru. Yine de zamanla şu kanıya varmıştı ki, söylenmeye değer tek şey duygulardı, içten gelenlerdi. Zekâ, saçmaydı. İnsan içinden geleni söylemeliydi yalnızca.

"Ama ben içimden ne geldiğini bilmiyorum ki" dedi Peter.

Zavallı Peter, diye düşündü. Clarissa neden gelip konuşmuyordu onlarla? Peter'ın tek isteği buydu. Biliyordu. Konuşurlarken bile boyuna Clarissa'yı düşünmüş, çakısıyla oynayıp durmuştu.

Hayatım kolay geçmedi, diyordu Peter. Clarissa'yla olan ilişkimiz çok karmaşıktı. Hayatımı kötü bir yöne sürükledi. (Sally ile yakın dostturlar, bunu gizlemek anlamsızdı), insan iki kere âşık olamıyor, diyordu Peter. Ne söyleyebilirdi Sally? Yine de bir kere âşık olmak, hiç olmamaktan – (Peter, duygusalsın diyecekti – eskiden zehir gibi bir dili vardı.) Manchester'a gelip mutlaka onlarla kalmalıydı bir süre. Dediklerinde haklısın, dedi Peter. Haklısın. Londra'daki işini bitirir bitirmez gelip kalacaktı onlarda.

Hem Clarissa her zaman Richard'dan çok sevmişti Peter'ı: Sally bundan emindi.

"Yoo, yoo!" dedi Peter (Sally bunu söylememeliydi– çok ileri gidiyordu). İyi bir insandı Richard – işte kapının yanında durmuş biriyle konuşuyordu, her zamanki gibi sevimliydi. Kiminle konuşuyor acaba? diye sordu Sally, kibar birine benziyor. Issız bir yerde oturduğu için herkesi tanımak istiyordu Sally. Peter tanımıyordu yazık ki. Pek gözüm tutmadı, dedi, herhalde bir Bakandır. Richard bu adamların hepsinden üstün bence, dedi, tam bir nesnellikle.

"Ne yapıyor Richard?" diye sordu Sally. Kamu hizmeti, herhalde. Mutlu muydular? Sally merak içindeydi (kendisi çok mutluydu); hiçbir şey bilmiyordu onların hayatıyla ilgili, birtakım varsayımlarda bulunuyordu yalnız, zaten her gün burun buruna yaşadığımız insanları bile tanımıyorduk kaldı ki... Hepimiz birer mahkûm değil miydik? Geçenlerde çok iyi bir oyun okumuştu, oyundaki adam hücresinin duvarına bir şeyler çiziyordu, hayat da böyleydi işte − boyuna duvara bir şeyler çiziyorduk. İnsanlarla ilişki kurmaktan bunaldığı zamanlar (herkesi anlamak güçtü), bahçesine koşuyor, insanların yanında duyamayacağı bir iç rahatlığı duyuyordu çiçeklerinin yanında. Ama Peter lahanalardan hoşlanmıyordu; insanları, bitkilere yeğ tutuyordu. Önlerinden geçen Elizabeth'e bakarak, gençler güzel oluyorlar, dedi Sally. Clarissa'nın gençliğine hiç mi hiç benzemiyor! Nasıl bir kız sence? Ağzını pek açmıyor galiba. Şimdilik öyle, dedi Peter. Zambağa benziyor dedi Sally, göl kıyısındaki bir zambağa benziyor. Peter hiçbir şey bilmediğimize inanmıyordu. Çok şey biliyoruz, dedi; hiç değilse kendisi biliyordu.

Ya şunlar hakkında ne bilebiliriz, diye fısıldadı Sally (Clarissa biraz daha oyalanırsa, gidecekti ister istemez, gecikiyordu), adamın soylu bir görünüşü var, karısı sıradan bir kadın − şu Richard'la konuşanlar canım.

"Sahtekâr oldukları yüzlerinden okunuyor," dedi Peter böyle bir bakarak. Sally'yi güldürmüştü.

Sir William Bradshaw, bir resmi incelemek için kapıda durakladı. Ressamın adını aradı köşede. Karısı da baktı. Sir William sanata pek düşkündü.

İnsan gençken yeni insanlarla tanışmak için can atar, dedi Peter. Oysa yaşını alınca, tam elli-iki yaşındaydı (Sally ellibeş yaşındaydı gelgör ki, gönlü yirmi yaşındaydı), olgunlaşınca gözlemleyebiliyordu, anlayabiliyordu, duyma yeteneğini yitirmiyordu. Bak bu doğru, dedi Sally. Her geçen yıl, duyguları

derinleşiyor, tutkuları artıyordu. Evet ne yazık ki artıyordu yine de insan sevinmeliydi belki de-kendi hayatında denemişti bunu. Hindistan'da bir kız vardı. Sally'ye ondan söz açmak isterdi. Evli bir kadın, dedi. İki küçük çocuğu var. Hep birlikte Manchester'a gelirsiniz, dedi Sally – gitmeden söz ver bana.

"İşte Elizabeth", dedi Peter, "daha bizim duyduklarımızın yarısını duymamıştır." Elizabeth'in babasına doğru gidişini izleyen Sally, "Orası öyle" dedi, "Ama birbirlerine ne kadar düşkün oldukları belli". Elizabeth'in babasına doğru yürüyüşünden anlamıştı.

Richard, Bradshaw'larla konuşurken gözü kızına kaymış, kim bu güzel kız, diye düşünmüştü. Birdenbire Elizabeth olduğunu anlamıştı. Pembeleriyle öyle güzeldi ki, tanıyamamış! Elizabeth, babasının kendisine baktığını sezmişti Willie Titcomb'la konuşurken. Parti biterken ona doğru yürüdü; yanyana durdular, gidenlere baktılar, boşalan odalara; her yan darmadağınıktı. Ellie Henderson bile gidiyordu, kimselerle konuşmadığı halde sona kalmıştı ki, Edith'e her şeyi anlatabilsin. Richard ile Elizabeth, partinin bittiğine seviniyorlardı; Richard, övünüyordu kızıyla. Yüzüne söylemek istemezdi ama kendini tutamadı. Kim bu güzel kız, diye düşünmüştü ona bakarken, meğer kendi kızıymış! Elizabeth sevindi, ne yazık ki, köpeği acı acı havlıyor.

"Richard'da bir gelişme olmuş. Haklıymışsın," dedi Sally, "gidip konuşayım onunla. Bari iyi geceler dileyeyim. Kafanın ne önemi var sanki?" dedi Lady Rosseter ayağa kalkarken, "Önemli olan yürektir."

"Ben de geleyim," dedi Peter; gelgelelim bir an kalakaldı. Nedir bu ürkü? dedi kendi kendine. Bu coşku da ne oluyor? Neden anlatılmaz bir ürpertiyle doluyor içim?

Clarissa evet, diye söylendi.

Çünkü Clarissa oradaydı.